

VÄÄRTEOMENETLUS II

Teine trükk

EVELIN PAJULA

TRISTAN PLOOM

Käesolev õppevahend on järg 2002. a oktoobris Sisekaitseakadeemias avaldatud Meelis Eeriku ja Tristan Ploomi õppematerjalile VÄÄRTEOMENETLUS. Teos on eekõige mõeldud väärteomenetluse aine õpetamiseks Sisekaitseakadeemia taseme- ja täiendkoolituses ning abimaterjalina väärteomenetlust teostavatele kohtuvälistele menetlejatele. Viimasest tulenevalt on rõhuasetus kohtuvälise menetluse kajastamisel.

Õppematerjalis käsitletakse kohtu- ja kohtuvälise menetluse praktikas esilekerkinud probleeme ja nende lahendusi, aga ka seadusemuudatusi, mis on tehtud pärast esimese osa ilmumist.

Peatükid 6, 7 ja 8 on kirjutanud Evelin Pajula, ülejäänud osad Tristan Ploom. Autorid tänavad konstruktiivse kriitika eest Kaja Friedmanni ja Indres Sirki.

ISBN 9985-67-112-0

© Sisekaitseakadeemia, 2004

Sisekaitseakadeemia
Kase 61 12012 Tallinn
aprill 2005

SISUKORD

Sisukord.....	3
1. SISSEJUHATUS VÄÄRTEOMENETLUSSE.....	5
1.1. Väärteo olemus.....	6
1.2. Karistusseadustiku üldosa erisused väärtegude korral.....	6
1.2.1. Süütekoosseisu subjektiivsed tunnused.....	7
1.2.2. Väärteo toimepanemine.....	8
1.2.3. Väärteo katse.....	8
1.2.4. Väärteo aegumine.....	9
2. VÄÄRTEOMENETLUSE PÕHIMÕTTED.....	9
2.1. Kriminaalmenetluse analoogia põhimõte.....	9
2.2. Süütuse presumpatsioon.....	10
2.3. Seaduslikkuse ehk legaliteedi põhimõte.....	11
2.4. Väärteo isikuline, ruumiline ja ajaline kehtivus.....	12
2.5. Väärteomenetlusõiguse ajaline ja ruumiline kehtivus.....	13
3. VÄÄRTEOMENETLUSE SUBJEKTID.....	13
3.1. Menetleja.....	13
3.1.1. Menetleja pädevus.....	14
3.1.2. Menetlejate alluvusvaidlused kohtuvälises menetluses.....	14
3.1.3. Menetlemise koht.....	14
3.2. Menetlusosaline.....	15
3.2.1. Menetlusalune isik.....	15
3.2.2. Kaitsja.....	16
3.3. Menetlusvälised isikud.....	18
3.3.1. Kannatanu.....	18
3.3.2. Tunnistaja.....	19
3.3.3. Ekspert ja tõlk.....	19
3.4. Taandumine ja taandamine.....	19
4. VÄÄRTEOMENETLUST VÄLISTAVAD ASJAOLUD JA VÄÄRTEO- MENETLUSE LÕPETAMISE ALUSED.....	20
4.1. Väärteomenetlust välistavad asjaolud.....	20
4.2.1. Otstarbekuse kaalutlus.....	22
4.2.2. Kahju vabatahtlik hüvitamine.....	23
4.2.3. Menetlusaluse isiku alaealisus.....	23
5. MENETLUST TAGAVAD TOIMINGUD JA SUNNIVAHENDID.....	24
5.1. Väljakutsumine.....	24
5.1.1. Nõuded kutsele ja väljakutsumine kui menetlustoiming.....	24
5.1.2. Kutse kättetoimetamise kord.....	24
5.1.3. Väljakutsutu ilmumata jäämise mõjuvad põhjused.....	25
5.2. Trahvimine.....	26
5.3. Sundtoomine.....	26
5.4. Isiku kinnipidamine.....	26

6. MENETLUSTOIMINGUD, -TÄHTAJAD, -KULUD, -DOKUMENDID.....	28
6.1. Menetlustoimingud ja tõendid.....	28
6.1.1. Väärteomenetluse erisused.....	30
6.1.2. Tunnistaja ja menetlusaluse isiku ülekuulamine.....	31
6.1.3. Ekspertiis.....	33
6.2. Riiklik järelevalve väärteomenetluse osana.....	33
6.2.1. Joobeseisundi tuvastamine.....	33
6.2.2. Sõidukiiruse mõõtmine.....	34
6.3. Väärteomaterjaliga tutvumine.....	35
6.4. Menetlustähtjad.....	36
6.4.1. Tähtaja arvutamine.....	36
6.4.2. Tähtaja ennistamine.....	36
6.5. Menetluskulud.....	36
6.6. Menetlusedokumendid.....	36
7. KOHTUVÄLINE MENETLUS.....	37
7.1. Hoiatamismenetlus.....	38
7.1.1. Üldtingimused.....	38
7.1.2. Hoiatustrahv.....	38
7.1.3. Suuline hoiatamine.....	39
7.1.4. Hoiatamismenetluse probleemid.....	39
7.2. Kiirmenetlus.....	40
7.2.1. Üldtingimused.....	40
7.2.2. Asjaolud on selged.....	40
7.2.3. Nõustumine kiirmenetlusega.....	40
7.2.4. Ütluste andmine.....	41
7.2.5. Kiirmenetluse otsus.....	41
7.3. Üldmenetlus.....	41
7.3.1. Üldtingimused.....	41
7.3.2. Väärteoprotokoll.....	42
7.3.3. Tõendid isiku süü kohta.....	44
7.3.4. Üldmenetluse otsus.....	44
7.4. Kaebemenetlus kohtuvälises menetluses.....	45
8. VÄÄRTEOASJA ARUTAMINE MAA- VÕI LINNAKOHTUS.....	46
9. KAEBEMENETLUS MAA- JA LINNAKOHTUS, RINGKONNAKOHTUS, RIIGIKOHTUS.....	47
9.1. Kaebemenetlus maa- ja linnakohtus.....	47
9.2. Apellatsioonimenetlus.....	47
9.3. Kassatsioonimenetlus.....	48
9.4. Teistmismenetlus.....	49
9.5. Määruskaebemenetlus.....	49
10. LAHENDI JÕUSTUMINE JA TÄITMISELE PÖÖRAMINE.....	50
10.1. Lahendi jõustumine.....	50
10.2. Lahendi täitmisele pööramine.....	50
10.3. Lahendi täitmisel tekkivate küsimuste lahendamine.....	51
Kasutatud kirjandus.....	52
Viidatud normatiivaktid.....	52

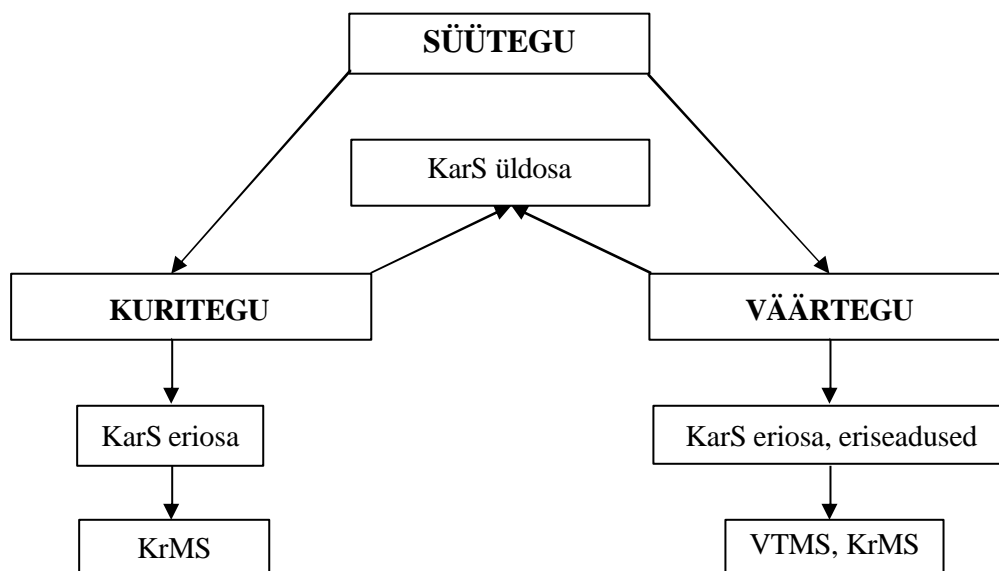
1. SISSEJUHATUS VÄÄRTEOMENETLUSSE

Alates 01.09.2002. a kehtib väärteomenetluse seadustik (edaspidi VTMS), mille reguleerimisalaks on väärtegude kohtuväline menetlus, kohtulik menetlus ja väärtegude eest kohaldatud karistuste täitmise pööramine (VTMS § 1). Nagu õigusakti reguleerimisobjektist nähtub, tuleb kõigepealt määratleda, milliste teod on väärteod. Seejärel tuleb otsustada, kelle pädevusse millistest põhimõtetest lähtuvalt väärtegude menetlemine kuulub.

VTMS-i eelnõu seletuskirjas mainiti, et vajadus uue seadustiku järele tuleneb muudatustest materiaalõiguse valdkonnas, st uue karistusseadustiku (edaspidi KarS) vastuvõtmisest. See väide peab paika, kuivõrd üheks väärteomenetluse alustalaks on karistusõigus. Erinevalt haldusõigusrikkumiste seadustikust (edaspidi HÕS) tuleb iga teo hindamisel lähtuda karistusseadustiku üldosast (vt p 1.2) Teise muudatusena on enamus väärteonorme sätestatud nn eriseadustes, st väärteod ei ole kodifitseeritud¹.

VTMS-i vastuvõtmist tingis ka vajadus muuta menetlus efektiivsemaks. Selle saavutamiseks loodi 2 uut menetluse liiki ning suurendati kohtuvälise menetleja pädevust kohtu arvelt. Väärteomenetlus seisneb eelkõige kohtuvälises menetluses, kus kohtuväline menetleja täidab nii uurimis-, süüdistus- kui ka õigusemõistmise funktsiooni: kogub tõendid, koostab väärteo kohta süüdistuse ning ka karistab isikut väärteo eest². Vaid teatud tingimustel kuulub väärteo menetlemine kohtu pädevusse (vt p 8).

VTMS eesmärk on samuti tagada menetlusaluse isiku õiguste tõhusam kaitse. Selleks kehtestati põhimõte, et tõendite kogumine väärteomenetlus toimub reeglina kriminaalmenetluse (edaspidi KrMS) sätete kohaselt (vt p 2.1).

Joonis 1. Väärteomenetluse skeem.

¹ Erinevus kuriteo- ja väärteokoosseisude osas seisneb selles, et esimesed on kodifitseeritud, st sisalduvad kõik KarS eriosas, kuid teised asetsevad nn eriseaduste lõpus, st ei ole kodifitseeritud. Karistusõiguse taoline liigendamine lähtub arusaamast, et olukorras, kus riiklik juriidiline regulatsioon muutub üha laiaulatuslikumaks, ei ole võimalik kõikide karistavate tegude koondamine ühtsesse seadustikesse. HÕS oli muutunud pidevate muutumiste tõttu raskesti arusaadavaks. Väärteokoosseisude jagamisel KarS-i ja muude seaduste vahel on lähtutud põhimõttest, et kõik teod, mille karistatavus tuleneb kindlat valdkonda reguleerivast seadusest ehk eriseadusest (nt alkoholiseadus), nähakse ette vastava seaduse lõpus. Vastava eriseaduse puudumisel on väärtegu sätestatud aga KarS-s.

² Kõigi kolme funktsiooni täitmisel peab kohtuväline menetleja juhinduma objektiivsuse põhimõttest: selgitama välja nii isikut õigustavad ja süüstavad asjaolud (vt p 2.1)

1.1. Väärteo olemus

Riigi ülesanne on kaitsta ühiskonna väärtusi ehk õigushüvesid³. Õigushüved tulenevad põhiseadusest ja teistest seadustest, nt õigus elule, tervisele, vabadusele, omandile jne. Õigushüvesid saab kaitsta tsiviil-, haldus- või karistusõiguse kaudu ning valiku tegemine, millist õigushüve mis viisil kaitsta, on seadusandja ehk Riigikogu pädevuses.

Karistusõigust tuleb kasutada ainult kõige olulisemate õigushüve kaitseks, sätestades keelunormid ja karistused. Keelunorm võib olla kas kuriteo- või väärteokoosseis, sõltuvalt sellest, milline karistus on keelunormi rikkumise eest ette nähtud. See on **formaalne alus** kuritegude ja väärtegude eristamiseks. KarS § 3 lg 3 näeb ette, et kuriteo eest on põhikaristusena ettenähtud rahaline karistus või vangistus. Sama paragrahvi lõike 4 kohaselt on väärtegu karistatav rahatrahvi või arestiga. Nt on avaliku rahu rikkumine väärtegu, kuna selle eest on karistusena ette nähtud rahatrahv või arest (KarS § 262) ja avaliku rahu raske rikkumine kuritegu, kuna karistuseks on rahaline karistus või vangistus (KarS § 263).

Väärteo eest kohaldatavad karistused:

- rahatrahv (KarS § 47) – 3-300 trahviühikut, 1 trahviühik on 60 krooni; juriidilisele isikule 500-50 000 krooni;
- arest (KarS § 48) – kuni 30 päeva.

Kuriteo eest kohaldatavad karistused:

- rahaline karistus (KarS § 44) – 30-500 päevamäära, viimane sõltub selle isiku sissetulekust, kuid ei ole väiksem kui 50 krooni; juriidilisele isikule 50 000-250 000 000;
- vangistus (KarS § 45) – 30 päevast kuni 20 aastani või eluaegne.

Sisuline alus kuritegude ja väärtegude eristamiseks on õigushüve olulisus. See on hinnanguline ja ajas muutuv. Näiteks otsustas Riigikogu KarS vastu võttes, et autoriõiguse rikkumine, mis oli enne haldusõigusrikkumine (väärtegu), tuleb nüüd sätestada kuriteona (KarS § 219 ja 220). Ka õigushüve tsiviil- ja karistusõigusliku kaitse valik lähtub samast põhimõttest ning siingi on toimunud muudatusi. Näiteks ei kaitse riik karistusõiguse kaudu enam inimese au ja hea nime, kuna leiti, et seda saab isik teha ka ise tsiviilseadustes sätestatud alustel ja korras.

Üldise tendentsina võib välja tuua karistusõiguse üha laiema kasutuse õigushüvede kaitse⁴, mis aga karistusõiguse *ultima ratio* põhimõtet⁵ arvestades ei ole õige lähenemine.

Kokkuvõtvalt on erinevused väärteo ja kuriteo vahel:

- ettenähtud karistuse järgi (KarS § 3 lg 3 ja 4), mis ühtlasi peegeldab seeläbi ka teo sisulist raskust
- kuriteod on üksnes KarS-s, väärteod nii KarS-s kui ka muudes seadustes

1.2. Karistusseadustiku üldosa erisused väärtegude korral

Nagu eelpool tõdetud, kehtivad KarS üldosa reeglid isiku käitumise hindamisel sõltumata sellest, kas tegemist on kuriteoga või väärteoga. Seega tuleb lähtuda nn 3-astmelise süüteomõiste skeemist, st tuvastada, kas tegemist on süüteokoosseisule vastava, õigusvastase ja süülike teoga⁶ (KarS § 2 lg 2). Sama reegli kasutamisest annab tõestust Justiitsministri 23.08.2002. a määrusega nr 54 kehtestatud “Süütegude Karistusseadustiku järgi kvalifitseerimise juhend”, mille § 2 kohaselt tuleb väärteo katse korral viidata KarS § 25 vastavale lõikele sõltuvalt süüteokatse toimepanemise viisist ja tegevusetusega toime pandud väärteo korral KarS § 13 lg-le 1.

Siiski tuleb tähele panna, et väärtegude spetsiifikast lähtuvalt on teatud süüteokoosseisu puudutavad küsimused reguleeritud teisiti võrreldes kuritegudega.

³ Termin “õigushüve” on kasutusel KarS §-des 28 ja 29. Samuti on termin omaks võetud kohtupraktikas – vt nt RKL 3-1-1-4-04.

⁴ Karistusõiguse ehk sotsiaalse rolli kasvamise kohta vt J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tartu, 1997, lk 12. Viimaseks näiteks selles vallas on Tallinna Linnavalitsuse poolt alkoholiseaduse alusel kehtestatud õine alkoholimüügi piirang, mille eesmärgiks on rahvatervise ja avaliku korra kaitse.

⁵ *Ultima ratio* põhimõtte kohaselt peaks riik kasutama karistusõigust sotsiaalse elu reguleerimisvahendina ainult äärmuslikul juhul.

⁶ Süüteokoosseisu, õigusvastasuse ja süü kohta vt lähemalt KarS 2. ptk.

1.2.1. Süüteoosseisu subjektiivsed tunnused

Esimene oluline erinevus tuleneb sellest, et kuritegu on reeglina karistatav tahtluse korras ning ettevaatamatu tegu on karistatav vaid siis, kuid vastav eriosa norm seda ette näeb (KarS § 15 lg 1). Seevastu väärtegu on reeglina karistatav sõltumata subjektiivse külje vormist, kuna KarS § 15 lg 3 järgi on väärtetega karistatav nii tahtlik kui ettevaatamatu tegu. Sellise erandi tegemine väärtetega osas on praktilise tähendusega, vabastades menetleja väärtetega puhul spetsiaalsest subjektiivse külje vormi kindlaks tegemisest. Põhjuseks asjaolu, et teatud väärtetega puhul on peaaegu võimatu kindlaks teha, kas tegu pandi toime tahtlikult või ettevaatamatusest ning eraldi selle tuvastamisele ressursi kulutamine ei ole otstarbekas. KarS § 56 lg 1 algse teksti oli menetlejal kohustuse tuvastada tahtluse ja ettevaatamatuse liik, kuna see mõjutas isiku süü suurust ning seda tuli arvestada karistuse määramisel/mõistmisel. Praktikast seda enamasti ei tehtud, kuivõrd VTMS sellist nõuet ei esita – nt väärteprotokollis tuleb märkida väärtete kirjeldus ja kvalifikatsioon, mis subjektiivseid tunnuseid ei nimeta (VTMS § 69 lg 2 p 1, 2). 01. 01. 2004. a jõustus KarS § 56 lg 1 muudatus, mille kohaselt ei arvestata süü suuruse hindamisel enam tahtluse ja ettevaatamatuse liiki. Muudatust põhjendati sellega, et tahtluse ja ettevaatamatuse liigi arvestamisel on kaks probleemi:

- 1) § 56 lõige 1 kohaselt on karistuse mõistmise aluseks süü. Tahtluse ja ettevaatamatuse liigi arvestamine on süü tunnustega hõlmatud nagunii. Süü suurus vaieldamatult sõltub ka sellest, et millise subjektiivse suhtumisega isik teo toime pani;
- 2) tulenevalt üldosa põhimõtetest on reeglina kõik kuriteod toimepandud ükskõik millise tahtluse liigiga, piisab ka kaudsest tahtlusest. Eriosa koosseis üldjuhul ei pane kohtule kohustust tuvastada tahtluse liiki, kuna see on eriosa seisukohalt ükskõik. Praktiline vajadus sellisele täiendusele puudub ning teksti selguse huvides võib need sõnad sätestest välja jätta.⁷

Nimetatud muudatusse tuleb suhtuda kuivõrd see võib jätta vastupidise mulje sellest, millele on seadusandja tahe suunatud: anda signaali, et ei pea tuvastama, kas tegu pandi toime tahtlikult või ettevaatamatusest. Seega tuleb KarS § 56 lg 1 teksti muuta, sõnastades selle järgmiselt: **“Karistuse mõistmisel kohtu poolt või määramisel kohtuvälise menetleja poolt arvestatakse tahtlust ja ettevaatamatust**, kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlasest edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmisest huvisid”. Sel juhul saab KarS § 56 lg-st 1 üheselt aru, et tahtlust ja ettevaatamatust on vaja eristada.

Lisaks süü suuruse hindamisele on tahtluse ja ettevaatamatuse eristamine teatud juhtudel vajalik väärteteosseisust lähtuvalt. Nt on KvS § 26¹ lg 1 sõnastatud järgmiselt: avalikustamisele mittekuuluva majanduslike huvide deklaratsiooni tähtjaks mõjuva põhjusega esitamata jätmise või selles **teadvalt** mittetäielike või valeandmete esitamise eest. Sõna “teadvalt” viitab isiku intellektuaalse külje elemendile⁸, mis on omane kavatsusele (KarS §16 lg 2) ja otsesele tahtlusele (KarS §16 lg 3). Seega ei piisa mittetäielike või valeandmete puhul ettevaatamatusest ega kaudsest tahtlusest, vaid isik peab teo olema toime pannud vähemalt otsese tahtlusega.

Näide: Õhtusel pimedal ajal sõidavad mööda tänavat üksteise järel kaks sõidukit. Politseiametniku poolt antakse sauaga peatumise märguande. Esimene auto peatub, kuid teine auto jätkab rahulikult edasi sõitmist. Politsei sõidab teisele autole järele ning autojuhi suhtes alustatakse väärtetemenetlust Liiklusseaduse § 74-30 lg 1 alusel, mis sätestab sõidukijuhi poolt sõiduki kohustusliku peatamise märguande tahtliku eiramise. Vaatamata sellele, et juht väidab, et ei märganud peatumise märguannet, tehakse väärteteasjas otsus, millega isikut karistatakse. Juht esitab kohtuvälise menetleja otsuse peale kaebuse.

Kohus rahuldab kaebuse järgmise põhjendusega. Sõiduki peatamisel tuleb järgida liiklusjärelvalve teostamise korda (VV 20.02.2001. a määrus nr 67), mille §31 kohaselt peab liiklusjärelvalve teostaja tegevus olema liiklejale arusaadav ja üheselt mõistetav. Kohus leiab, et olukorras, kus politseinikele läheneb kaks autot teineteise järel ja politseiametnik mõeldes, et ta peatab mõlemad autod neile valgustatud lambiga märku andes, ei käitu kooskõlas korra §-ga 31, sest tõepoolest võib kahe auto üheaegsel peatamisel tagumist autot juhtivale juhile jääda arusaamatuks, et peatada tahetakse ka tema autot, sest tema ees sõitnud auto oli juba peatunud. Liiklusseaduse § 74-30 lg 1 puhul on väärtetega karistatav üksnes tahtlikult toime pandud tegu. Kohus leiab, et tõendamist ei ole leidnud juhi poolt tahtlikult peatumismärguande eiramine. Kohus leiab, et see on kinnitust leidnud ka asjaoluga, et juht jätkas rahulikult edasi sõitmist. Kohus leiab, et

⁷ P. Pikamäe. Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr. 38, 04.11.2003. a.

⁸ Tahtlus on sisemiselt ülesehituselt kaheelemendiline, moodustudes intellektuaalsest (teadmiskust) ja voluntatiivsest (tahtelisest) elemendist – vt lähemalt P. Pikamäe. Süüteoosseis. Tallinn 2003, lk 11-12.

politseiametnik peab andma peatumismärkuande nii, et see oleks isikule üheselt mõistetav, kuid antud juhul võis olla tegemist olukorraga, kus juht ei saanud aru, et ka tema autot sooviti politseiametnike poolt peatada. Seega leiab kohus, et juht ei pannud peatumise märkuandet toime tahtlikult ning menetlus tuleb lõpetada VTMS § 29 lg 1 p 1 alusel (Tallinna Linnakohtu 24. 11. 2003. a lahend väärtetasjas nr 4-1068/03).

1.2.2. Väärteo toimepanemine

Kuritegude puhul lähtub KarS nn **diferentseerimisprintsipi**⁹, mille kohaselt eristatakse kuriteo täideviijat ja sellest osavõtjat (KarS § 20). Täideviija ja osavõtja eristamine on õigusriiklikult aktsepteeritud mooduseks karistada isikut, kes ei realiseeri süüteokoosseisu tunnuseid, kuid kelle tegevus on suunatud kuriteo toimepanemisele.¹⁰ Selle aluseks on nn formaal-objektiivne teooria, mille kohaselt on täideviija isik, kes on realiseerinud süüteokoosseisu tunnused¹¹.

Väärtegude puhul diferentseerimisprintsipi ei kehti, kuivõrd KarS § 23 kohaselt on karistatav üksnes täideviimine. Lähtudes formaal-objektiivsest teooriast on saab väärteo toimepanemise eest karistada seda isik, kes väärteokoosseisule vastavalt käitus. Seega saab väärteo eest karistada üksiktäideviijat, vahendlikku täideviijat ja kaastäideviijaid (KarS § 21 lg 1 ja 2), mitte aga väärteole kihutajat ega kaasaaitajat (KarS § 22 lg 2 ja 3). Sellest põhimõttest tuleb lähtuda VTMS § 68 lg 4 tõlgendamisel, mis sätestab mitme isiku poolt väärteo toimepanemise.

Siinkohal on erinevus Saksamaa vastava õigusaktiga (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten – OwiG*), kuivõrd OwiG § 14 puhul on aluseks nn terviktäideviija põhimõte. Terviktäideviija mõiste kohaselt on igalüks, kes aitab põhjuslikult kaasa koosseisupärase teo toimepanemisele, täideviija; isegi siis, kui see toimub teise isiku teole ajendamisena ja teo soodustamisena.¹²

Regulatsioon, mille kohaselt väärteo eest saab karistada ainult täideviijat, on ilmselt suunatud menetluskulude kokkuhoidmisele. Piisab sellest, kui on tuvastatud, kelle tegu vastab väärteokoosseisule. Nende isikute tegevuse hindamine, kes võisid teo toimepanemist mingil viisil mõjutada, ei ole väärtegude puhul õigushüve vähesest kahjustamisest tulenevalt põhjendatud.

1.2.3. Väärteo katse

Sarnaselt kuriteole on ka väärteo korral katse karistatav, kuid seda ainult sel juhul, kui tegu on toime pandud tahtlikult (KarS § 25 lg 1). Ettevaatamatu väärteo korral ei saa isik katse eest vastutada.

Küsimus on tekkinud KarS § 218 lg 1 kohaldamisel. Tegemist on varavastaste süütegude eriliigiga, see tähendab oma olemuselt vastab tegu ühele varavastasele kuriteole, kuid kahju suuruselt lähtuvalt (KarS § 218 lg 2 alusel on selleks reeglina kuni 1 000 kroonine kahju, KarS §-de 203, 204 ja 206 puhul kuni oluline kahju) on tegemist **väärteoga**. Sellest lähtuvalt peaks üldosa põhimõtetest tulenevalt tegu olema karistatav nii tahtluse kui ka ettevaatamatuse vormis. Samas peaksid KarS § 218 lg 1 suhtes kehtima kõik koosseisutunnused sarnaselt kuriteoga.

Näide: A läheb poodi. Ta ei viitsi ostukorvi võtta, kuna mõtleb, et midagi erilist ei osta. Poes olles aga näeb ta erinevaid isuäratavaid kaupu ja ta hakkab neid endale kätte laduma. Kuivõrd kõik sinna ei mahu, asetab ta mõned neist endale taskusse. Kassani jõudes laob ta käes olevad kaubad letile, kuid taskus olevate eest unustab maksta. Olles kassast möödunud, peab poe turvamees A kinni ja palub ette näidata taskutes olevad asjad. Siis tuleb A-l meelde, et ei tasunud nende eest. Kaupade väärtus on 50 krooni.

Kui lähtuda sellest, et KarS § 218 puhul vastab tegu KarS 13. peatükis ettenähtud süüteokoosseisule kõikide tunnuste poolest, välja arvatud kahju suurus, siis ei saa isikut nimetatud näite põhjal vastutusele võtta. Põhjenduseks asjaolu, et koosseisuks, mille eest isikut kuriteo eest vastutusele võtta, on KarS § 199. Varguse koosseis nõuab aga seda, et subjektiivse külje osas oleks isikul kavatsesus asja vähemalt ajutise endale

⁹ Diferentseerimisprintsipi kohta vt lähemalt M. Ernits, P. Pikamäe, E. Samson, J. Sootak. 1999. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Tallinn-Tartu-Kiel, lk 23.

¹⁰ N. Aas jt. Karistusõigus. Üldosa. Sisekaitseakadeemia, Tallinn, 2002, lk 51.

¹¹ Täideviimise ja osavõtu probleemistiku kohta vt P. Pikamäe. Kaastäideviimise määratlemine. Juridica 3, 2003, lk 143-150.

¹² K. Kühl. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn, 2002, lk 428.

võtmise suhtes.¹³ Seda seisukohta toetab karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne, kus on väidetud, et subjektiivsest küljest vastab KarS § 218 koosseis konkreetse varavastase süüteo subjektiivsele küljele.¹⁴

Teistsugune seisukoht lähtub arusaamast, et KarS § 218 on väärtetähtsuse ning KarS § 15 lg 3 alusel on seda tegu võimalik toime panna ka ettevaatamatusest. Üldjoontes peavad eksisteerima vargusele omased tunnused, mis tulenevad KarS §-st 199, kuid subjektiivse külje osas näeb KarS § 218 ette erandi, st vastutuse ka ettevaatamatuse eest. Põhjenduseks asjaolu, et kui on tegemist vastuoluga üldosa ja eriosa normide vahel, siis prevaleerib üldosa (RKL 3-1-1-20-01).

Esimese lähenemise korral tekib praktiline probleem seoses tahtluse tõendamise, st kas isik unustas või "unustas" teadlikult kauba eest tasuda. Esimesel juhul on tegu hooletusega ning seega KarS § 218 alusel isikut karistada ei saa. Juhtumid, kus isik tõesti unustab kauba eest maksta, võivad üsna tihti aset leida ning seega võib tahtluse tõendamise panemine kohtuvälisele menetlejale olla ebaotstarbekas.

Teise lähenemise korral tekib probleem seoses süüteokatse küsimusega. Näite kohaselt peeti isik kinni turvamehe poolt kassa juures. Varguse süüteokatse ja lõpuleviidud varguse eristamisel lähtutakse Eesti teoorias ja praktikas nn käsutamisteooriast, mille järgi on vargus lõpule viidud siis, kui vara on süüdlase käes ning tal on võimalus hakata seda oma äranägemise järgi kasutama või käsutama.¹⁵

Kokkuvõtvalt tuleb KarS § 218 muuta selliselt, et on üheselt arusaadav, millist subjektiivset tunnust sellele süüteokoosseisule vastav käitumine eeldab.

1.2.4. Väärteo aegumine

Väärteo aegumine on reguleeritud KarS § 81 lg-s 3, mille kohaselt aegub tegu, kui teo toimepanemisest kuni selle kohta otsuse jõustumiseni on möödunud 2 aastat.

Väärtegude puhul ei näe KarS § 81 ette **aegumise katkemist**. Seega menetlustoimingu tegemine ega isiku poolt uue väärteo toimepanemine ei mõjuta aegumise kulgemist.

KarS § 81 lg 7 sätestab väärteo aegumise peatumise selleks ajaks, kui väärteo toimepannud isik ennast kohtuvälise menetleja või kohtu eest varjab, samuti sama teo kohta kriminaalmenetluse alustamisel. Kui väärteo menetlemise takistus on ära langenud, uuendatakse menetlus. Kui aga väärteo toimepanemisest on möödunud 3 aastat, siis tuleb väärteomenetlus lõpetada VTMS § 29 lg 1 p 5 alusel.

2. VÄÄRTEOMENETLUSE PÕHIMÕTTED

2.1. Kriminaalmenetluse analoogia põhimõte

VTMS § 2 sätestab, et väärteomenetluses kohaldatakse kriminaalmenetluse sätteid, arvestades väärteomenetluse erisusi. Sellel sättel võib olla 2 tõlgendust:

- 1) kui KrMS tekst on põhjalikum VTMS-s sätestatust või kui VTMS ei reguleeri teatud küsimust¹⁶, tuleb kohaldada KrMS sätet;
- 2) kui VTMS on teatud küsimust reguleerinud, kuid mitte nii põhjalikult või isegi ebaõnnestunult, on VTMS erisus KrMS-st olemas ja lähtuda saab ainult VTMS tekstist.

Näitena võib tuua menetlusaluse isiku ja kahtlustatava seisundi ja õiguste võrdluse. Menetlusaluse isiku seisund väärteomenetluses on sarnane kahtlustatava seisundile kriminaalmenetluses, ometi ei ole nende õigused samamoodi reguleeritud. KrMS § 34 lg 1 p 2 sätestab, et kahtlustataval on õigus teada, et tema ütlusi võidakse kasutada süüdistuseks tema vastu. See on üks isiku põhilisi kaitseõigusi. VTMS § 19 lg 1, mis reguleerib

¹³ K. Aas jt. Karistusõigus. Eriosa. Tallinn, 2002, lk 51.

¹⁴ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002, lk 426.

¹⁵ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002, lk 383.

¹⁶ Teose autorid kasutavad antud kontekstis mõistet "küsimus" kui üldmõistet, mis hõlmab õiguslikku olukorda, isikute õigusi ja kohustusi jne.

menetlusaluse õigusi, ei sisalda sellist teavitamiskohustust. Kuna VTMS-s on seda küsimust reguleeritud ning seal ei ole viidet kriminaalmenetluse analoogia kohaldamise võimalusele, siis ei saa analoogiat kohaldada.

Võib väita, et sellisele seisukohale on asunud ka Riigikohus, lahendades määruskaebeõiguse probleemi: Vastavalt AKKS § 68 lg 1 p-le 9 on kriminaalmenetluses apellatsiooni ja kassatsiooni, samuti erikaebuse- või protesti läbivaatamata jätmise kaebused erikaebe (määruskaebe) korras vaidlustatavad. Veelgi enam: seisukohta, et kriminaalmenetluses peab kindlasti olema võimalik vaidlustada kõnealuseid kaebuse läbivaatamata jätmise määrusi, on põhjendatud ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi poolt tehtud lahendites 3-1-1-37-98 (RT III 1998, 14, 150) ja 3-1-1-108-00 (RT III 2000, 27, 299). Ka 1. juulil 2004. a jõustuva kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt on kõnealused kohtumäärused määruskaebe korras vaidlustatavad. Vaatamata eelmärgitule, on Riigikohtu kriminaalkolleegium seisukohal, et kuna seadusandja on VTMS § 191 p-s 10 sätestanud otsese ja üheselt mõistetava keelu, siis tuleb Viru Ringkonna-kohtu 27. jaanuari 2003. a määruse peale esitatud määruskaebus jätta rahuldamata (RKL 3-1-1-35-03).

Järelikult on praktikas omaks võetud eeltoodud kahest tõlgenduse võimalusest viimane.

Näide: Isik hoiab väärtemenetlusest kõrvale ning tema asukoht pole politseile teada. VTMS-s ei ole sätestatud tagaotsitavaks kuulutamise regulatsiooni, seega tuleb lähtudes VTMS § 2 kohaldada kriminaalmenetluse sätteid ning kuulutada isik tagaotsitavaks vastavalt KrMS §-le 140. See, kas väärtemenetlusest kõrvale hoidva isiku suhtes on otstarbekas tagaotsitavaks kuulutamist rakendada, on eraldi küsimus.

Üheks VTMS ja KrMS erisuseks on kahju hüvitamise küsimus. VTMS ei pane menetleja kohustust väärtetega tekitatud kahju tuvastada, välja arvatud kui kahju on väärtetekoosseisu tunnuseks (nt KarS § 218 lg 1). Sel juhul tuleb kahju olemasolu ja selle suurus tuvastada, tagamaks teo õige kvalifitseerimine.

VTMS § 7 sätestab, et väärtetega tekitatud kahju hüvitamine toimub tsiviilseadustest sätestatud alustel ja korras. Seega ei tule siin kohaldamisele KrMS §310, mille kohaselt kriminaalmenetluses süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel lahendatakse ka kahju hüvitamise küsimus. Seega on väärtetemenetluses menetleja ülesandeks vaid väärteto tunnustele vastava teo tuvastamine ning nimetatud otsuse alusel on kannatanul õigus esitada hagi tsiviilkohtule kahju hüvitamiseks¹⁷.

Kriminaalmenetluse analoogia põhimõtte aluseks on väärtetemenetluse sarnasus kriminaalmenetlusega. Neid ühendavaks tunnuseks on see, et mõlemad on suunatud **objektiivse tõe tuvastamisele**, st küsimusele, kas teatud isik on teatud süüteo toime pannud või mitte (KrMK § 19 lg-s 1 sätestatud igakülgse, täieliku ja objektiivse uurimise põhimõtte). KrMS-s üldpõhimõttena objektiivse tõe tuvastamist ei ole välja toodud, küll aga saab selle tuletada uurimisasutuse ja prokuratuuri kohustusest selgitada kahtlustatavat ja süüdistatavat õigustavad ja süüstavad asjaolud (KrMS § 212 lg 2). See kohtueelse menetluse eesmärk kehtib ka väärtetemenetluse suhtes.

Kriminaalmenetluse analoogiat on eraldi veel rõhutatud menetlustähtaegade, -kulude ja menelustoimingute juures (VTMS § 31 lg 1, VTMS § 38 lg 1).

KrMS § 2 sätestab kriminaalmenetlusõiguse allikad, mis on kohaldatavad ka väärtetemenetluses:

1. Eesti Vabariigi põhiseadus;
2. rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid ning Eestile siduvad välislepingud;
3. KrMS ja kriminaalmenetlust sätestavad muud õigusaktid;
4. Riigikohtu lahendid küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes kriminaalmenetlusõiguse allikates, kuid on tõusetunud seaduse kohaldamisel.

2.2. Süütuse presumpatsioon¹⁸

VTMS §-s 4 toodud sõnastus on analoogne KrMS § 7 lg-s 1 tooduga, mille aluseks on PS §22 lg 1. Demokraatliku kriminaalmenetluse üheks tunnuseks peetakse ka seda, et isiku süü tõendamise kohustus lasub riigil¹⁹. Seega peetakse sageli süütuse presumptsiooniga geneetiliselt seotuks ka *in dubio pro reo*

¹⁷ Järva Maakohtu 07.04.2003. a lahend väärtetoasjas nr 2-56/2003.

¹⁸ Vt lähemalt E. Kergandberg. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002, lk 186-200.

¹⁹ Vähemalt on see nii inkvisitsioonilise kriminaalmenetluse põhimõtteid järgivates riikides, mille hulka kuulub ka Eesti, kus isiku suhtes tõendite kogumise ja süüdistuse funktsiooni kannavad teatud riigiasutused.

(kahtluse korral süüdistatava kasuks) põhimõtet.²⁰ Sellest on lähtunud ka KrMS-s, mille § 7 lg 3 kohaselt tuleb kriminaalmenetluses kõrvaldamata kahtlus kahtlustatava või süüdistatava süüdiolukus tõlgendada tema kasuks. Kriminaalmenetlus analoogia põhjal kehtib see ka väärtomenetluses.

Süütuse presumptsiooni osas võib küsimus tekkida sellest, et kui PS § 22 lg-d 1 ja 2 tekst kasutavad mõisteid “kuritegu” ja “kriminaalmenetlus”, siis kas need laienevad ikka väärtomenetlusele. Vastus sellele küsimusele peaks olema jaatav, vaatamata sellele, et nende menetlusliikide vahel on erisusi. Põhjenduseks asjaolu, et sarnaselt kriminaalmenetlusele teostatakse väärtomenetlust riigi nimel inkvisitsioonilise menetluse põhimõtetel, st isiku süü tuleb tõendada riigi poolt. Seega laienevad ka väärtomenetluses isikule PS § 22 lg-tes 1 ja 2 sätestatud õigused.

Riigikohus on samuti asunud sellele seisukohale, kuid teatud reservatsiooniga: Kohus märgib, et kuriteos süüdistatava isiku protsessuaalsed põhiõigused on kirjas Põhiseaduse §-des 22-24. Neis sätetes sisalduvad õigused tõhusale õiguskaitsele, mis realiseeruvad ausas menetluses. Kuid siseriiklikud seadused peavad lisaks Põhiseadusele arvestama ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÖK) artiklis 6 sätestatud õiglase kohtuliku arutamise põhimõtetega. Kolleegium jagab arvamust, et Põhiseadust tuleb tõlgendada viisil, mis tagab selle kohaldamise vastavuse inimõiguste konventsiooni ja selle kohaldamispraktikaga. Vastasel korral poleks tagatud isiku õiguste tõhus siseriiklik kaitse.

Euroopa Inimõiguste Kohus sisustab mõistet “kuritegu” pretsedendiõiguses väljakujunenud kriteeriumite alusel. Seetõttu ei pruugi EIÖK artiklis 6 nimetatud kriminaalsüüdistus olla sama, mida siseriiklik seadus kriminaalsüüdistuse all silmas peab. Kuna Euroopa Inimõiguste Kohtu kriteeriumid võtavad lisaks õiguserikkumise klassifikatsioonile riigi seaduse järgi arvesse ka õiguserikkumise olemust ning ähvardava karistuse iseloomu ja raskust (vt Engel jt vs Holland otsus 8. juunist 1976, p82), siis nende kriteeriumite järgi võib osa väärtegusi liigitada kuritegude kategooriasse. Nendel juhtudel tuleb isikule tagada kõik protsessuaalsed õigused, mis on kuriteos süüdistataval isikul.

Tuleb arvestada, et rahaträhv, mille isikule väärteto eest kohtuvälises menetluses saab määrata, võib mitmeid kordi ületada kriminaalkorras mõistetava rahalise karistuse alammäära. V. Andrejevile väärteto eest määratud rahaträhv (6 000 krooni) ületas kriminaalasjas mõistetava rahalise karistuse minimaalmäära neljakordselt. Lisaks tuleb pöörata tähelepanu asjaolule, et teo kvalifitseerimine väärteto või kuriteona võib sõltuda sellistest asjaoludest, nagu varasem karistatus või selle puudumine või teo toimepanemine üksi või grupiviisiliselt. Ka KarS § 262, mille järgi karistati V. Andrejevit, koosseisutunnused on lähedased KarS §-s 263 ettenähtud kuriteole.

Põhiseaduse § 22 lg 1 järgi saab isikut kuriteos süüdi tunnistada üksnes kohus. Põhiseaduse ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga on kooskõlas, kui vähemtähtsate üleastumiste eest on karistuse kohaldamine usaldatud ametnikule või haldusorganile (RKL 3-4-1-1-04).

2.3. Seaduslikkuse ehk legaliteedi põhimõte

Põhimõte tuleneb kriminaalmenetlusest, kus ta on sõnastatud kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõttena. KrMS § 6 kohaselt on kuriteo asjaolude ilmnemisel uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust, v.a kui eksisteerivad menetlust välistavad asjaolud või menetlus lõpetatakse otstarbekuse kaalutlusel. Menetluse analoogia alusel on väärtomenetluses menetlejal kohustus teos väärtetunnuste olemasolu korral alustada väärtomenetlust. See kehtib sarnaselt kriminaalmenetlusele ka väärtomenetluses nn pimedate asjade puhul.

Samas on teatud väärtegade korral võimalik rakendada ka alternatiivselt väärtomenetlusele **sunnirahamenetlust kui haldusmenetluse liik**²¹. VTMS eelnõu seletuskirjas avaldati seisukohta, et “üldjuhul alustab riikliku järelevalve pädevusega kohtuvälise menetleja väärtomenetlust pärast seda, kui riikliku järelevalve abinõud rikkujate korralekutsumiseks on ammendatud”. Sellest tulenevalt peaks nendel juhtudel, kui on võimalik kohaldada ettekirjutust, kõigepealt seda kasutama. Ning juhul kui ettekirjutust ei täideta, siis on õigus valida sunniraha- ja väärtomenetluse vahel. Sellist võimalust näevad ette nt päästeseadus, reklaamiseadus, kaubandustegevuse seadus, ehitusseadus. Seega on seadusandja andnud täitevvõimule laia

²⁰ E. Kergandberg. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002, lk 187.

²¹ Asendustäitmise ja sunniraha seaduse § 3 lg 1 alusel kohaldatakse sunnivahendi rakendamisel antavatele aktidele ja tehtavatele toimingutele haldusmenetluse seadust, arvestades käesolevast seadusest tulenevaid erisusi.

diskretsiooniõiguse, otsustamaks, kumma menetlusliigi kasuks valida. Ettekirjutus on ilmselt õigustatud vähetähtsate õigusrikkumiste korral ning olulisemate või korduvate õigusrikkumiste on põhjendatud väärteomenetluse rakendamine.

Niivõrd laia diskretsiooniõiguse andmine on problemaatiline, kuivõrd menetleja ei ole antud juriidilisi kriteeriume, mille alusel valik sunniraha- ja väärteomenetluse vahel teha. Seetõttu võivad menetleja otsustusi mõjutada praktilised kaalutlused, nt kumba menetlust on lihtsam läbi viia jne. See võib omakorda viia olukorran, kus riik ei reageeri adekvaatselt õigusrikkumistele.

Sarnaselt kriminaalmenetlusega on ka väärteomenetluses võimalik menetlust lõpetada otstarbekuse kaalutlusel (VTMS § 30 p 1), mis tähendab, et Eesti puhul on tegemist karistusõigussüsteemiga, kus valitsev on seaduslikkuse põhimõte, kuid teatud otstarbekuse põhimõtte eranditega.

2.4. Väärteo isikuline, ruumiline ja ajaline kehtivus

VTMS § 3 lg 1 sätestab, et väärteomenetlusõigus kehtib füüsilise ja juriidilise isiku suhtes. Sellest tuleneb, et väärteo toimepanemise eest on võimalik karistada füüsilist isikut ja juriidilist isikut, kui on täidetud 3-elementilise süüteomõiste elemendid. Füüsiliste isikute puhul on tõusetunud probleem 14-18 aastase isiku karistamise puhul, kellel puudub iseseisev sissetulek.

Näide: Alaealine K põhjustas varalise kahju ja kerge tervisekahjustusega liiklusõnnetuse. Tegemist on väärteoga.

Kohtuvälise menetleja otsusega karistati L rahatrahviga 3000 krooni. Tallinn Linnakohus tühistas kohtuvälise menetleja otsuse, põhjendusega, et rahatrahvi ei saa mõista nooremale kui kaheksateistaastasele isikule, kellel ei ole iseseisvat sissetulekut, võttes aluseks KarS § 44 lg 5. Kohus leidis, et “mõistekasutuse põhjal on rahalise karistuse ja rahatrahvi ühiseks soomõisteks trahv”.

Riigikohus leidis aga, et KarS § 44 lg 5 ei ole kohaldatav väärtegude puhul, kuna see puudutab üksnes kuritegusid. Kohus märkis, et iseseisva sissetulekuta alaealisele rahatrahvi kohaldamise piirang ei tulene KarS § 47 lg-st 1 ega ka Karistusseadustiku muudest sätetest. Kohus tõlgendas sellise piirangu puudumist järgmiselt: Seadusandja ei ole pidanud õigeks välistada, et rahatrahvi suudab muu vara arvelt tasuda ka alaealine, kel puudub iseseisev sissetulek. Kui aga see tegelikkuses osutub võimatuks, asendatakse VTMS §-s 211 sätestatu alusel rahatrahv arestiga (RKL 3-1-1-57-03).

Eeltoodud loogika lähtub **süüühimõtetest**, mille kohaselt iga süüvõimeline isik vastutab individuaalselt enda tegude eest. Seega on muudetud regulatsiooni võrreldes HÕS-ga, sest HÕS § 336 lg 3 nägi ette, et alaealise (15-18 a) karistamisel, kes ei tööta või ei oma sissetulekut, nõutakse rahatrahvi sisse tema vanematelt. Seega ei ole KarS alusel enam võimalik vanemat karistada lapse poolt toimepandud väärteo eest. Ainus seadus, mille kohaselt karistatakse vanemat tema lapse poolt toimepandud väärteo eest on ühistranspordiseaduse § 54-10, kuid see kehtib isikute suhtes, kes ei ole süüdivad KarS-i järgi: “Vanema või lapse muu seadusliku esindaja poolt hoolsuskohustuse täitmata jätmise eest, kui see tõi kaasa **alla 14-aastase** lapse sõidu bussis, trollis, trammis või reisirongis sõiduõigust tõendava dokumendita ja pileti ostmise oli nõutav”. Seega ei ole siin vastuolu KarS ja ühistranspordiseaduse vahel.

Sõltumata sellest, et väärteo eest vastutab alaealine ise, on vanemal loomulikult võimalus rahatrahvi lapse nimel tasuda. Ilmselt seda paljudel juhtudel ka tehakse, kuna rahatrahvi tasumata jätmisel alaealise poolt asendatakse rahatrahv arestiga (KarS § 72 lg 1).

Juriidilise isiku karistamise aluseks on KarS § 14²², mille kohaselt juriidilist isikut on võimalik karistada vaid siis, kui vastav väärteo norm seda ette näeb. Juriidilise isiku karistamisel on tegemist tuletatud vastutusega, st enamasti eeldab juriidilise isiku karistamine, füüsilise isiku karistamist sama väärteo eest.

Näide: OÜ Vedu veoautojuht kasutab ebaseaduslikult erimärgistatud vedelkütust. Juhul kui see toimus OÜ juhatase teadmisel ja heakskiidul, on võimalik lisaks autojuhile karistada ka juriidilist isikut, kelle huvides see toimus.

Riigikohus leidis analoogse juhtumi korral, et juriidiline isik vastutab ka sel juhul, kui osäühingu vastutav isik ei ole teinud kõik selleks, et sõidukit ei tangitaks erimärgistatud kütusega (RKL 3-1-1-108-03).

Samas tähendab isikuline põhimõte aga samuti seda, et isiku käitumisele laienevad ajalise ja ruumilise kehtivuse põhimõtted tulevalt KarS §-dest 5 ja 6.

---

²² Juriidilise isiku karistamise kohta vt lähemalt J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002, lk 53-56; E. Samson. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. Juridica 1999, nr 8; J. Pradel. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. Juridica 1999, nr. 8.

Väärteo ajaline kehtivus tähendab seda, et teo karistatavuse osas kohaldatakse seadust, mis kehtis teo toimepanemise ajal (KarS § 5 lg 1). Erandjuhtudel omab uue seaduse jõustumine toimepandud teo suhtes tähendust ning seda vaid juhul, kui see välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda (KarS § 5 lg 2).

Näide: HÕS § 103 lg 1 määramise kohaselt määrati isikule rahatrahv ja võeti ära juhtimise õigus kuni 24 kuuks. KarS kohaselt ei ole väärteo toimepanemise korral lisaks rahatrahvile kui põhikaristusele lisakaristust mõista. Sellest tulenevalt omab seadus tagasiulatuvat jõudu ning juhtimisõiguse äravõtmist ei saa kohaldada.

Seaduse tagasiulatuva jõu kohaldamine peaks aga olema võimalik vaid nendel juhtudel, kui väärteoasi on veel menetluses. Riigikohus on siiski PS § 23 lg 2 tõlgendamisel asunud teisele seisukohale²³.

Ruumilise kehtivuse on KarS-s omaks võetud põhimõte, et ühel teol võib olla mitu toimepanemise kohta (KarS § 11 lg 1 p-d 1-4).

Näide: Finantsinspeksioon (FI) on esitanud mitteresidentide kliendile (rahvusvaheline pank Y) nõude esitada talle andmeid Eesti Väärtpaberite keskreistris hoitava väärtpaberikonto kohta. Eesti seadustest tulenevalt on FI-l õigus esitada vastavaid nõudeid ka mitteresidentidele. Nimetatud järelepärimise saanud mitteresidenti kodukohamaa seadus keelab osa FI poolt palutud informatsiooni esitamise. Y võis toime panna Väärtpaberituru seaduse § 237-8 rikkumise – andmete mitteesitamine.

Karistusseaduse ruumiline kehtivus on sätestatud KarS §-s 6 ning võttes aluseks KarS § 11 lg 1 p 2, mis sätestab, et tegu on täide viidud kohas, kus isik oli õiguslikult kohustatud tegutsema, võib Y vastutusele võtta Väärtpaberituru seaduse § 237-8 alusel.

2.5. Väärteomenetlusõiguse ajaline ja ruumiline kehtivus

KrMS analoogia alusel tulenevad väärteomenetlusõiguse ajalise ja ruumilise kehtivuse põhimõtted KrMS §-st 3. Ruumilise kehtivuse kohaselt tuleb Eesti Vabariigi territooriumil läbiviidavate menetlustoimingute puhul juhinduda Eesti õigusaktidest (lg 1). Välisriigis läbiviidavate menetlustoimingute puhul lähtutakse selle riigi õigusaktidest ning sellisel viisil kogutud tõend on kasutatav, kui tõendi saamiseks tehtud menetlustoiming on kooskõlas Eesti kriminaalmenetluse põhimõtetega²⁴ (KrMS § 65). Kriminaalmenetluse analoogia alusel on see võimalik ka väärteomenetluses.

Menetlustoimingute tegemisel kohaldatakse menetlustoimingu ajal kehtivat õigust (lg 2). Seda on väljendanud Riigikohus lahendis 3-1-1-55-03 väärteomenetlusõiguse ajalist kehtivust hinnates.

3. VÄÄRTEOMENETLUSE SUBJEKTID

VTMS ei kasuta mõistet “väärteomenetluse subjektid”, kuid olemuselt on isikud, kes väärteomenetlusega kokku puutuvad jaotatavad väärteomenetluse subjektideks ja mittesubjektideks. Sarnaselt kriminaalmenetlusega (KrMS 2. ptk) on subjektideks menetlejad ja menetlusosalised.

3.1. Menetleja

Menetleja on VTMS § 8 alusel:

- kohtuvälises menetluses kohtuväline menetleja;
- kohtumenetluses kohus.

Kohtuväline menetleja on seadusega sätestatud juhul (§ 9 lg 3):

- täidesaatva riigivõimu volitusega asutus;

²³ Vt Riigikohtu üldkogu kahte vastandlikku lahendit tagasiulatuva jõu kohaldamise osas – RKL 3-1-3-10-02 ja 3-3-1-69-03.

²⁴ 13.05.2003. a kriminaalasjas 2-1/377/03 leidis Tallinna Ringkonnakohus, et Läti Vabariigis läbi viidud kriminaalmenetluse raames kogutud ütlused, vaatlusprotokollid ja ekspertiisiaktid on tõenditena kasutatavad ka Eesti kriminaalmenetluses, kuivõrd nimetatud menetlustoimingud on lubatavad ka Eesti kriminaalmenetlusõiguse kohaselt.

- valla- ja linnavalitsus;
- eraõiguslik juriidiline isik halduslepingu alusel.

Vastavalt VTMS § 10 lg-s 1 sätestatud kohtuvälise menetleja osaleb menetluses ametniku kaudu. Samas eraõiguslik juriidiline isik osaleb väärteomenetluses oma töötaja kaudu. Asutus annab õiguse esindada mitte konkreetsetele isikutele, vaid ametikohtadele, mida täitvad ametnikud võivad väärteomenetluses osaleda. Ametnikule peab asutus välja andma tunnistuse, mis tõendab ametniku pädevust. Ametnik on kohustatud esitama tunnistuse nii menetlusosalistele kui ka kohtule.

Valla- ja linnavalitsuse kui kohtuvälise menetlejana on vaadeldav ka **munitsipaalpolitsei**. Kohaliku omavalitsuse korraldamise seadus § 53¹ järgi on munitsipaalpolitsei põhiülesandeks avaliku korra tagamine ning valla- ja linnavolikogu poolt vastuvõetud eeskirjade täitmise üle järelvalve teostamine KOV määratud piirkonnas. Hetkel tegutseb munitsipaalpolitsei Tallinna linnavalitsuse koosseisus. Tallinna Tuletõrje- ja Päästeameti põhimääruse 2.1.15 järgi on munitsipaalpolitsei ülesandeks väärteomenetluse seadustikust tulenevate ülesannete täitmine linnavalitsuse volitusel ning 3.1.16 osalemine ametnike kaudu väärteomenetluses linnavalitsuse nimel kohtuvälise menetlejana linnavalitsuse volitusel.

Ühistranspordiseaduse § 54⁸ on täiendatud, võimaldades valla- ja linnavalitsusel, maavalitsusel ja Teede-Sideministeeriumil sõlmida haldusleping eraõigusliku juriidilise isikuga, mis annaks eraõiguslikule juriidilisele isikule pädevuse karistada piletita sõidu eest bussis, trollis, trammis või reisirongis.

3.1.1. Menetleja pädevus

Kohtuvälise menetleja pädevus menetleda konkreetseid väärtegusid tuleneb kas VTMS §-st 52 või eriseadustest.

Näide: Valla- või linnavalitsuse kui kohtuvälise menetleja pädevuses on menetleda järgnevaid väärtegusid (näitlik loetelu):

- KarS § 261, 262
- Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus § 66² ja 66³
- Ehitusseadus § 65-69

3.1.2. Menetlejate alluvusvaidlused kohtuvälises menetluses

Ühe väärteo puhul võib olla mitu kohtuvälise menetlejat ning sel juhul on väärteo menetlemise eest vastutav see asutus, kelle ametnik on esimese menetlustoimingu teinud (VTMS § 11 lg 1). Alluvusvaidlused peaksid kohtuvälised menetlejad üritama lahendada kokkuleppeliselt, kuid kui see ei õnnestu, on eraldi ette nähtud alluvusvaidluste lahendamine resolutsiooniga, sõltuvalt sellest, kelle vahel vaidlus on tekkinud (VTMS § 11 lg 2).

3.1.3. Menetlemise koht

HÕS järgi menetleti haldusõigusrikkumisi isiku elukoha järgi, siis nüüd tehakse reeglina väärtegude kohta otsus rikkumise koha järgi (VTMS § 12 lg 1). Kui nt Tallinna elanik paneb Hiiumaal toime väärteo ega nõustu kiirmenetlusega, tuleb tal otsuse kätte saamiseks ilmuda Hiiumaal asuva kohtuvälise menetleja juurde.

Siiski on menetlusalluvusel isikul õigus taotleda väärteoasja menetlusalluvuse muutmist oma elukoha või asukoha või sõiduki registreerimiskoha järgi (VTMS § 12 lg 2)²⁵. Taotluse rahuldamine pole ametnikule kohustuslik. Küsitav on, kas kohtuvälise menetleja peab menetlusalluvust isikut teavitama sellest õigusest. Probleem on selles, et VTMS §-s 19 sätestatud menetlusalluvuse isiku õiguste loetelus pole sätestatud isiku õigust taotleda menetlusalluvuse muutmist. Õiguste selgitamise kohustuse üldalus tuleneb aga VTMS § 5 p-st 1, sõltumata sellest, kas õigus on loetletud VTMS §-s 19 või mitte. Seega peab kohtuvälise menetleja selgitama menetlusalluvusele isikule VTMS § 12 lg-s 2 sätestatud õigust.

Menetlusalluvuse isiku taotluse rahuldamise vormistuslikku külge ei ole reguleeritud, seega peaks selle menetlusotsustuse tegema üldises korras ehk määrusega.

²⁵ Selle erandi tegemisel peab arvestama, et väärteoasja menetlemine toimub Eesti Vabariigi territooriumil. VTMS § 12 lg 2 p 1 ei välista võimalust küll, et nt Soome Vabariigi kodanik taotleb väärteo menetlemist tema elukohas Soomes, kuid selline taotlus tuleb jätta rahuldamata karistusõiguse siseriikliku iseloomu ja menetluskulude tõttu.

3.2. Menetlusosaline

VTMS § 16 kohaselt on menetlusosaliseks menetlusalune isik ja tema kaitsja. Seega ei kuulu erinevalt KrMS § 16 lg-st 2 menetlusosalise kategooriasse kannatanu ja tsiviilkostja ja nende esindaja. Tsiviilkostja osas on põhjuseks eelpool toodud asjaolu, et väärteomenetluses ei toimu kahju hüvitamise küsimuse lahendamist. Kannatanu mõistet ei kasuta VTMS üldse ning tema seisund on väljendatud mõistega “menetlusväline isik”.

3.2.1. Menetlusalune isik

Menetlusalune isik on see, kes on allutatud väärteomenetlusele, kuna on alust arvata, et ta on toime pannud väärteo (VTMS § 18 lg 1). Menetlusalune isik võib olla füüsiline isik või juriidiline isik. Viimase osas on oluline meeles pidada, et juriidilist isikut esindab ainuüksi tema seaduslik esindaja, kellel on kõik esindatava õigused (VTMS § 19 lg 2). Seda, kas isikul on seadusliku esindaja õigused, tuleb kontrollida. Näiteks kui isik esitab kohtuvälise menetleja otsuse peale kaebuse pärast seda, kui ta on äriühingu juhatuselt välja arvatud ning ta ei ole taotlenud enda lubamist menetluses osaleda juriidilise isiku kaitsjana, tuleb tema kaebus jätta läbi vaatamata, kuna tal puudub esindusõigus (RKL 3-1-1-71-04).

VTMS § 19, mis räägib menetlusaluse isiku õigustest, mis on tüüpilised kaitseõigused. Oma olemuselt on need sarnased kahtlustatava ja süüdistatava õigustele kriminaalmenetluses. VTMS §-s 19 sätestatud õiguste tutvustamata jätmine on menetlusnormide oluline rikkumine, mis viib lahendi tühistamiseni (RKL 3-1-1-109-03).

Menetlusaluse isiku õigused jagunevad järgmiselt:

1) Õigus informatsioonile

- teada, millist väärteoasja tema suhtes menetletakse – isik peab teadma, milles teda süüdistatakse;
- toimikuga tutvumise õiguse kord on sätestatud VTMS § 69 lg 6, mille kohaselt on vastav õigus pärast väärteoprotokollki koopia kättesaamist. Tekib küsimus, kas selline ajaline piirang on kooskõlas Põhiseaduse § 44 lg-ga 2, kuivõrd selles sättes on informatsiooni piiramise aluseks üksnes kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvid. Seega väärteomenetlust vastav säte ei hõlma. Samas sisuliselt küsimust lahendades tuleb tõdeda, et väärteomenetlus lähtub samuti inkvisitsioonilise menetluse põhimõtetest, mille eesmärgiks on objektiivse tõe tuvastamine. Seega peaks vastav Põhiseaduse säte andma aluse ka väärteomenetluses informatsiooni kättesaamise piiramiseks. Vastasel võib olla põhjendamatult raskendatud väärteomenetluses tõe väljaselgitamine.
- teada menetlustoimingu eesmärki;
- tutvuda menetlustoimingu protokolliga;

2) Õigus olla ära kuulatud

- anda ütlusi jne
- teha avaldusi – teha menetlustoimingu tingimuste, käigu, menetlustulemuste ning menetlustoimingu protokollki kohta avaldusi, mis protokollitakse
- esitada vastulause
- osaleda kohtus asja arutamisel

3) Õigus kaitsjale

Vaidlusi on tekitanud VTMS § 19 lg 2 teises lauses sisalduv, mille kohaselt peab menetleja isiku kinnipidamisel või muu esimese menetlustoimingu tegemisel võimaldama menetlusalusel isikul kasutada **temal** olemasolevaid sidevahendeid (sidevahendi all peetakse eelkõige silmas telefoni) kaitsjaga ühenduse võtmiseks. Küsimus on selles, kas menetleja peab tagama nn esimese telefonikõne õiguse või lihtsalt võimaldama selle õiguse teostamist – see tähendab, kelle sidevahendite kasutamist silmas peetakse. Kui lähtuda põhimõttest, et kohtuvälises menetluses ei näe seadus ette kohustust tagada kaitsja osavõtt, siis ilmselt on mõeldud siiski seda, et kohtuvälise menetleja peab isikule võimaldama, et viimane saaks oma sidevahendite teel kaitsjaga ühendust võtta. Juhul kui isikul puudub sidevahendi kasutamise võimalus, võib kohtuvälise menetleja lubada kõne tegemist ametialaste sidevahendite teel. Kohtuvälise menetleja ei pea andma isiklikku sidevahendit menetlusalusele isikule.

Tuleb rõhutada seda, et kaitsja võib osaleda menetlustoimingu tegemisel, kuid tema osavõtt ei peata menetlustoimingu tegemist (§ 19 lg 2 kolmas lause). Kaitsjal on õigus osaleda menetlusaluse isiku suhtes tehtavates menetlustoimingutes.

4) Kaabeõigus

- vaidlustada kohtuvälise menetleja või kohtu menetlustoiming;
- vaidlustada kohtuvälise menetleja või kohtu lahend.

VTMS § 19 sätestatud õiguste osas on vajalik rõhutada seda, et menetlusalusele isikule õiguste selgitamine ei tohi olla formaalne. Õiguste selgitamine tähendab vastavate menetlusõiguse sätete suulist tutvustamist ning nende sisu lahtimõtestamist. Tulenevalt Riigikohtu praktikast kriminaalmenetluses ei saa õiguste selgitamiseks lugeda üksnes allkirja võtmist VTMS § 19 loetelule ega ka võimaluse andmist lugeda iseseisvalt vastavat paragrahvi (RKL 3-1-1-25-02).

VTMS ei sätesta VTMS §-s 19 loetletud õiguste tutvustamise kohta menetlusaluse isiku allkirja andmise kohustust. Seadusandja ette kirjutanud vormi, kuidas peab olema tehtud märge õiguste ja kohustuste selgitamisest. See võib seisneda menetlusaluselt isikult allkirja võtmises (millest on lähtunud blankettide koostamisel), samas võiks menetlusalune isik omakäeliselt kirjutada, et õigusi ja kohustusi on talle selgitatud. Oluline on õiguste ja kohustuste selgitamise toimumine.

Õiguste selgitamise terminit kasutatakse hoiatusmenetluse regulatsiooni juures VTMS § 53 lg 3 p-s 2. Kiir- ja üldmenetluse korral (VTMS § 55 lg 1 p 1 ja § 69 lg 1 p 8) nimetatakse üksnes teavitamise kohustust, selgitamist otseselt mainimata. VTMS sõnastust tuleks selle s osas ühtlustada.

Menetlusaluse isiku kohustused on toodud VTMS § 19 lg-s 4, milleks on ilmumine menetleja juurde ja tema seaduslike korralduste täitmine.

Lisaks menetlusaluse isiku mõistele kasutab VTMS veel mõistet **süüdlane**. Kui füüsilise või juriidilise isiku kohta on väärteo eest kohtuvälise menetleja või kohtu süüdimõistev otsus jõustunud, on tegemist süüdlasega (VTMS § 18 lg 2). VTMS § 199 lg 1 alusel jõustub kohtuvälise menetleja otsus, kui kaebust ei ole esitatud ja kaebuse esitamise tähtaeg on möödunud. VTMS § 199 lg 2 sätestab, et kohtuotsus jõustub, kui seda ei saa vaidlustada muul viisil kui teistmismenetluses. Sellest tuleneb, et otsus ei jõustu pärast apellatsioonikohtu lahendit, vaid pärast seda, kui on ammendunud kaabeõiguse võimalus ka Riigikohtus. Samas sätestab VTMS § 20 lg 4, et kassatsiooni ja teistmisavaldust saab süüdlane esitada advokaadi vahendusel, mis omakorda viitab sellele, et menetlusalune isik omandab süüdlase seisundi selle hetkega, kui tema suhtes tehakse süüdimõistev apellatsioonikohtu otsus. Seega on nimetatud kahe normi vahel vastuolu.

3.2.2. Kaitsja

3.2.2.1. Üldiselt õigusest kaitsjale

Õigus kaitsjale on erineva tähendusega menetlusaluse isiku ja kahtlustatava jaoks. Ühtelangevus on selles, et nii VTMS § 19 lg 2 kui ka KrMS § 45 lg 1 kohaselt **võib** isikul olla kaitsja alates esimesest menetlustoimingust. Kuid erinevuseks on kaitsja **kohustuslikkus**. Kui KrMS § 45 lg 2 näeb teatud juhtudel (nt alaealisus, psüühiline puue) ette kaitsja kohustusliku osavõtu **kogu kriminaalmenetlusest**, siis väärteomenetluses on samadel alustel kaitsja kohustatud osa võtma **alates kohtumenetlusest** (VTMS § 19 lg 3). Ka määratud kaitsja võib menetlusalune isik endale saada alles kohtumenetluses (vt lähemalt p 3.2.2.4). Seega on menetlusaluse isiku õigus kaitsjale teatud tingimustel märksa piiratum võrreldes kahtlustatava õigusega.

Õigus kaitsjale on üks menetlusaluse isiku olulisematest õigustest, mida tõendab Riigikohtu seisukoht lugeda kaitsja puudumine menetlusnormide oluliseks rikkumiseks (RKL 3-1-1-10-04).

3.2.2.2. Advokaat või muu õigusteadmistega isik

Kaitsjaks saab olla advokaat või **menetleja loal muu õigusteadmistega isik** (VTMS § 20 lg 1).

Advokatuuriseaduse § 22 lg 1 kohaselt on advokaat vandeadvokaat, vandeadvokaadi vanemabi ja vandeadvokaadi abi. Sama seaduse § 22 lg 4 alusel tõendavad advokaadiks olemist advokatuuri liikmetunnistus ja advokaaditunnistus.

VTMS ei sätesta nõudeid, mille põhjal hinnata, kas isikul on õigusteadmised või mitte. Üheks lähtekohaks on õigusteaduskonna lõputunnistuse olemasolu. Ilmselt on sel juhul menetlejal väga raske keelduda loa andmisest, kuivõrd lõputunnistus kinnitab õigusteadmiste omandamist.

VTMS ei reguleeri, millises vormis luba anda. Seega võib loa anda kirjalikult, suuliselt või isegi konkludentset (nt lubatakse isikul kahtlustatavana ülekuulamisest osa võtta), aga sel juhul peab olema

tagantjärele tuvastatav (nt ülekuulamisprotokollist), et menetleja on kaalunud vastava isiku sobivust kaitsjaks.²⁶

Ka loa andmisest keeldumise jaoks ei näe VTMS ette kohustuslikku vormi. Kuna keelduva otsuse näol on tegemist aga kahtlemata kaitseõiguse riivega, peab olema see põhjendatud ning seega on mõistlik, kui menetleja fikseerib loast andmise keeldumise põhjused kirjalikult oma määrusega.

Tõusetuda võib küsimus, kas menetleja saab juba menetlusesse lubatud kaitsja loa menetluse käigus ära võtta ja sellega kaitsja menetlusest kõrvaldada. Selline võimalus võib kõne alla tulla, kui tõlgendada, et loa andmine ei ole ühekordne lõpetatud tegevus. Esimesel korral antakse luba ja see on kehtiv kuni ära võtmiseni. Loa ära võtmisel tuleb aga menetlejal põhjendada, milles seisneb kaitsja ebapädevus antud menetluses, st milliseid seaduse nõudeid kaitsja ei tunne.

Küsitav on, kas õigusteadmistega kuid teatud väärtetasel ebakompetentselt isikult saab luba ära võtta. Loa äravõtmine on põhjendatud, kui tõdeda, et kaitsja peab menetluses osalema sisuliselt. VTMS § 20 lg 1 seab loa andmise sõltuvusse õigusteadmistest. Ebapädevalt kaitsjalt (st mitteadvokaadilt) on võimalik luba ära võtta, kui tõlgendada õigusteadmisi kui "õigusteadmisi teatud väärtetasel", mis sisaldaks ka asjatundlikkuse nõude. Sellise tõlgenduse probleemiks on aga seaduses antust mõnevõrra laiem tõlgendamine. Eeltoodud küsimustele peaks vastuse andma kohtupraktika.

Alates riigi õigusabi seaduse jõustumisest (01.03.2005. a) võivad menetleja loal kaitsjana menetluses osaleda üksnes õigusteaduse akadeemilise õppe riiklikult tunnustatud õppekava täitnud isikud.²⁷

3.2.2.3. Seaduslik esindaja

Kaitsja osavõtt alaealise ja psüühikahäirega menetlusaluse isiku asjas on kohustuslik alates kohtumenetlusest (VTMS § 19 lg 3). Eriarvamused on tekkinud selles osas, kas alaealise **seaduslik esindaja** saab esitada kaebuse alaealise nimel ilma et tal oleks selleks menetleja luba. Tallinna Linnakohus leidis, et ka kaebuste esitamise korral tuleb lähtuda VTMS § 20 lg-st 1. VTMS § 115 lg 4 kohaselt kirjutab kaebusele alla kaebuse esitaja. Kui kaebusele kirjutab alla kaitsja, lisatakse kaebusele tema volikirj. Linnakohus leidis, et kuna alaealise seaduslik esindaja ei esitanud kohtule tõendeid, mis kinnitaksid tema õigust osaleda menetluses kaitsjana, siis ei saa ta alaealise nimel kaebust esitada. Sellest järeldub, et linnakohtu arvates oleks seaduslik esindaja saanud kaitsjana esineda vaid menetlejalt vastava loa saamisel (Tallinna Linnakohtu 03. 02. 2004. a määrus väärtetasel nr 4-181/04). Tallinna Ringkonnakohtus leidis aga, et VTMS § 19 lg 3 sõnastust tuleb mõista selliselt, et VTMS ei reguleeri kaitsja küsimust kohtueelses menetluses: Seega ei reguleeri väärtetasemenetlusõigus kaebuse esitamist kohtuvälise menetleja otsuse peale 14-18-aastase menetlusaluse isiku, so piiratud teovõimega isiku poolt. VTMS § 2 kohaselt järgitakse VTMS-s sätestamata küsimustest kriminaalmenetluse sätteid, kuid pidades silmas väärtetasemenetluse kaebemenetluse (VTMS 12. ptk) spetsiifikat, ei reguleeri kõnealust küsimust ka KrMK. Seega tuleb alaealise menetlusaluse isiku protsessiteovõime ja tema seaduslike esindajate pädevuse küsimuse lahendamiseks pöörduda muude õigusaktide poole. TsÜS § 120 lg 1 sätestab, et seadusjärgse esindusõiguse ulatus määratakse seadusega. TsÜS § 4 kohaselt kohaldatakse õigussuhet reguleeriva sätte puudumisel sätet, mis reguleerib reguleerimata õigussuhete lähedast õigussuhet, kui õigussuhete reguleerimata jätmine ei vasta seaduse mõttele ega eesmärgile. TsKMS § 7 lg 3 järgi kasutab alaealise tsiviilprotsessiõigusi ja täidab tema tsiviilprotsessi-kohustusi kohtus tema seaduslik esindaja. PerekS § 50 lg 2 kohaselt on vanem lapse seaduslik esindaja ning vanemal on kohustus kaitsta oma lapse õigusi ja huve (Tallinna Ringkonnakohtu 03.03.2004. a määrus väärtetasel nr 24/31/04). Sellest tulenevalt leidis ringkonnakohtus, et alaealise seaduslikul esindajal on õigus kasutada temale antud õigusi ka väärtetasemenetluses, sh on ta õigustatud esitama kaebuse kohtuvälise menetleja otsuse peale, mis on tehtud alaealise suhtes.

Nõustudes ringkonnakohtuga küll selles, et alaealise seaduslik esindaja saab teda väärtetasemenetluses esindada, tuleb siiski lisada, et see peaks olema võimalik vaid menetleja loal. Selle kasuks räägib otseselt VTMS § 115 lg 4, mis võimaldab kaebuse esitamist vaid menetlusalusel isikul või kaitsjal. Kaitsja mõiste tuleneb aga üheselt VTMS § 20 lg-st 1. Tähtsust ei oma asjaolu, et kaitsja osavõtt ei ole kohtuvälises menetluses kohustuslik. Kui isik soovib kaitsjat, siis peab see isik vastama kaitsjale esitatud nõuetele. Kaebuste esitamine on kaitsja funktsioon ja see nõuab õiguslaseid teadmisi. Kui öelda, et kohtuvälises menetluses võib alaealist esindada tema seaduslik esindaja, kellel puuduvad vajalikud teadmised,

²⁶ *krms.just.ee*, § 42 lg 1 p 1 kommentaar.

²⁷ *krms.just.ee*, § 42 lg 1 p 1 kommentaar.

devalveeritakse kaitsja positsioon ja alaealise õigused võivad jääda kaitseta. Kahtlemata ei saa see olla seadusandja eesmärk, seda enam, et põhiosa väärteomenetlusest toimub kohtuvälises menetluses.

3.2.2.4. Määratud kaitsja

VTMS § 22 lg 1 sätestab, et kohtul on õigus määrata kaitsja menetlusalusele isikule, kui viimase olulised huvid võivad jääda kaitseta tema maksejõuetuse kohta. Huvitav on see, kuidas seletada mõistet "olulised huvid". KrMS §42 lg 1 p-s 2, mis reguleerib kaitsja määramist kriminaalmenetluses, ei kasutata sellist terminit. Ilmselt on oluliste huvidega tegemist siis, kui kohus veendub, et isik ei ole õigustadmiste puudumise tõttu võimeline iseseisvalt end esindama. Kaalu võib näiteks lisada kohtuvälise menetleja taotlus isiku suhtes aresti mõistmiseks. Kohtupraktikas ei ole senini esinenud juhtumit, kus isik on esitanud kaebuse põhjendusega, et tema kaitseõigust on rikutud, kuna talle ei võimaldatud määratud kaitsjat.

Täpsemalt reguleerib kaitsja määramist Advokatuuriseaduse § 9 p 10 ja § 60 lg 6 alusel Eesti Advokatuuri üldkogu 11.04.2002 otsusega nr 3 heaks kiidetud "Riigi õigusabi eest makstava tasu arvestamise alused, maksmise kord ja tasumäärad". Kuigi nimetatud kord ei ole veel viidud täielikult kooskõlla KrMS-ga, on üldpõhimõtted kaitsja määramisel järgmised:

- Advokatuuri juhatus kohustab uurija, kohtu või prokuröri taotluse alusel advokaati või määrab kindlaks advokaadibüroo, mille advokaat on kohustatud klienti kaitsma.
- Advokaat on õigustatud võtma vahetult täitmiseks uurija, kohtu või prokuröri esitatud taotluse riigi õigusabi osutamiseks kliendile.

Seega kui menetleja ei leia ise advokaati määratud kaitsjaks, edastatakse taotlus Advokatuuri juhatajale. Alates 01.03.2005 reguleerib määratud kaitset Riigi õigusabi seadus.²⁸

3.2.2.5. Kaitsja tasu hüvitamine väärteomenetluse lõpetamise korral

Väärteomenetluse lõpetamise korral § 29 lg 1 p 1-3 ja 5-6 sätestatud alustel hüvitatakse menetlusalusele isikule tema taotlusel valitud kaitsjale makstud mõistliku suurusega tasu kohtu määruse alusel riigi- või kohaliku eelarve vahenditest (VTMS § 23). VTMS kehtima hakkamisest alates ei olnud kohtul kohustust otsustada kaitsjale makstud tasu hüvitamist, vaid see oli kohtu õigus. 21.03.03 jõustus uus VTMS §23 redaktsioon, mida kohaldatakse tagasiulatuvalt alates 01.09.02. Kehtiva teksti kohaselt hüvitatakse mõistliku suurusega kaitsjatasu isiku taotlusel. Riigikohus sisustas sätet järgmiselt: Otsustamiseks väärteomenetluses VTMS §-s 23 märgitud aluste olemasolul kaitsjale makstud tasu suuruse mõistlikkuse üle, tuleb kohtul lahendada küsimus selle tasu maksmise vajalikkusest ja põhjendatusest konkreetses väärteoasjas ja arvestades selle asja keerukust. Kriminaalkolleegium leidis, et õigusabikulused, mis ületavad kümneid kordi trahvisummat, ei saa väärteomenetluses, hoolimata väärteoasja keerukusest, lugeda põhjendatuks. Seetõttu pole taolised õigusabikulud mõistlikud ning neid ei saa menetluse lõpetamise korral menetlusalusele isikule täielikult hüvitada (RKL 3-1-1-37-03).

3.3. Menetlusvälised isikud

3.3.1. Kannatanu

Kannatanu on isik, kes sai kahju väärteo tulemusest²⁹. KrMS analoogia alusel (KrMS § 37 lg 1) ei ole vaja koostada kannatanuks tunnistamise määrust, vaid kahju saamise fakt on iseenesest kannatanuks muutumise aluseks.

Kannatanu ei ole VTMS kohaselt menetlusosaline. Sellest tulenevalt on tema õigused piiratud ning talle ei laiene õigused, mis on kannatanul kriminaalmenetluses (KrMS § 38). VTMS sätestab kannatanu õiguse kaevata kohtuvälise menetleja tegevuse peale kuni viimase poolt otsuse tegemiseni (VTMS § 76 lg 1). Eraldi õigusena on välja toodud kaebeõigus kohtuvälise menetleja poolt väärteomenetluse lõpetamise määru peale (VTMS § 76 lg 2). Kaebeõigust saab kasutada vaid see isik, kelle õigusi on menetleja tegevusega või väärteomenetluse lõpetamisega rikutud.

---

²⁸ *krms.just.ee*, § 43 lg 2 kommentaar.

²⁹ Kannatanu "äratundmise" kriteeriumite kohta vt lähemalt *krms.just.ee*, § 37 lg 1 kommentaar.

3.3.2. Tunnistaja

Tunnistaja staatust, tema õigusi ja kohustusi VTMS peaaegu ei reguleeri (tunnistaja ülekuulamise osas vt p 6.1.3). Seega tuleb nendes küsimustes juhinduda KrMS §-dest 66-74, arvestades VTMS erisusi, mis puudutavad:

- anonüümseks muutmist (vt p 6.1.2);
- trahvimist (vt p 5.2);
- sundtoomist (vt p 5.3).

Lähtuvalt VTMS § 76 lg-st 1 on tunnistajal kui menetlusvälisel isikul õigus kaevata kohtuvälise menetleja tegevuse peale, kui tema õigusi tunnistajana on rikutud nt sundtoomise või ülekuulamise käigus.

3.3.3. Ekspert ja tõlk

Ekspert ja tõlk täidavad väärtomenetluses samu funktsioone nagu kriminaalmenetluses ja seega tuleb nende õiguste ja kohustuste osas lähtuda KrMS-st. Seda on kinnitanud ka Riigikohus, leides, et tõlgi osalemine väärtomenetluses peab toimuma täiel määral kriminaalmenetluse eeskirjade kohaselt ja mingitest väärtomenetluse eristustest tõlgi puhul rääkida ei saa. Seega oleks tõlgi rakendamisel ka käesolevas väärtetasjas tulnud lähtuda KrMK §-st 112 ja tõlki oleks tulnud hoiatada vastutusest KarS §-de 318 ja 321 järgi (RKL 3-1-1-65-04).

3.4. Taandumine ja taandamine

VTMS §-s 24 on sätestatud, et ekspert ja tõlk taanduvad või taandatakse kriminaalmenetluses sätestatud alustel ja korras. Ka kaitsja taandamine toimub KrMS sätete alul (VTMS § 21 lg 4). Kohtuvälise menetleja ja kohtuniku taandumise ja taandamise alused on aga sätestatud VTMS §-des 25 ja 26. Taandumise alused on mõnevõrra erinevad sellest, kuidas on need kirja pandud KrMS §-s 49. Nimelt on kohtuniku üheks taandumise aluseks KrMS § 49 lg 1 p 1 kohaselt lahendi tegemine varasemalt samas asjas. VTMS § 25 aga sellist alust ei nimeta, vaid räägib olukorrast, kus kohtunik on varem sama väärtetasja menetlenud (VTMS § 25 lg 1 p 2). Ilmselt saab aga kohtuniku poolt asja menetlemisena vaadelda üksnes neid juhtumeid, kui ta on teinud lahendi selles väärtetasjas (nt VTMS § 76 lg 2 alusel tehtud menetluse lõpetamise määruse peale esitatud kaebuse lahendamine). Seda toetab Riigikohtu seisukoht kriminaalmenetluses: Kohtuniku varasem osavõtt kriminaalasja arutamisest või läbivaatamisest on käsitatav tema taandamisalusena KrMK § 20 lg 3 mõttes vaid juhtudel, mil kuriteokoosseis selle kohtuniku osalemisel jõudis vastava kriminaalmenetluse staadiumi lõpplahendini - s.t mil tehti kas kohtuotsus või menetluse lõpetamise määrus (RKL 3-1-1-6-97). Kohtuvälise menetleja puhul tuleks samuti VTMS § 25 lg 1 p 2 sisustada selliselt, et väärtetasja menetlemine tähendab lahendi tegemist selles asjas. KrMS § 59 lg 1, mis sätestab uurimisasutuse ametniku taandumise alused, viidates KrMS §-le 49, sellist alust ei nimeta.

Näide: A on kohtuvälise menetleja ning on teinud väärtetasjas X menetluse lõpetamise määruse VTMS § 29 alusel.

Selle peale esitab kaebuse kannatanu B VTMS § 77 lg 2 alusel ja palub menetluse lõpetamise määrus tühistada.

Kohtuvälise menetleja juht C teeb seda VTMS § 77 lg 2 p 3 alusel ja annab väärtetasja A-le tagasi menetluse jätkamiseks. A ei taandu VTMS § 25 lg 1 p 2 alusel. Seepeale esitab B taotluse A taandamiseks VTMS § 26 lg 1 alusel.

VTMS § 26 lg 1 kohaselt saab taandamise taotlust esitada ainult menetlusosaline, kelleks kannatanu ei ole. Seega tuleb kannatanu taotluse jätta rahuldamata. Kohtuvälise menetleja peab ise taanduma, põhjendades otsust sellega, et tema on lahendi teinud väärtetasja suhtes, seega menetlenud väärtetasja VTMS § 25 lg 1 p 2 tähenduses ega saa enam erapooletult võtta vastu menetlusotsustusi selles asjas.

Sarnast erapooletust välistavat põhjendust on uurimisasutuse ametnikud kasutanud ka kriminaalmenetluses muu põhjuse nime all (KrMS § 49 lg 1 p 5).

Samuti sätestab KrMS § 49 lg 1 p 3 kohtuniku, aga ka prokuröri ja uurija taandamisalusena selle, et isik on varem osalenud samas kriminaalasjas kriminaalmenetluse muu subjektina. VTMS § 25 lg 1 sellist alust ei tunne, kuid sellegipoolest saab seda alust kasutada VTMS § 25 lg 1 p 3 mõttes muu põhjusena, miks menetleja ei saa olla erapooletu.

4. VÄÄRTEOMENETLUST VÄLISTAVAD ASJAOLUD JA VÄÄRTEOMENETLUSE LÕPETAMISE ALUSED

Enne väärteomenetluse alustamist ja väärteomenetluse igas etapis peab menetleja analüüsima väärteomenetlust välistavaid asjaolusid. Kui nimetatud asjaolud esinevad, menetlust ei alustata ning alustatud menetlus tuleb lõpetada. Ainsa erandina võib menetlust alustada või jätkata, kui seda taotleb menetlusalune isik enda rehabiliteerimiseks ja väärteo aegumistähtaeg ei ole möödunud (VTMS § 29 lg 3).

4.1. Väärteomenetlust välistavad asjaolud

Väärteomenetlust välistavad asjaolud on järgmised (VTMS § 29 lg 1):

- 1) teos puuduvad väärteo tunnused;
- 2) isikut on juba karistatud sama teo toimepanemise eest, sõltumata sellest, kas karistus on määratud või mõistetud Eesti Vabariigis või teises riigis;
- 3) isiku suhtes on sama teo kohta tehtud väärteomenetluse lõpetamise lahend;
- 4) teos on kuriteo tunnused;
- 5) väärteo aegumistähtaeg on möödunud;
- 6) seadus, mis nägi ette karistuse väärteo eest, on kehtetuks tunnistatud;
- 7) isik, kelle suhtes alustatakse või on alustatud väärteomenetlust, on surnud või juriidiline isik on lõppenud.

1) Väärteo tunnuste puudumine

Väärteo tunnuste puudumine tähendab seda, et ei ole täidetud vähemalt üks süüteomõiste kolmest elemendist: süüteokoosseis, õigusvastasus või süü (KarS § 2 lg 2). Samuti võib olla tegemist olukorraga, kus üldse puudub tegu, mida karistusõiguslikult hinnata.

Enamasti on väärteomenetluse alustamata jätmise või lõpetamise aluseks teo mitte vastavus süüteokoosseisule, kuid kui näiteks väärteoteatest on näha, et eksisteerivad õigusvastasust või süüd välistavad asjaolud, võivad samuti need olla menetluse alustamata jätmise aluseks.

Kuna väärteokoosseisud on üldjuhul blanketsed süüteokoosseisud, siis eeldavad nad teatud õigusaktis sätestatud nõuete rikkumist (see peab kajastuma väärteo kirjelduses). Nt liiklusalaste väärtegude puhul tuleb tuvastada konkreetne liiklusalase õigusakti rikkumine.

Näide: Isiku suhtes tehti üldmenetluse otsus, mille kohaselt rikkus ta LE § 91 ja 100 nõudeid. Tegu seisnes selles, et sooritades ristmikvahelisel teel vasakpöört ei veendunud isik, et tema järel sõitev sõiduk oli alustanud möödasõitu ja lõi viimasele takistuse, mistõttu toimus sõidukite kokkupõrge. LE § 91 kohaselt peab juht enne sõidu, manöövri või peatumise alustamist veenduma, et see on ohutu ega takista teisi liiklejaid ega teel töötajaid. LE § 100 kohaselt peab juht, pöörates ristmikvahelisel teel vasakule või tagasi, andma teed vastusõitvale või temast möödasõidul olevale juhile.

Kohus aga leidis tõendeid hinnates, et menetlusalune isik alustas vasakpöört enne, kui teine juht möödasõitu ning ta oli veendunud vasakpöört alustades, et ei takista teisi liiklejaid. Seega leidis kohus, et menetlusalune isik ei ole rikkunud LE §91 ja 100 nõudeid ning tema tegu ei vasta süüteokoosseisule, mistõttu tuleb väärteomenetlus lõpetada VTMS § 29 lg 1 p 1 alusel (Tartu Maakohtu 10.03.2003. a otsus väärteoasjas nr 4-1275/2002).

2) Teistkordse karistamise keeld ehk *ne bis in idem* põhimõte

Teistkordse karistamise keeld aluseks on Põhiseaduse § 23 lg 3, mille kohaselt ei tohi kedagi teist korda kohtu alla anda ega karistada teo eest, milles teda vastavalt seadusele on mõistetud lõplikult süüdi või õigeks. Samatähenduslik säte on kirjas KarS §2 lg-s 3: Sama süüteo eest ei või kedagi karistada mitu korda, sõltumata sellest, kas karistus on mõistetud Eestis või mõnes teises riigis. VTMS § 29 lg 1 p-des 2 ja 3 on see põhimõtte analoogiliselt sätestatud.

Väärtegude osas on teistkordse karistamise keeld üles kerkinud liiklusväärteo puhul sõiduki **juhtimisõiguse peatamise** küsimuses. LS § 41³ määratleb need väärteod, mille osas jõustunud karistusotsus toob süüdlase suhtes kaasa juhtimisõiguse peatamise ning sätestab peatamise kestuse. Riigikohus on leidnud, et erinevalt teistest LS § 41 lg 3 sätestatud juhtimisõiguse peatamise alustest, ei ole LS § 41 lg 3 p-s 5 sätestatu korral,

mille aluseks on jõustunud karistusotsus väärteoasjas, tegemist haldustõkendiga, vaid karistusliku iseloomuga mõjutusvahendiga. Seda on põhjendatud nii mõjutusvahendi kohaldamise menetluse kui ka selle õiguslike tagajärgede osas isiku jaoks järgnevalt: vastavalt Väärteomenetluse seadustiku § 199 lg-le 1 ja lg-le 2 jõustub väärteoasjas tehtud karistusotsus, kui seda ei saa vaidlustada muul viisil kui teistmismenetluses. Sellisest regulatsioonist tulenevalt on LS § 41 lg 3 p-s 5 nimetatud alusel juhtimisõiguse peatamise ning isiku poolt väärteo toimepanemise vahel ulatuslik ajaline intervall, mille kestel isik saab sõidukit juhtida. LS §-st 41¹ ja § 40 lg-st 6 tulenevalt juhul, kui isik on pannud toime väärteo, mille eest on vastavalt LS § 41³ ette nähtud juhtimisõiguse peatamine, omab isik juhtimisõigust (mida tõendab ajutine juhiluba) kuni juhtimisõiguse peatamise otsuse tegemiseni. Nendel tingimustel ei saa juhtimisõiguse peatamisele LS § 41³ korras omistada tõkendile omaseid eesmärke. Juhtimisõiguse peatamisel on siin karistusele iseloomuliku repressiooni eesmärk, mis ei erine oma tähenduselt Karistusseadustiku (KarS) §-s 50 sätestatud sõiduki juhtimise õiguse äravõtmisest, mida kohus võib kohaldada lisakaristusena liiklussüüteo (kuriteo) eest. Eelnimetatud järeldust toetavad ka karistusõigusele omased muud tunnused: sanktsiooni ulatuse sõltuvus retsidiivist (§ 41³ lõiked 2 kuni 8); juhtimisõiguse peatamisel tähtaja liitmine eelmise tähtaja kandmata osaga juhul, kui eelmise rikkumise eest kohaldatud juhtimisõiguse peatamise tähtaeg ei ole lõppenud (§ 41³ lg 9). Arvestamata ei saa jätta ka sanktsiooni rangust: kui vastavalt KarS §-le 50 võib kohus võtta lisakaristusena kuriteos süüdimõistetult juhtimisõiguse kuni kolmeks aastaks, siis LS § 41³ järgi on juhtimisõiguse peatamine võimalik kuni 24-ks kuuks (RKL 3-3-1-1-04).

Probleem seisneb asjaolus, et kuna juhtimisõiguse peatamine on karistusliku iseloomuga mõjutusvahend, mille kohaldamist KarS väärtegude puhul ette ei näe, siis on tegemist *ne bis in idem* põhimõtte rikkumisega. Samale seisukohale asus Riigikohus, tõdedes: Liiklusseaduse regulatsioonist tulenevalt toob üks ja seesama väärtegu (s.o ühe ja sama seadussätte rikkumine) seega kaasa kahe karistusliku sanktsiooni kohaldamise – rahatrahvi ja juhtimisõiguse peatamise. Riigikohtu halduskolleegium leiab, et nii LS § 41³ kui ka Liiklusseaduse väärteokoosseise määratlevad sätted on suunatud ka ühe ja sama õigushüve – liikluskorra – kaitsesele. Seetõttu eeldaks rahatrahvi ja juhtimisõiguse peatamise kohaldamine ühe väärteo korral vastavate sanktsioonide seadustamist põhi- ja lisakaristusena (RKL 3-3-1-1-04).

Järelikult leidis Riigikohus sisuliselt, et LS § 41 lg 3 p 5, mis näeb ette juhtimisõiguse peatamise LS §-s 41³ sätestatud väärtegude korral, on vastuolus PS § 23 lg-ga 3 ning tuleks tunnistada kehtetuks³⁰.

3) Teos on kuriteo tunnused

KarS § 3 lg 5 sätestab, et kui tegu vastab nii kuriteo kui ka väärteo tunnustele, siis karistatakse ainult kuriteo eest. Sellest tuleneb, et kui tuvastatakse, et tegu vastab kuriteo tunnustele, siis tuleb väärteomenetlus lõpetada ja alustada kriminaalmenetlust. Eraldi säte selle kohta on VTMS § 61, mis näeb ette, millal tuleb materjalid saata prokuratuuri kriminaalmenetluse alustamiseks ning millal seda teeb kohtuväline menetleja ise. Viimasega on tegemist, kui kohtuväline menetleja on pädev tegelema vastava teo kohtueelse menetlusega (VTMS § 61 lg 1). Oluline on tähele panna seda, et kriminaalmenetluse alustamise otsuse võib teha kuni väärteo eest karistamise otsuse tegemiseni. Seega on VTMS §29 lg 1 p 4 kohaldamine võimalik vaid kohtuvälises menetluses.

VTMS § 61 lg 2 kohaselt on prokuratuuril ka võimalik anda nn tagasikäik kriminaalmenetluse alustamisele, juhul kui leitakse, et tegemist on ikkagi väärteoga. Sel juhul on kohtuväline menetleja kohustatud uuendama väärteomenetluse.

Näide: A toimetatakse politseiosakonda ning tema suhtes alustatakse väärteomenetlust KarS § 262 alusel, kuna tema, viibides baaris X, lärmas, kasutas ebatsensuurseid väljendeid ning ei allunud baaripidaja B korraldusele avaliku korra rikkumine lõpetada. Hiljem Bd üle kuulates selgus, et A-l tekkis B-ga ka rüselus, kui viimane üritas A tegevust ohjeldada.

Viimati kirjeldatud A tegevust saab käsitleda KarS § 263 ps 2 sätestatud kuriteona ning sellest lähtuvalt tuleb väärteomenetlus lõpetada ning alustada kriminaalmenetlust.

4) Aegumistähtaeg on möödunud

Väärteo aegumist reguleerivad KarS § 81 lg-d 3 ja 7. Üldreeglina on väärtegu aegunud, kui selle toimepanemisest kuni selle kohta tehtud otsuse jõustumiseni on möödunud 2 aastat (lg 3). Erandina on aegumistähtajaks 3 aastat, juhul kui väärteo toimepannud isik varjab end kohtuvälise menetleja või kohtu

³⁰ Käesoleva teose kirjutamise ajal menetleb Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium taotlust tunnistada see säte põhiseaduse vastaseks.

eest (lg 7). Väärteo aegumise katkemist ei ole seadusandja pidanud mõistlikuks. Seega ei oma, erinevalt kriminaalmenetlusest (KarS § 81 lg 5), uue väärteo toimepanemine mingit tähendust varem toime pandud väärteo aegumise osas.

Silmas tuleb pidada seda, et aegumistähtaega arvestatakse kuni otsuse jõustumiseni, järelikult võib väärtegu aeguda kaebemenetluse käigus, sõltumata sellest, et kohtuväline menetleja on otsuse teinud (3-1-1-98-03).

5) Seadus, mis nägi ette karistuse väärteo eest, on kehtetuks tunnistatud

Selle sätte sõnastus on ebaõnnestunud, kuna annab mitmeti tõlgendamise võimaluse. Nimelt ei tähenda teatud seaduse kehtetuks tunnistamine veel, et tegu ei oleks väärteona karistatav mõne teise seaduse alusel.

Näide: 29.08.02 koostati X-le haldusõigusrikkumise protokoll selles kohta, et ta osutas tasulist taksoveo-teenust ja ei esitanud kontrollimiseks kehtivat sõidukikaarti. Sellega rikkus ta LE § 70 p 4 nõudeid ja pani toime haldusõigusrikkumise HÕS § 120¹ järgi. 04.12.02 otsusega karistati X-I HÕS § 120 lg 1 järgi 6000 krooni suuruse rahatrahviga. Tallinna Linnakohtu 17.03.03 määrusega lõpetati asjas menetlus KarSRS § 6 alusel, põhjendusega, et karistuseseadustiku kehtestamisega tunnistati kehtetuks Haldusõigusrikkumiste seadustik, sealhulgas § 120, mistõttu tuleb menetlus asjas lõpetada KarSRS vastava sätte alusel.

Riigikohus leidis, et haldusõigusrikkumine HÕS § 120¹ järgi on karistatav ka pärast KarS jõustumist ja HÕS kehtetuks tunnistamist, kuna sama teokoosseis sisaldub 01.09.02 jõustunud Ühistranspordiseaduse §-s 54-6. Menetluse lõpetamine KarSRS § 6 lg 1 alusel HÕS § 120¹ järgi kvalifitseeritud haldusõiguserikkumise asjas on ebaõige, sest see on vastuolus KarSRS § 5 lg-ga 1. Seega on kohus menetluse lõpetamisega käesolevas asjas ebaõigesti kohaldanud KarSRS § 6 lg 1 ja 6 (RKL 3-1-1-65-03).

Antud kaasust lahendades oli linnakohus ilmselt lähtunud VTMS § 29 lg 1 p-st 6, jättes tähelepanuta, et tegu, mis oli HÕS-i järgi karistatav (nimetatud seadus on tõesti kehtetuks tunnistatud), on ka pärast HÕS-i kehtetuks tunnistamist karistatav. Järelikult on võimalik menetlusalust isikut KarSRS-st tulenevalt karistada.

6) Füüsilise isiku surm või juriidilise isiku lõppemine

Sarnaselt KrMS-ga on nimetatud asjaolud menetluse lõpetamise aluseks. Juriidilise isiku lõppemise osas võib sarnaselt kriminaalmenetlusega probleemiks osutada see, et juriidilise isiku lõpetamise takistuseks ei ole asjaolu, et tema suhtes on väärteo- või kriminaalmenetlus alustatud. Seega võib aset leida olukord, kus juriidiline isik, kes on menetlusalune isik väärteomenetluses, lõpetatakse, mis tähendab menetluse lõpetamise kohustust. Kuigi võib oletada, et väärtegude osas ei ole selline lõpetamine eriti reaalne, on mõistlik äriseadustikku täiendada sättega, mis seab juriidilise isiku registrist kustutamise takistuseks asjaolu, et tema suhtes toimub väärteo- või kriminaalmenetlus.

Eraldi on VTMS § 29 lg-s 2 välja toodud see, et kui väärteo pani toime **alaealine**, kes ei olnud tegu toime pannes süüvõimeline (KarS § 33 kohaselt on süüvõimeline 14-aastane isik), antakse väärteoasja materjal üle alaealiste komisjonile. Materjali üleandmine on kohustuslik ning selle kohta koostatakse määrus.

4.2.1. Otstarbekuse kaalutlus

Otstarbekuse kaalutlus (VTMS § 30 lg 1 p 1) on kasutusele võetud eelkõige **menetlusökoonomia põhimõttest** tulenevalt, mille kohaselt ei ole põhjendatud kõikide väärtegude menetlemisele ühtses mahus aja ja raha kulutamine. Teatud väärtegude kiirema menetlemise arvelt säästetakse aega teiste väärtegude menetlemiseks.

Otstarbekuse kaalutlusel menetluse lõpetamine on **menetleja õigus, mitte kohustus**, erinevalt VTMS §-s 29 sätestatud alustest.

Igal juhul tuleb väärteo tunnuste ilmnemisel menetlust alustada ning alles menetluse käigus saab otsustada menetluse lõpetamise üle. Menetluse alustamata jätmist otstarbekuse kaalutlustel ei ole seaduses sätestatud. Lisaks sellele saab menetluse lõpetamise otstarbekust hinnata siis, kui väärteo toimepanemise asjaolud on selged.

Väärteomenetluse lõpetamise õigus on nii kohtul kui kohtuvälisel menetlejal ning selle otsustuse tegemisel peab arvestama järgmisi asjaolusid: väärteoga õigushüve kahjustamise olulisust, väärteo ühiskonnas esinemise sagedust, toimepanemise asjaolusid, kuriteoks ülekasvamise võimalikkust, menetlusalust isikut (varasem karistus sama väärteokoosseisu alusel).

Menetleja ei või otstarbekuse kaalutlusel menetlust lõpetada näiteks suure töökoormuse, väärteo asja ebamugavuse või menetlusosalise poolt rohkearvuliste taotluste ja kaebuste esitamise tõttu.

Riigikohus leidis, et kuna VTMS ise ei anna menetluse lõpetamise otstarbekuse kriteeriume, tuleb need kriminaalmenetluse analoogia alusel tuletada KrMS §-st 202. Seega võib menetluse lõpetada juhul, kui menetlusaluse isiku süü on väike ja kui avalik menetlushuvi ei nõua asja menetlemist. Mõlema kriteeriumi puhul on tegemist määratlemata õigusmõistetega, mille sisustamine jääb menetleja kaalutusõiguse piiresse (3-1-1-146-03).

Riigikohtu lahendist lähtuvalt eeldab väärteo puhul menetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel **menetlusaluse isiku nõusolekut**, kuna KrMS § 202 sätestab selliselt. Kannatanu nõusolekut ei ole aga vaja, kuna erinevalt KrMS § 385 p-st 7 näeb VTMS § 76 lg 2 ette kannatanu õiguse vaidlustada väärteomenetluse lõpetamist otstarbekuse kaalutlusel.

VTMS § 30 p-s 1 sätestatud otsustuse tegemisel tuleb tähelepanu pöörata ka asjaolule, kas lõpetatava menetluse tulemusel on tähendust mõne teise väärteo- või kriminaalasja suhtes. Riigikohus leidis, et üldjuhul on väga raske rääkida avaliku menetlushuvi puudumisest kriminaalmenetluse jätkamise vastu olukorras, mil jätkatakse kriminaalmenetlust teises asja, mille esemeks on sama kuriteosündmus (RKL 3-1-1-57-04). Seda põhimõtet tuleb arvestada ka väärteogude puhul.

Väärteomenetluses isikute võrdse kohtlemise tagamiseks (PS § 12) tuleb välja töötada põhimõtted, millal pidada menetluse lõpetamist otstarbekaks. Need põhimõtted peavad olema üldise iseloomuga, st ei saa käsitleda üksikjuhtumeid³¹. Seega on võimalik kirjeldada tunnuseid, mille esinemisel konkreetse teo puhul võib ametnik kaaluda menetluse lõpetamise küsimust. Menetluse lõpetamine peab olema põhjendatud ning vastavas määras peab menetleja esitama need tunnused, mille alusel ta peab menetluse lõpetamise võimalikuks.

Näide: Ilma jäätmeloata jäätmete kõrvaldamine 29 ha suuruses prügilas, mille käigus lendus mõnikümmend kilokotti prügilast väljapoole, ei ole piisava ulatusega ja raskusega rikkumine menetlusaluse isiku väärteomenetluse korras karistamiseks (06.01.2003. a Tartu Maakohtu lahend väärteoasjas nr 4-910/2002).

4.2.2. Kahju vabatahtlik hüvitamine

Erinevalt KrMS §-st 202, mis käsitleb otstarbekuse kaalutlusest menetluse lõpetamist ühiselt kahju hüvitamisega, on VTMS § 30 lg 1 p-s 2 kahju vabatahtlik hüvitamine eraldi alusena välja toodud. Seega on see iseseisev alus ning menetlusaluse isiku süü suurus ega avalik huvi ei oma selle aluse kohaldamisel tähendust.

4.2.3. Menetlusaluse isiku alaealisus

VTMS § 30 lg 2 sätestab, et kui kohtuväline menetleja leiab, et isikut, kes pani väärteo toime neljateist- kuni kaheksateistaastasena, saab mõjutada karistust kohaldamata, või kohus leiab, et isikut, kes pani väärteo toime neljateist- kuni kaheksateistaastasena, saab mõjutada karistust või karistusseadustiku §-s 87 sätestatud mõjutusvahendit kohaldamata, teeb kohtuväline menetleja või kohus lahendi väärteomenetluse lõpetamise ja väärteoasja materjalide üleandmise kohta alaealiste komisjonile.

Nimetatud norm annab menetlejale diskretsiooniõiguse. Seda alust on mõistlik kasutada siis, kui on tegemist alaealise menetlusaluse isiku esimese väärteoga, ta on end süüdi tunnistanud ja oma tegu kahetsenud (28.05.2003. a Lääne Maakohtu lahend väärteoasjas nr 4-53/03).

---

³¹ Neid võib nimetada üldisteks juhisteks väärteomenetluses. Pooldan vastava volitusnormi kehtestamist VTMS-s sarnaselt KrMS § 213 lg-le 5.

5. MENETLUST TAGAVAD TOIMINGUD JA SUNNIVAHENDID

Sarnaselt kriminaalmenetlusele on ka vääртеomenetluse eesmärk tagada õiglase lahendini jõudmine võimalikult kiirelt ja väheste kuludega. Selleks on seadusandja ette näinud menetluslikud vahendid, et tagada isiku osalemine vajalike menetlustoimingute läbiviimisel.

5.1. Väljakutsumine

Väljakutsumine on suunatud menetlusaluse isiku ilmumisele kohtuvälise menetleja juurde ja kohtusse. Menetlusaluse isiku väljakutsumisel puhul on menetleja kohustatud tema asukohta kindlaks tegema (VTMS § 39).

5.1.1. Nõuded kutsele ja väljakutsumine kui menetlustoiming

Kutse, mis isikule kätte toimetatakse, peab sisaldama VTMS § 40 lg-s 2 toodud andmeid. Kutsest peab nähtuma isiku väljakutsumise põhjus ja kellena isik välja kutsutakse (p 3). Selle nõude vajalikkus tuleneb asjaolust, et vääртеomenetluses puudub selline menetlustoiming nagu menetlusaluseks isikuks tunnistamine. Kutse edastamine on esimene menetlustoiming, kui kutset nimetatakse isikut menetlusaluseks isikuks ja selgitatakse tema õigusi ja kohustusi seoses väljakutsumisega. Sel juhul on vääртеomenetlus on alustatud. Sama kehtib kriminaalmenetluses põhjendusel, et ilmuma kohustatud isiku suhtes võidakse mõjuva põhjuseta ilmumata jäämisel rakendada sundtoomist, seega piirata isiku vabadust kui põhiõigust (PS § 20)³². Kui aga isik kutsutakse välja ilma et talle tehtaks seda kohustuslikuks sellest tulenevate tagajärgedega, siis ei ole tegemist menetlustoiminguga, kuivõrd sellega ei piirata isiku õigusi.

Kutset isiku menetlusseisundi märkimine on oluline ka väljakutsutu seisukohalt. Sel juhul ta teab ette, mis teda menetleja juures oodata võib – tunnistajana või menetlusaluse isikuna väljakutsumine on väga erineva tähendusega. Kui tegemist on menetlusaluse isiku väljakutsumisega, tuleb isikut teavitada tema õigustest ja kohustustest vastavalt VTMS §-le 19 (p 6).

Kahtlemata on määrava tähtsusega ilmumise aja ja koha teatavaks tegemine ning need peavad olema sellised, mis võimaldavad isikul ilmumise kohustust täita (p 5). Nii menetlusaluse isiku kui ka tunnistaja puhul tuleb märkida ilmumise kohustuslikkus ning ilmumata jäämise tagajärjed (p-d 7 ja 9). Erandina võib tunnistajat mitte kohustada ilmuma menetleja juurde, kui tunnistaja vahetu ülekuulamine on raskendatud või põhjustab ülemääraseid kulutusi, samuti tunnistaja kaitsmist silmas pidades. Sel juhul võib menetleja korraldada tunnistaja kaugülekuulamise (KrMS § 69 lg 1).

5.1.2. Kutse kättetoimetamise kord

Kutset võib kätte toimetada järgmistel viisidel (VTMS § 41 lg 1):

- 1) andmine allkirja vastu;
- 2) postiga väljastusteatega tähtkirjana;
- 3) elektrooniliselt.

1) Kutse antakse kätte isikule isiklikult või kui seda ei ole võimalik teha, siis antakse see temaga koos elavale vähemalt 14-aastasele perekonnaliikmele allkirja vastu teatisel. Riigikohus on leidnud, et perekonnaliikmele kutse kätteandmisel peaks olema isiku staatus kindlaks tehtud sugulussuhet tõendava dokumendi esitamisega (RKL 3-1-2-4-03). Lahendis ei viidatud, kust selline nõue Riigikohtu arvates tuleneb. VTMS § 41 lg 2 mingisugust isiku tuvastamise nõuet ei esita. Vajadus selle järele võib siiski olla, kuna perekonnaseadus ei tunne mõistet perekonnaliige. Perekonnaseaduse II osa tõlgenduse kaudu saab väita, et perekonna moodustavad vanemad ja lapsed, teatud juhtudel ka vanavanemad ja lapsendatud. Euroopa Liidu kodaniku seaduse § 3 kohaselt loetakse EL kodaniku perekonnaliikmeks isikut, kes ei ole Eesti kodanik ja kes on:

- EL kodaniku abikaasa;

---

³² Menetlustoiminguteks tuleks lugeda toiminguid: 1) millega piiratakse isiku põhiõigust; 2) mis on suunatud tõendi kogumisele; 3) millega esitatakse taotlus teise isiku suhtes; 4) millega võetakse seisukoht teise isiku poolt esitatud taotluse suhtes – vt lähemalt E. Kergandberg, T. Järvet, T. Ploom, O. Jaggo. Kriminaalmenetlus. Sisekaitseakadeemia, 2004, lk 33.

- EL kodaniku alla 21-aastane laps või ülalpeetav täisealine laps või lapselaps;
- EL kodaniku või tema abikaasa ülalpeetav vanem või vanavanem;
- eespool nimetatud isik, kes on EL kodaniku ülalpeetav või elab temaga koos ja kellel on temaga ühine majapidamine.

Eelpool viidatud lahendis leidis Riigikohus, et kui jäetakse väljastusteatega kiri postkasti, siis ei ole järgitud VTMS § 41 lg-s 2 sätestatud kutse kättetoimetamise nõudeid ning kutse ei ole nõuetekohaselt menetlus-alusele isikule kätte toimetatud. Tekib küsimus, kas Riigikohus on lähtunud õigest õiguslikust alusest, kuivõrd VTMS § 41 lg 3 sätestab eraldi, et postiga saadetud kutse loetakse isiku poolt kättesaaduks postiasutuse väljastusteates märgitud päevast. Postiasutuse **väljastusteade** on erinev **teatisest**, mis antakse isikule allkirja vastu kätte VTMS § 40 lg 3 alusel. Selle aluseks on VTMS § 41 lg 9, mis sätestab, millised erinevad kinnitused kutse kättetoimetamise kohta peavad vääртеotoimikus sisalduma. Seega tuleks asuda seisukohale, et tähtkirja saatmisel isikule postiasutuse vahendusel on kutse kättetoimetatud nõuetekohasel viisil.

Tähtis on teatisel märkida kätteandmise aeg, kuivõrd kutse peab olema kätte toimetatud piisava ajavaruga (VTMS § 41 lg 5).

2) Nagu eelpool tõdetud, tuleb posti teel kutse kättetoimetamisel lähtuda VTMS § 41 lg-st 3. Asja arutamisel kohtus peab kohtunik VTMS § 95 p-st 3 tulenevalt selgitama, kas ilmumata jäänud kohtumenetluse pool on kutse kätte saanud. Juhul kui kutse tagastatakse kohtule AS Eesti Post poolt hoiutähtaja möödumisel, siis on ilmne, et isik ei ole kutset kätte saanud. Asja arutamise aja ja koha teatamata jätmise kujutab endast vääртеomenetlusõiguse olulist rikkumist, kuna isikul ei ole võimalik osa võtta vääртеoasja kohtulikust arutelust (RKL 3-1-2-3-04).

3) Elektroonilise kutse kättetoimetamise kord on reguleeritud VTMS § 41 lg-s 4.

Kutse kättetoimetamise juures tuleb veel tähele panna seda, et kaitsjale kutse kättetoimetamisega loetakse ka menetlusalusele isikule kutse kättetoimetatuks (VTMS § 41 lg 5), samuti et alla 14-aastase või psüühika-häirega isiku kutse saadetakse tema vanemale või muule seaduslikule esindajale (VTMS § 41 lg 6).

5.1.3. Väljakutsutu ilmumata jäämise mõjuvad põhjused

VTMS § 42 lg 1 sätestab, et kui isikul ei ole võimalik kutses märgitud ajal menetleja juurde ilmuda, peab ta sellest viivitamata teatama.

Ilmumata jäämise mõjuvate põhjustena on toodud (VTMS § 42 lg 2):

- 1) kutsutu äraolek, mida ei saa käsitada vääртеomenetlusest kõrvalehoidmisena;
- 2) kutse kättesaamise hilinemine;
- 3) muu asjaolu, mida menetleja peab mõjuvaks.

1) Selleks aluseks võib olla kutsutu viibimine välisriigis.

2) See alus võib esineda nendel juhtudel, kui ei ole järgitud VTMS § 41 lg 5 nõuet, mistõttu isikul ei olnud võimalik tähtaegselt menetleja juurde ilmuda.

3) Muu asjaoluna tuleb eelkõige kõne alla haigus. Juhul kui menetlusalune isik esitab arstitõendi, et ta ei saa istungist osa võtta haiguse tõttu, tuleb kohtul kaaluda, kas tegemist on mõjuva põhjusega kohtuistungile mitteilmumiseks. Kohtupraktika kohaselt on haigus, mis takistab menetlustoimingus osalemist, loetud mõjuvaks põhjuseks kohtuistungile mitteilmumiseks (RKL 3-1-2-1-04).

VTMS § 42 lg 2 on vääртеomenetlusõiguse üldnorm, seetõttu tuleb sellega arvestada ka kohtuasja arutamise edasilükkamise otsustamise korral VTMS § 125 lg 3 kohaselt. Kui isik on teatanud, et ta haiguse tõttu ei saa kohtulikust arutelust osa võtta, võib see olla mõjuvaks põhjuseks arutamise edasilükkamisel.

Juhul kui kohustatud isik ei ilmu menetleja juurde, on võimalik rakendada sunnivahendeid tema suhtes. Nendeks on:

- trahvimine;
- sundtoomine;
- isiku kinnipidamine.

5.2. Trahvimine

Kohtusse ilmuma kohustatud menetlusalust isikut ja tunnistajat võib kohus trahvida (VTMS § 43 lg 1). Juhul kui isik suudab tõendada, et jättis ilmumata mõjuval põhjusel, võib kohus ta rahatrahvi tasumisest vabastada (VTMS § 43 lg 2). Erinevus kriminaalmenetlusest on trahvi suurus, mis kriminaalmenetluses on kuni 200 miinimumpäevamäär (KrMS § 138 lg 1), väärtemenetluses kuni 30 trahviühikut (VTMS § 43 lg 1).

5.3. Sundtoomine

Menetlusaluse isiku ja tunnistaja ilmumist kohtuvälise menetleja juurde või kohtusse on võimalik teostada sundtoomise teel politsei poolt (VTMS § 43 lg 4). Sundtoomise aluseks on kohtuvälise menetleja või kohtu määrus. Määruse sisu osas VTMS nõudeid ei sätesta.

Sundtoomise alused on kriminaalmenetluses laiemad kui väärtemenetluses, kuivõrd sundtoomist saab kohaldada ka siis, kui isiku varasem väljakutsumine võib takistada kriminaalmenetlust ja kui ta keeldub uurimisasutuse või prokuratuuri korraldusel vabatahtlikult kaasa tulemast ning kui isik hoidub kohtuotsuse täitmisest kõrvale (KrMS § 139 lg 2).

5.4. Isiku kinnipidamine

Isikut, kelle kohta on põhjendatult alust arvata, et ta on toime pannud väärteo, võib kuni 48 tundi kinni pidada, kui:

- ta püüab põgeneda;
- ei ole tuvastatud tema isikut;
- ta võib jätkuvalt toime panna väärteguisid;
- ta võib väärtemenetlust takistada või sellest kõrvale hoida (VTMS § 44 lg 1).

Probleeme on tekitanud VTMS § 44 lg 1 p 2 rakendamine. Tuleb järgida põhimõtet, et tuvastada on vaja isikut, kellel puudub isikut tõendav dokument, kes ei soovi enda kohta avaldada isikut tõendavaid andmeid ning keda ei ole võimalik koheselt tuvastada või kes oma tervisliku seisundi, vanuse või muude asjaolude tõttu ei ole võimeline andma enda kohta tõeseid andmeid.

Isikut saab tuvastada isikut tõendav dokumendi alusel, milleks on riigiasutuse poolt väljaantud dokument, kuhu on kantud kasutaja nimi ja sünniaeg või isikukood ning foto ja allkiri, kui seadus või selle alusel kehtestatud õigusakt ei sätesta teisiti (Isikut tõendavate dokumentide seaduse § 2 lg 1).

ITSD § 2 lg 2 kohaselt on nimetatud dokumendid:

- isikutunnistus;
- Eesti kodaniku pass;
- diplomaatiline pass;
- meremehe teenistusraamat;
- välismaalase pass;
- ajutine reisidokument;
- pagulase reisidokument;
- meresõidutunnistus;
- tagasipöördumistunnistus;
- tagasipöördumise luba.

Nagu näha, ei ole üliõpilaspilet, õpilaspilet ega ka sõidukijuhi luba antud seaduse tähenduses vaadeldavad isikut tõendava dokumendina. Samas on need dokumendid välja antud seaduse alusel või seadusest tuleneva volitusnormi alusel kehtestatud õigusakti alusel Eesti Vabariigi poolt välja antavad selles tähenduses, et neid annavad välja riigiasutused (ITDS § 1 lg 1) ning nad vastavad ITDS § 2 lg 1 nõuetele (nt õpilaspilet on kehtestatud haridusministri määrusega põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest tulenevalt). Seega on need isikut tõendavad dokumendid ja isiku kinnipidamine VTMS § 44 lg 1 p 2 alusel ei ole lubatud vastava dokumendi olemasolu korral. Välja arvatud siis, kui on alust kahelda vastava dokumendi ehtsuses.

Kui isikul puudub isikut tõendav dokument, tuleb isikusamasus tuvastada KMA andmebaasi, Rahvastikuregistri ja teiste andmebaaside abil.

Isiku tuvastamiseks peab tuvastaja veenduma järgmiste põhiantmete õigsuses:

- perekonnanimi või perekonnanimed;
- eesnimi või eesnimed;
- sünniaeg või isikukood;
- kodakondsuse andmed.

Põhiantmete õigsuse tagamiseks tuleb vabal valikul kontrollida vähemalt kolme isiku järgmistest andmetest:

- elukoha andmed;
- põhiantmed tuvastatava ema, isa või lapse kohta;
- sünnikoha andmed;
- välismaalase isiku elamis- ja tööloa olemasolu;
- perekonnaseisu andmed;
- kahe tuvastatud isiku ütlused;
- andmed tuvastatavale väljaantud dokumentide kohta (nt EV passi väljaandmise kohta).

Dokumendis sisalduvate andmete ja tuvastatava isiku ütluste kontrollimiseks teostatakse elektrooniline päring Rahvastikuregistrist, KMA-st ja täiendandmete küsitlemisega tuvastatava käest.

Soovitatav on isikul kaasas olevast dokumendist teha koopia ja lisada materjali juurde.

Rahvastikuregistrist on võimalik printida isiku põhiantmed, täiendandmed ja põhidokumendid. Isikusamasuse tuvastamise kohta koostatakse õiend.

Eraldi probleemiks on nende isikute tuvastamine, kelle kohta puuduvad andmed, fotod. Seadusandja on mõistnud probleemi tõsidust ning täiendanud välismaalaste seadust, kohustades alates 01.03.2005. a majutusteenust osutavaid isikuid kontrollima majutatud välismaalase isikusamasust kehtiva isikut tõendava dokumendi alusel ja tema Eestis viibimise seaduslikkust ning säilitama majutatud välismaalase poolt täidetud registreerimislehte vähemalt kolm aastat ja edastama selle Kodakondsus- ja Migratsiooni- ja Kaitsepolitsei- ja piirivalveasutuse või siseministri määratud politseiasutuse nõudmisel teavet nõudnud asutusele (välismaalaste seadus § 15 lg 4). See on üks meede, mis peaks tagama Eestis viibivate välismaalaste kohta vajaliku informatsiooni olemasolu.

VTMS § 44 lg-s 2 on reguleeritud toimingud, mida tuleb teha isiku kinnipidamise korral. Juhul kui kohtuväline menetleja peab vajalikuks kohaldada väärtetoimepannud isiku suhtes aresti, peab ta toimetama isiku väärtetoime asja arutamiseks maa- või linnakohtusse (VTMS § 44 lg 2 p 3). See säte on enim kasutusel isikute kinnipidamisel, kelle kohta on põhjendatult alus arvata, et nad on tarvitanud narkootilist ainet arsti ettekirjutuseta (Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus § 15¹).

Kinnipidamisel tehakse menetlusaluse isiku taotlusel tema asukoht teatavaks tema valikul vähemalt ühele isikule. Alaealise kinnipidamisest tuleb viivitamata teatada tema vanemale või eestkostjale või hooldajale ja sotsiaaltalitusele.

Kinnipidamine algab ajast, mil isik kahtlustatavana kinni peetakse³³. Seega ei alga kinnipidamise aeg mitte vastava protokolliga koostamisest, vaid faktilisest kinnipidamisest.

Kinnipidamise alguse aja määramisel võib tõusetuda küsimus seoses isiku kainenemisele paigutamisega. Tuleb asuda seisukohale, et kainenemisele paigutatud isiku kinnipidamine algab tema kainenemisel, st siis, kui tema tervislik seisund on selline, et ta on nt võimeline andma ütlusi väärtetoime asjaolude kohta. Nimetatud seisukoht põhineb asjaolul, et kainenemisele paigutamine toimub teisel ja täiesti iseseisval alusel (Politseiseaduse § 13 p 7). Isiku kainenemisel otsustatakse tema vabastamine või väärtetoime menetluses kinnipidamine. Tuleb arvestada, et isiku kinnipidamine ei tähenda mitte ainult isiku vabaduse piiramist, vaid temaga menetlustoimingute tegemist kooskõlas VTMS § 44 lg 2 p 2. Ebakaine isikuga menetlustoimingute tegemine ei ole võimalik.

Kinnipidamise aeg arvatakse karistusaja hulka (KarS § 68 lg 2). Kui selgub, et isikut ei ole põhjust kinni pidada, vabastatakse ta viivitamata. Seadusandja on otsesõnu sätestanud, et kui isikut kinni ei peeta, ei saa menetlustoimingu tegemise aega pidada isiku kinnipidamiseks (VTMS § 44 lg 5). Teisisõnu on seadusandja mõõnnud, et menetleja on õigustatud isikuid menetlustoimingute läbiviimiseks kinni hoidma. Kui menetlustoimingut on võimalik ka hiljem teha ja isik ei saa menetlustoimingu tegemises osaleda, ei ole tema kinnihoidmine põhjendatud.

---

³³ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002, lk 184.

Isiku kinnipidamise kohta koostatakse **protokoll**. Protokolli ei koostata, kui isiku kinnipidamisel koostatakse väärteprotokoll, kus sisalduvad andmed kinnipidamise kohta vastavalt VTMS § 69 lg-le 4. Kui koostatakse protokoll, peavad protokollis sisalduma VTMS § 46 lg-s 2 sätestatud andmed. Protokollile kirjutavad alla selle koostaja ja kinnipidamisest osa võtnud politseiametnik. Menetlusalune isik annab protokollile allkirja selle kohta, et talle on protokollile tutvustatud ja VTMS §-s 19 sätestatud õigusi ja kohustusi selgitatud. Kui menetlusalune isik keeldub alla kirjutamast, tehakse selle kohta protokollile kanne.

VTMS § 45-s 1 on nimetatud kinnipidamist kohaldada võivad kohtuvälise menetleja ametnikud.

Näide: Isik peetakse kinni, kuna alust arvata, et ta on toime pannud väärtete ning tema isikut ei ole tuvastatud. Isik toimetatakse politseiasutusse käeraudades. Sõit Lasnamäel asuvalt turult Kesklinna politseiosakonda ülekuulamiseks toimub 2 tundi. Kinnipidamise kohta ei koostatud protokollile VTMS § 46 lg 1 kohaselt. Tekib küsimus, kas on tegemist kinnipidamisega VTMS § 44 mõttes?

Kinnipidamine on isiku vabaduse piiramine, mis võib toimuda ainult seaduslikul alusel. Käesoleval juhul piirati isiku vabadust (käeraudades toimetamine ühest asukohast teise) ning seega on tegemist kinnipidamisega, mille kohta tuleb koostada protokoll ning kinnipidamise aega tuleb arvestada sellest hetkest, kui toimus isiku vabaduse piiramine (käeraudade kasutamine).

6. MENETLUSTOIMINGUD, -TÄHTAJAD, -KULUD, -DOKUMENDID

6.1. Menetlustoimingud ja tõendid

Väärteomenetlus on paljuski kriminaalmenetlusele üles ehitatud menetlusliik, kuna kõikide küsimuste lahendamisel, mida VTMS ei reguleeri, lähtutakse KrMS-st (VTMS § 2, vt p 2.1). Tõendamise ja tõendite kogumise osas on seda eraldi rõhutatud VTMS § 31 lg-s 1. Seega lähtutakse väärteteomenetluses kõikide menetlustoimingute tegemisel KrMS-st.

Erinevaid arusaamu on tekitanud mõistete erinevus VTMS-s ja KrMS-s isikute osas, kelle suhtes viiakse läbi menetlustoiminguid. KrMS kasutab mõisteid “kahtlustatav” ja “kannatanu”, VTMS “menetlusalune isik” ning kannatanu mõistet üldse mitte (vt 3.2.1 ja 3.3). Sellest lähtuvalt võiks justkui väita, et on tegemist VTMS erisustega KrMS suhtes. Selle aluseks on grammatiline tõlgendamine, lähtudes lähtub seaduse tekstist, võttes abiks grammatikareeglid.

Teose autorid on seisukohal, et selline lähenemine ei ole õige. Aluseks tuleb võtta objektiiv-teleoloogiline tõlgendamine ehk seadusandja tahtetõlgendus, mille puhul lähtutakse seaduse teksti mõtestamisel sellest, millised olid seadusandja eesmärgid konkreetse normi loomisel³⁴.

Menetlusaluse isiku ülekuulamise kohta on eraldi säte VTMS-s ja sellest lähtuvalt ei rakendata KrMS-i (vt p 6.1.2). Tunnistaja ja kannatanu ülekuulamine viiakse läbi KrMS §-de 66-74 alusel. Põhjenduseks asjaolu, et VTMS § 31 lg 1 tuleb tõlgendada objektiiv-teleoloogiliselt, mitte aga grammatiliselt. **Ei ole oluline mõistete erinev kasutamine, vaid eesmärk, milleks ja kuidas menetlustoiminguid läbi viiakse.** Seega ei ole kannatanu ülekuulamine väärteteomenetluses välistatud, kuigi VTMS kannatanu mõistet ei kasuta. Lähtuda tuleb sellest, et kannatanu ülekuulamine on väärteteomenetluses üks võimalus tõendite kogumiseks. Väärteomenetluses nagu kriminaalmenetluses lasub tõendamiskoormis süüdistusfunktsiooni kandjal, kelleks väärteteomenetluses on kohtuvälise menetleja. Sellest tulenevalt peab kohtuvälise menetleja ametnik tegema kõik võimaliku tõendite kogumiseks, kaasa arvatud vajadusel üle kuulama tunnistaja.

Tõendite kogumist täielikult KrMS alusel (KrMS 3. ptk) on piiratud tõenäoliselt seetõttu, et kriminaalmenetluse objektiks olevad kuriteod on üldjuhul tõendamise seisukohalt keerulisemad ja olulisemaid õigushüvesid kahjustavad võrreldes väärtetega. (vt p 1.1) Sellest lähtuvalt on kriminaalmenetluses menetlejale antud üsna suur võimalus isiku eraellu sekkumiseks, isiku vabaduse piiramiseks. Väärteomenetluses on isiku õigustesse sekkumist ahendatud, tagades siiski väärtetega lahendamiseks vajalike menetlustoimingute olemasolu.

---

³⁴ Vt lähemalt R. Narits. Õiguse entsüklopeedia. Tartu, 1995, lk 77-86.

Nii kiir- kui ka üldmenetluse otsuse tegemisel peab kohtuväline menetleja lahendama VTMS §-s 108 loetletud küsimused (VTMS § 55 lg 5 ja § 72 lg 2). Selles mõttes on VTMS § 108 analoogne KrMS §-le 62, kuna sisaldab tõendamiseseme asjaolusid. Need asjaolud on kohtuväline menetleja kohustatud tuvastama.

Tõendamiseseme asjaolud on:

- **Väärteo sündmus**, st. väärteo toimepanemise aeg, koht, viis ja muud tehiohud.
- **Väärteokoosseis**, st kas on toime pandud seadusega sätestatud väärteo tunnustele vastav tegu.
- **Õigusvastasust ja süüid välistavate asjaolude puudumine.**
- **Väärteo toimepannud isikut iseloomustavad andmed ja muud tema vastutust mõjutavad asjaolud.** Isiku vastutuse ehk karistamise aluseks on süü suurus, mis sõltub KarS §-des 57 ja 58 loetletud vastutust kergendavatest ja raskendavatest asjaoludest, võimalusest mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvidest (KarS § 56 lg 1). Isiku vastutust võib samuti mõjutada väärteo jäämine katse staadiumisse (KarS § 25 lg 6).

Tõendamisesemesse kuuluvate asjaolude tuvastamiseks kogutakse **tõendeid**.

Tõendiks on (KrMS § 63 lg 1):

- tunnistaja, kannatanu, kahtlustatava, süüdistatava ütlused; väärteomenetluses tunnistaja ja menetlusaluse isiku ütlused;
- eksperdiarvamus ja eksperdi antud ütlus ekspertiisiakti selgitamisel;
- asitõendid;
- uurimistoimingu, kohtuistung ja jälitustoimingu protokollid või muud dokumendid;
- foto või film või muud teabesalvestised.

Loetletud allikatest saadud faktilised andmed, mis on tõendi sisuks, tuleb säilitada ning nad peavad olema tajutavad menetlusosalistele. Selleks tuleb neile anda vastav vorm. Faktiliste andmete tuvastamisel ja vormistamisel tuleb järgida KrMS-s ettenähtud korda. Sellisel teel kogutud ja vormistatud faktilisi andmeid saab pidada tõenditeks. Tõendina võib kasutada ka KrMS § 63 lg-s 1 loetlemata tõendeid väärteomenetluse asjaolude tõendamiseks (KrMS § 63 lg 2).

Ettekanne kui tõend

Kohtupraktikas on tõusetunud küsimus, kas kohtuvälise menetleja poolt koostatud ettekanne on tõend. Riigikohus ei ole seda küsimust hinnanud, alama astme kohtud on asunud erinevatele seisukohtadele.

Tallinna Ringkonnakohus leidis oma otsuses nr 2-4/8/03, et politseiametniku ettekanne, kes oli koostanud ka väärteoprotokoll, on KrMK § 48 lg 2 kohaselt muu dokument, mis sisaldab endas teo kohta andmeid, millised on asjas olulise tähtsusega ja arvestab ka seda tõendina. Tallinna Linnakohus oma otsuses nr 4-315/03 on leidnud, et tõendiks ei saa lugeda S. K. ettekannet, sest selle on kirjutatud sama isik, kes protokoll koostas ja ettekanne on kirjutatud protokoll koostamisest viis päeva hiljem. Kohus ei pidanud usutavaks, et politseitöötaja, kes päevast päeva teeb liiklusjärelvalvealast tööd, ettekannet kirjutades mäletab täpselt isiku nime, kellele viis päeva tagasi protokoll koostas ja millise rikkumise eest ning auto marki ja registreerimisnumbrit, millega liikluseeskirja rikkumine toime pandi. Kohus pidas tõenäoliseks, et ettekanne kirjutati väärteoprotokoll alusel ja kuna selles kajastuv dubleerib väärteoprotokollis sisalduvat informatsiooni, jääb kohtule arusaamatuks ettekande kirjutamise eesmärk.

Kõigepealt tuleb tõdeda, et vajadus ettekande järele on tingitud teatud väärteoasjades (nt turvavöö nõuetekohas kinnitamisega, tulede põlemine sõiduautol jne) tõendite vähesusest. Ainsaks tõendiks võivad olla ametniku ütlused, kes nägi väärteo toimepanemist. Sellisel juhul võib ametnik koostada ettekande oma juhile, milles näitab, et tema tuvastas väärteo toimepanemise kohta andmed. Sel juhul on ettekanne vaadeldav muu dokumendina KrMS § 63 lg 1 mõttes, mida saab arvestada tõendamisel. Teoreetiliselt võib sellisel viisil tegutseda, kuid õigem on väärteo toimepanemist näinud ametnik üle kuulata tunnistajana, kelle ütlused fikseerida tunnistaja ülekuulamise protokollis.

Tallinna Ringkonnakohtu seisukohta, kus aktsepteeriti ettekannet isikult, kes oli ka väärteoprotokoll koostaja, tuleb suhtuda kriitiliselt, kuna ühe isik tegutsemine kohtuvälise menetlejana, olles samaaegselt tõendi allikas, seab ohtu objektiivsuse põhimõtte järgimise.

Tõendamist menetlusena võib vaadelda tõendite kogumise, kontrollimise ja hindamise kogumina. Tõendite kogumise üldnõuded on KrMS §-s 64. Tõendite kogumine võib toimuda:

- uurimistoimingutega – põhiliselt saadakse tõendid siiski uurimistoimingute abil (ammendav loetelu) – ülekuulamine, vastastamine, äratundmiseks esitamine, vaatlus (sh isiku läbivaatus), läbiotsimine, uurimiskspereiment, ütluste seostamine olustikuga. Uurimistoimingutele on ühine see, et nende tegemisel on subjektiks menetleja ja nad on vahetult suunatud tõendi saamisele.
- ekspertiisidega – vääртеoasjas varem kogutud faktiliste andmete uurimine ja uute järelduste tegemine, mis moodustavad uue iseseisva tõendi – eksperdi arvamuse;
- revisjonidega – revisjoni akt – dokumendi vormis olev uus tõend;
- dokumentide ja esemete väljanõudmisega;
- menetlusosaliste, aga ka nii füüsiliste kui juriidiliste isikute poolt vabatahtlikult esitatud tõenditena käsitlevate andmete vastuvõtmisega;
- jälitustegevusega.

6.1.1. Väärteomenetluse erisused

Tõendamisel ja tõendite kogumisel järgitakse vääртеomenetluses kriminaalmenetluse sätteid VTMS 5. peatükis sätestatud erisusi arvestades.

Erisused võrreldes kriminaalmenetlusega on järgnevad:

- 1) Jälitustoiminguga tõendite kogumise keeld;
- 2) Tunnistaja anonüümseks tunnistamise keeld;
- 3) Isiku läbivaatamise erisused;
- 4) Läbiotsimise erisused;
- 5) Vara arestimise keeld;
- 6) Kriminaalmenetluslike tõkendite kohaldamise keeld.

1) VTMS § 32 lg 1 üldnormina ütleb, et vääртеomenetluses on keelatud tõendite kogumine jälitustoiminguga, kuid on olemas ka erand: vääртеomenetluses on lubatud kasutada kriminaalmenetluses jälitustoiminguga kogutud tõendit, juhul kui teatava süüteo asjas on kriminaalmenetlus lõpetatud ja teo suhtes on alustatud vääртеomenetlust (§ 32 lg 2).

Näide: A suhtes, kes on linnavalitsuse ametnik, on alust arvata, et ta tegeleb altkäemaksu võtmisega. Kaitsepolitsei ametnikud suudavad kuriteo matkimise teel seda ka tõendada. Ühtlasi selgub selle jälitustegevuse käigus, et A sekretär B oli tema ebaseaduslikust tegevusest teadlik. Selle alusel alustati B suhtes vääртеomenetlust korruptsiooniohtlikust suhtest teatamata jätmise koosseisu alusel. B tunnistatakse teos süüdi ja talle määratakse rahaträhv. B vaidlustab selle, kuna leiab, et on rikutud menetlusnorme.

VTMS § 32 lg 2 kohaselt võib kriminaalmenetluses jälitustoiminguga kogutud tõendit kasutada asjas, milles on kriminaalmenetlus lõpetatud. Antud juhul ei lõpetatud A suhtes kriminaalmenetlust, seega ongi menetlusnorme rikutud ning B tuleks vastutusest vabastada. Kui aga oleks toimunud kriminaalasjade eraldamine A ja B suhtes ning seejärel oleks kriminaalmenetlus B korral lõpetatud ning alustatud vääртеomenetlust, poleks menetlusnorme rikutud.

2) Tunnistaja anonüümseks tunnistamise keeld, mis on tingitud sellest, et vääртеod ei ole oma olemuselt niivõrd ohtlikud, et vajaksid isikute turvalisuse tagamist.

3) Isiku läbivaatus on reguleeritud KrMS §-s 88. Läbivaatust võivad VTMS § 34 lg 1 alusel kohaldada kinnipidamisõigust omavad isikud (loetelu on toodud VTMS §-s 45). Isiku läbivaatus on uurimistoiming, mille eesmärk on leida kuriteojälgi, asitõendina kasutatavaid asju või tuvastada terviskahjustusi, vigastusi, mille kohta koostatakse KrMS § 88 lg 4 järgi protokoll.

Isiku läbivaatust võib teostada politseiseaduse § 13 p 2 kohaselt õigusrikkumises kahtlustava isiku suhtes ohutuse tagamiseks. Samuti tolliseaduse (edaspidi TS) § 42 ja piirivalveseaduse § 7 lg 1 p 2 järgi on lubatud isiku läbivaatus sätestatud korras. Eriseaduste raames läbiviidav isiku läbivaatus on riikliku järelevalve käigus teostatav toiming, mille läbiviimist reguleerib vastav eriseadus. Kui selle käigus rikutakse isiku põhiõigusi ja -vabadusi, siis võib isik haldusmenetluse seaduse kohaselt pöörduda halduskohtusse. Samale järeldusele jõudis Riigikohtu halduskolleeegium otsuses, lahendades kaebust, milles paluti tunnistada õigusvastaseks kauba deklareerimise takistamine, inspektor B. S. teod pagasi läbivaatlusel, tema tegevus deklaratsiooniblanketi mitteesitamisel ning tegevusetus õiguste ja kohustuste selgitamisel; tunnistada õigusvastaseks isiku läbivaatuse kord; tunnistada andmeid sisestanud meessoost tolliametniku tegevus kaebuse esitaja au ja väärrikust alandavaks; tunnistada vääртеo kvalifitseerimine egelikele asjaoludele

mittevastavaks; tunnistada õigusvastaseks inspektor B. S. tegevusetus väärteprotokolli koostamisel, mis seisnes menetlustoimingute tähenduse ning õiguste ja kohustuste selgitamata jätmises.

Kohtuotsuses leitakse, et tolliametnike tegevus, mis on hõlmatud TS § 100 lg 1 (isiklike asjade läbivaatus) ning § 81 (kauba kinni pidamine) kohaldamisega, kujutab endast tollikontrolli TS § 6 lg 17 tähenduses. Isikute kaebused tolliametnike sellisest tegevusest tulenevatest vaidlustes tuleb HKMS § 3 lg 1 p 1 ja lg 2 kohaselt lahendada halduskohtus.

VTMS § 19 lg 1 p 7 järgi on menetlusalusel isikul õigus vaidlustada kohtuvälise menetleja menetlustoiming või lahend samas seadustikus sätestatud korras. VTMS § 114 lg-st 1 tulenevalt on menetlusosalisel õigus esitada kaebus kohtuvälise menetleja kiirmenetluse või üldmenetluse tehtud otsuse peale maa- või linnakohtule. Väärteomenetluse alustamine toimub VTMS § 58 lg 1 kohaselt esimese menetlustoiminguga. Käesolev asja materjalidest lähtuvalt oli väärtetasjas esimeseks menetlustoiminguks väärteprotokolli koostamine. Alates väärtetasjas alustamisest lahendab kohtuvälise menetleja toimingutele, määrustele ja otsustele esitatud kaebusi maa- või linnakohtule (RKL 3-3-4-2-04).

Kuivõrd eriseaduse kohaselt teostatud isiku läbivaatuse kohta koostatakse akt, siis KrMS § 63 lg 1 kohaselt on see vaadeldav tõendina kui muu dokument. Samas kui menetleja avastab isiku läbivaatuse teostamisel väärtetas toimepanemise vahendi (nt maksumärkideta sigaretid), siis kas ei peaks isiku läbivaatust läbi viima KrMS sätete kohaselt? Ilmselt mitte, kuna menetlejal puudub enne toimingu teostamist kahtlus väärtetas toimepanemises.

4) VTMS § 35 näeb ette läbiotsimise, mida saab teostada kohtuvälise menetleja määruse alusel, millel on **resolutsioonina maa- või linnakohtuniku luba**. Seega on tagatud parem kontroll sekkumise üle isiku varalistesse õigustesse. Läbiotsimist viiakse läbi KrMS §-de 91, 92 alusel. Ka siin tuleb eristada menetlustoimingut haldustoimingust, kuna tolliseaduse, piirivalveseaduse kohaselt on lubatud isiku asjade, transpordivahendite läbivaatus, mis sisuliselt seisneb otsingute teostamisel, kuid mille eesmärk ei ole väärtetas kohta tõendite kogumine, vaid riikliku järelevalve teostamine (vt eelmist punkti isiku läbivaatuse kohta).

Näide: Konstaabel peab kinni isiku A koos kilekotiga, milles on ilma EV maksumärkideta sigaretid, mida A üritab müüa. A taskus on ühe sõiduauto võtmed. Samas on konstaablile teada, et ta varustab kogu selle turu salasigaretide müüjaid. Konstaabel tuleb koos A-ga sõiduauto juurde, konstaabel avab auto ja teostab selle vaatluse. Autost võetakse vaatlusega kaasa 6 pakki EV maksumärkideta sigarette.

Tubakaseseaduse (edaspidi TubS) § 21 p 2 järgi on järelevalveametnikul õigus siseneda tubakatoote käitleja territooriumile, hoonesse, rajatisse, ruumi või avada tema veovahendeid. Tekib küsimus, kas süüteo menetlemisel võib kasutada isiku sõiduautosse sisenemisel samu norme, kui on teada, et selles sõiduautos hoitakse ebaseaduslike tubakatooteid, st on põhjendatud kahtlus süüteo toimepanemise kohta. Arvestades, et isik oli juba väärtetasjas kinni peetud kui menetlusalune isik (esimeseks menetlustoiminguks oli isiku kinnipidamine VTMS-i alusel). Süüteo menetlemisel saab tõendeid koguda ainult menetlustoimingutega ja nende teostamisel peame lähtuma menetluseks ettenähtud normidest. Järelikult analoogiat muude kontrollide reeglitega rakendada ei saa. Seega teostas konstaabel ebaseadusliku läbiotsimise, kuivõrd tal puudus selleks maa- või linnakohtuniku luba (VTMS § 35).

TubS § 21-6 järgi on karistatav väärtetas korras sigarettide käitlemine olulises koguses (alkoholi-, tubaka- ja kütuseaktsiisi seaduse §-s 57 kohaselt 200 sigaretti ehk 10 pakki). A ei müünud oma sõiduautost EV maksumärkideta sigarette. Järelikult ei olnud sõiduauto väärtetas toimepanemise kohaks ning polnud seotud väärtetas toimepanemisega. Sündmuskoha vaatlust reguleerib KrMS § 84 lg 1, mille kohaselt toimetatakse sündmuskoha vaatlust ainult kuriteo toimepanemise kohas või kohas, mis on seotud kuriteo toimepanemisega. Menetluse analoogia alusel kehtib see ka väärtetas menetluses ning seega rikkus konstaabel vaatluse toimetamisel KrMS § 84 lg 1 nõudeid.

5) VTMS keelab vara arestimise kui menetlustoimingu (§ 36).

6) VTMS ei räägi haldustõkenditest, vaid ütleb, et **üldnormina on keelatud kasutada kriminaalmenetluses ette nähtud tõkendeid, välja arvatud kui seda lubab VTMS**. Siinkirjutaja ei leidnud VTMS-st ühtegi alust tõkendi kohaldamiseks.

6.1.2. Tunnistaja ja menetlusaluse isiku ülekuulamine

Tunnistaja ülekuulamise erisusi ei ole VTMS-s sätestatud ning järelikult tuleb aluseks võtta KrMS vastav regulatsioon.

Tunnistaja on füüsiline isik, kes võib teada tõendamiseseme asjaolusid (KrMS § 66). Tunnistaja ülekuulamine väärtetas menetluses toimub KrMS-s sätestatud korras, kuivõrd VTMS-s on öeldud, et väärtetas

protokollil tuleb märkida tunnistajate ütlused või viide, et tunnistajate ütlused on protokollitud eraldi (VTMS § 69 lg 2 p 5).

Oluline on, et ametnik, kelle menetluses on väärteoasi, **ei või olla samas väärteoasjas tunnistaja** (KrMS § 66 lg 2).

Samas väärteoasjas ei või menetlusalust isikut kuulata üle tunnistajana. Antud keeld tuleneb PS § 22 lg-s 3 sätestatud *nemo tenetur se ipsum accusare* põhimõttest. Riigikohtu otsuses on märgitud, et kuigi kohtualuse poolt varem tunnistajana antud ütlused ei ole ise vahetult tõendina kasutatavad (st et neile ei või kohtuotsuses tugineda), võib kohus kohtualuse ütluste hindamisel arvestada ka kohtualuse enese poolt nimetatavaid motiive selle kohta, miks ta hiljem süüdistatavana on muutnud varem tunnistajana antud ütlusi. (RKL 3-1-105-99). Kokkuvõtvalt tähendab see, et isikut, keda menetleja tegelikult loeb kahtlustatavaks, ei tohi üle kuulata üle tunnistajana (RKL 31-25-02). Juhul kui menetlusalust isikut kuulati üle eelnevalt tunnistajana ja tal ei võimaldatud hiljem anda ütlusi menetlusaluse isikuna, on Tallinna Linnakohtu arvates küll oluline menetlusnormide rikkumine, ent ainuüksi sellepärast kohtuotsuse automaatset tühistamist ei pea kohus õigeks (Tallinna Linnakohtu 09.02.2004 otsus väärteoasjas nr 4-2392/03). Nimetatud otsus on vastuolus nii Põhiseadusega kui ka Riigikohtu seisukohtadega.

Tunnistaja ülekuulamine toimub lähtuvalt KrMS § 68, mille lg-s 2 on öeldud, et vähemalt neljateistaastast tunnistajat hoiatatakse ütluse andmisest seadusliku aluseta keeldumise ja teadvalt vale ütluse andmise eest, mille kohta võetakse ülekuulamisprotokoll allkiri. Seaduslik alus ütlustest keeldumiseks on sätestatud KrMS §-des 71-73.

Tunnistaja hoiatamine ütluste andmisest aluseta keeldumisest ja teadvalt valeütluse andmise eest on ette nähtud KrMS § 68 lg-s 2.

Erinevaid seisukohad on võimalikud tunnistaja karistamise osas KarS § 318 ja/või KarS § 320 järgi, kui ta väärteomenetluses keeldub ütluste andmisest ja/või annab valeütlusi.

KarS § 318 ja 320 koosseisudes on nimetatud kohtueelset ja kohtumenetlust, st ei ole kasutatud mõistet kohtuväline menetlus. Kas see tähendab nt seda, et väärteoasja kohtulikul arutelu käigus valeütluste andmise eest saab tunnistajat kuriteo eest karistada, aga kohtuvälises menetluses võib tunnistaja ilma tagajärgi kartmata valeütlusi anda? Kui KarS §-de 318 ja 320 koosseisu tunnuste “kohtueelne menetlus ja “kohtumenetlus” sisustamisel lähtuda ainult grammatilisest tõlgendamisest (vt 6.1), kuivõrd puudub termin “kohtuväline menetlus”, siis ei ole väärteomenetluses tunnistaja poolt ütluste andmisest keeldumine karistatav KarS § 318 ja valeütluste andmine KarS § 320 alusel.

Nimetatud õigusnormide objektiiv-teleoloogiline tõlgendamine (vt p 6.1) annab aga teistsuguse ning teose autorite arvates põhjendatuma tulemuse. Sarnaselt kriminaalmenetluse on väärteomenetluse eesmärgiks **objektiivse tõe tuvastamine**, st kas teatud isik on teatud süüteo toime pannud või mitte. Seadusandja tahe on suunatud olukorra loomisele, kus on võimalik kindlaks teha süüteole õige hinnangu andmiseks vajalikud ja tegelikkusele vastavad asjaolud. Tunnistaja ütlused on olulised tõendid selle eesmärgi saavutamisel. Selleks ongi teatud juhtudel vaja tunnistaja suhtes kriminaalkaristuse kohaldamine. Vastasel juhul on väärteomenetluses tõendite kogumine põhjendamatu raskendatud. Sellest lähtuvalt on KarS §-d 318 ja 320 kohaldatavad tunnistaja suhtes väärteomenetluse kohtuvälise menetluse staadiumis. Samasugusele seisukohale on asunud Karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes.³⁵

Tähelepanu tuleb veel juhtida sellele, et tunnistaja karistamine KarS § 318 ja/või § 320 alusel kohtuvälises menetluses toimunu suhtes ei ole karistusseaduse analoogia keelu rikkumine. **Seaduse analoogia** tähendab isiku karistamist juhul, kui tema tegu ei vasta otseselt ühelegi eriosa süüteokoosseisule, kuid ta võetakse vastutusele mõne sarnase süüteokoosseisu alusel (nt juriidiline isik võetakse kriminaalvastutusele sätte alusel, mis kehtestab füüsilise isiku vastutuse; embrüo soovaliku eest karistatakse § 130 alusel kui kloonimise eest).³⁶

Seaduse analoogia mõistest lähtuvalt ei ole käesoleva juhtumi korral tegemist analoogia kohaldamise üle otsustamisele, kuna tunnistaja kriminaalkorras karistamist reguleerivad KarS §-d 318 ja 320 ning muud koosseisu isikule süüks ei arvata. **Küsimus on hoopis selles, kuidas sisustada selle koosseisu tunnuseid “kohtueelne menetlus ja kohtumenetlus” ehk tegemist on tõlgendamisega probleemistikuga.**

³⁵ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002, lk 569.

³⁶ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002, lk 26.

Teose autorite seisukohta toetab Riigikohtu lahend, milles käsitleti tõlgi vastutust KarS § 318 alusel. Riigikohus leidis, et VTMS § 2 sõnastusest lähtuvalt tuleb väärteomenetluse raames mingi menetlustoimingu tegemisel kõigepealt vastata küsimusele, kas seda toimingut on VTMS-s reguleeritud. Kui VTMS-s regulatsioon puudub, tohib kriminaalmenetluse seaduses sätestatud hälbida vaid väärteomenetluse erisustele tuginevalt. Vastavalt VTMS §-s 24 sätestatule osaleb tõlk väärteomenetluses ja ta taandub või taandatakse kriminaalmenetluses sätestatud alustel ja korras. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi arvates on kõnealuse seadusesätte mõte selles, et tõlgi osalemine väärteomenetluses peab toimuma täiel määral kriminaalmenetluse eeskirjade kohaselt ja mingitest väärteomenetluse erisustest tõlgi puhul rääkida ei saa. Seega oleks tõlgi rakendamisel ka käesolevas väärteoasjas tulnud lähtuda KrMK §-st 112 ja tõlki oleks tulnud hoiatada vastutusest KarS §-de 318 ja 321 järgi (RKL 3-1-1-65-04).

Menetlusaluse isiku ülekuulamine toimub VTMS normide kohaselt. Erinevalt tunnistajast ja kannatanust ei vastuta menetlusalune isik ütluste andmisest keeldumise ja valeütluste andmise eest ja teda loomulikult ka ei hoiatata sellisest kriminaalvastutusest. Kuid samas peab ka tema alluma menetleja kutsele VTMS § 19 lg 4 p 1 st ilmuma ülekuulamisele.

Menetlusaluse isiku ülekuulamine toimub VTMS § 65 järgi, mille kohaselt ülekuulamist alustatakse isikuandmete kindlaks tegemisest, seejärel tutvustatakse isikule tema õigused ja kohustused (VTMS §19) ning alles seejärel alustatakse sisulist ülekuulamise läbiviimist. VTMS §-s 19 ei ole sõnastatud ühe õigusena sarnaselt kahtlustatavaga, kel on KrMS §34 lg 1 p 1 kohaselt õigus keelduda ütluste andmisest. Samas väärteomenetluses võib menetlusalune isik samuti keelduda ütluste andmisest VTMS § 69 lg 7 järgi.

6.1.3. Ekspertiis

Ekspertiisi määramine toimub vastavalt KrMS regulatsioonile, kuna VTMS § 24 on sätestatud, et ekspert osaleb väärteomenetluses kriminaalmenetluses sätestatud alustel ja korras. Ekspertiisi korraldatakse tõendamisvajadusest lähtudes (KrMS § 105), kuna kohustuslikku ekspertiisi enam ei ole, siis kõik taandub otsusele, mis on vajalik küllaldase tõendamise seisukohast. Selle alusel otsustab menetleja ekspertiisi määramise. Samas menetleja ei või keelduda menetlusaluse isiku või kaitsja taotlusel ekspertiisi määramast, kui asjaolul, mille tuvastamist ekspertiisiga taotletakse, **võib olla olulist tähtsust** väärteoasja lahendamisel (KrMS §105 lg 2). Väärteoasjas olev kannatanul puudub vastav õigus (kuigi kriminaalmenetluses on) lähtuvalt kannatanu õiguslikust seisundist väärteomenetluses (vt p 3.3.1).

Asjaolu, millel võib olla olulist tähtsust väärteoasja lahendamiseks ei ole määratletud KrMS-s. Antud sätte puudumine võib tingida menetlusosaliste poolt enam ekspertiiside taotlusi ning vajab kindlasti kohtupraktika poolt sisustamist.

Kui menetleja siiski keeldub ekspertiisi määramisest tuleb kindlasti koostada taotluse mitterahuldamise määrus, mida menetlusosaline võib vaidlustada vastavalt VTMS §-le 76.

6.2. Riiklik järelevalve väärteomenetluse osana

Kohtuväliste menetlejate (politsei, toll, piirivalve jne) järelevalvetegevus võib viia väärteomenetluse alustamiseni, kuid tuleb tõmmata kindel piir kahe menetlusliigi vahele, kuna isikute õiguslik seisund muutub. Riiklik järelevalve, millele laienevad haldusmenetluse sätted, on suunatud teistele eesmärkidele kui väärteomenetlus.

Järelevalveasutuste võimuvolituste kasutamise õiguslik probleemiks on järelevalvemenetluse ja süüteomenetluse kokkupuutepunktis. Üleminek halduslikult järelevalvemenetlusest süüteomenetlusele pole kehtivate seaduste kohaselt alati formaalselt ja täpselt dateeritav (süüteomenetlust alustatakse esimese menetlustoiminguga ning seda õigustab politseiametniku poolne põhjendatud kahtlus süüteo aluse esinemises, so isiku poolt õigusvastase ja karistatava teo toimepanemises).³⁷

6.2.1. Joobeseisundi tuvastamine

Vaidlusi on tekitanud küsimus, kas joobeseisundi tuvastamise puhul on tegemist süüteoasjas läbiviidava menetlustoiminguga või haldussunni rakendamisest tuleneva haldustoiminguga. Joobeseisundi tuvastamise

---

³⁷ I. Koolmeister'i 05.05.2004. a kõnest teaduskonverentsil Politsei. Õigus. Riik.

korda reguleerib VV 02.04.2001. a määrus nr 120 "Joobeseisundi tuvastamise ja joobeastme määramise ning joobeastme määramise vaidlustamise kord" (edaspidi joobeseisundi tuvastamise kord). Joobeseisundi tuvastamise kohta koostab arst joobeseisundi tuvastamise akti, mis on käsitletav tõendina muu dokumendi näol (KrMS § 63), mis annab ajendi vääртеomenetluse alustamiseks. Joobeseisundi tuvastamise protseduuri ei ole aga uurimis- või menetlustoiminguna KrMS-s kirjeldatud ning seetõttu on problemaatiline väita, et joobeseisundi tuvastamise protseduur on käsitletav menetlustoiminguna vääртеomenetluses (v.a juhul, kui isikule määratakse ekspertiisimäärusega vereekspertiis). Riigikohtu üldkogu asus seisukohale, et kaebus joobeseisundi tuvastamise õigusliku kontrolli teostamiseks ei kuulu halduskohtute pädevusse, sest halduskohus vaatab avalik-õiguslikus vaidluses esitatud kaebuse läbi ainult siis, kui seadustega ei ole ette nähtud muud menetluskorda. Kuivõrd süüteoasjas tuleb kohtul hinnang anda ka kogutud tõenditele (sh tõendite kogumise õiguspärasusel), siis on kaebekord sellistes asjades ette nähtud süüteomenetluse seadustikes. Üldkogu märgib, et selline menetluskord on sätestatud näiteks VTMS §-des 76-80 ja 01.07.2004 jõustavas KrMS §-des 228-232 (RKL 3-3-1-77-03).

Riigikohtu üldkogu otsuse suhtes jäädi ka eriarvamusele, kuna leiti, et süüteomenetlust alustatakse süüteo tunnustele viitavate küllaldaste andmete olemasolul. Käesoleval juhul puuduvad igasugused andmed, et süüteomenetlust oleks alustatud enne joobeseisundi meditsiinilist tuvastamist või et isiku toimetamine joobeseisundi tuvastamiseks või joobeseisundi tuvastamine oleks olnud esimeseks menetlustoiminguks. Oluliseks tuleb pidada politseiniku tegevuse laadi isiku joobeseisundi tuvastamisele toimetamisel – isikut ei peetud kinni vastavalt protsessinormidele, isikule ei tutvustatud tema õigusi kriminaalmenetluses ega ka õigusi väidetavas süüteo menetlustoiminguks jne. Tegelikult alustati süüteomenetlust B. L. suhtes pärast seda, kui joobeseisundi meditsiinilise tuvastamise teel omandas politseiametnik piisavalt andmeid, mis osundasid süüteo toimepanemisele.

Üldkogu otsusega on alusetult laiendatud kriminaalmenetlusõiguslikku režiimi õigussuhetele, mis jäävad väljapoole kriminaalmenetlust. Niisugune eksitav lähenemine toob kaasa näiliku võimaluse paljude haldusmenetluste käsitlemiseks süüteomenetluste koostisosadena. Eelkõige puudutab see järelevalvemenetlusi (maksujärelevalve jne). Kuivõrd järelevalvetegevuse käigus avastatakse sageli õiguserikkumiste tunnuseid, mis toovad kaasa vääртеomenetluse (või ka kriminaalmenetluse) alustamise, võib üldkogu otsusest teha eksliku järelduse, et nimetatud järelevalvetoimingud (revisjonid, proovide võtmised, haldusmenetluslikud ekspertiisid jne) on vastava süüteomenetluse toiminguteks, mille õiguspärasuse hindamine on võimalik üksnes vastava süüteomenetluse raames.³⁸

Erialakirjanduses leitakse, et teiselt poolt tähendab Riigikohtu üldkogu seisukoht ka seda, et kui iga joobeseisundi tuvastamise protseduur tähendab süüteomenetluse alustamist, siis tuleks läbivaatuse negatiivse tulemi (isik osutub kaineks) korral vormistada süüteomenetluse lõpetamise määrus. Samuti võib viimase näite puhul küsida, millises kohtus peaks isik oma võimalikke rikutud õigusi kaitsma juhul, kui joobeseisundi tuvastamise käigus ei ilmnenud süüteotunnuseid. M. Saareväli on seisukohal, et kui joobe tuvastamise menetlusele ei järgne süüteomenetlust, kuid joobeseisundi tuvastamise protseduuri tagajärjel isik leiab, et sellega on rikutud tema õigusi, siis on ainuvõimalik viis oma õigusi kaitsta halduskohtumenetluses.³⁹ Teose autorid nõustuvad selle seisukohaga ning samuti väitega, et järelevalvetoiminguid (sh joobeseisundi tuvastamine) tuleb siiski käsitleda kui haldusmenetluse toimingut, mille käigus saadakse tõend süüteomenetluse jaoks.

Samas on õige Riigikohtu üldkogu seisukoht, mis puudutab kohtualluvust. Kooskõlas menetlusökonoomiaga on õige lähenemine, kus tõendi saamise õiguspärasust kontrollib üldkohus tõendite hindamise käigus. Ebaotstarbekas oleks isiku õiguste kaitse samas asjas paralleelselt ka teises kohtus. Küll on aga ainuke efektiivne viis kaitsta oma õigusi ja vabadusi halduskohtus juhul, kui järelevalvetoimingule ei järgne süüteomenetlust.

6.2.2. Sõidukiiruse mõõtmine

Riikliku järelevalve käigus kontrollitakse sõidukite kiirust. Järelevalve lõpeb sõiduauto peatamisega kiiruse ületamise tõttu, kiiruse ületamise tuvastamise kohta vormistatakse menetlustoimingu protokoll (alustatakse vääртеomenetlust). Antud seisukoht tuleneb Riigikohtu lahendist, kus maakohus leidis, et kiirust mõõdeti

---

³⁸ Kohtunike Tõnu Antoni, Indrek Koolmeistri, Ants Kulli, Julia Laffranque'i, Jaak Luige, Jüri Põllu ja Harri Salmanni eriarvamus (RKL 3-1-77-03-e1).

³⁹ M. Saareväli. Joobeseisundi tuvastamise kui sündi sisaldava menetluse kohasus kehtivas õiguskorras. Juridica nr 6, 2004, lk 391.

Vabariigi Valitsuse 20. veebruari 2001. a määrusega nr 67 kinnitatud Liiklusjärelevalve teostamise korra kohaselt. Riigikohtu kriminaalkolleegium märgib, et Liiklusjärelevalve teostamise korra eesmärgiks ei ole sätestada väärtegade menetlemist. Liiklusjärelevalve teostamise korra §1 kohaselt on liiklusjärelevalve eesmärgiks jalakäijate, sõitjate ja juhtide õigete liiklusharjumuste kujundamisele kaasaaitamine, liiklusalaste õigusaktide nõuete rikkumiste ja liiklusõnnetuste arvu vähendamine ning liiklusohutuse parandamine.

Väärtegade menetlemise kord sätestatakse VTMS-s ja KrMS-s (VTMS §-d 1 ja 2). Ehkki need seadused ei sätesta sõnaselgelt politseiametniku kohustust tutvustada kiirust ületanud juhile mõõteseadme näitu, tuleneb selline kohustus juhtudel, kui sõiduki juht vaidlustab mõõtmistulemuse õigsust, süüdistusmenetluse avalikkuse põhimõttest. **Mõõteseadme tulemuse tutvustamine tuleb kanda vääртеoprotokollis.** Juhul aga, kui mõõtmist teostavad ja vääртеoprotokollis koostavad erinevad isikud või mõõtmine ei toimu vääртеoprotokollis koostamise kohas, on hädavajalik fikseerida mõõtmistulemused mõõteriista kasutamise protokollis ehk **menetlustoimingu protokollis**, mis peab vastama VTMS §-s 49 sätestatud nõuetele ja milles muude asjaolude kõrval on vajalik näidata **andmed mõõtmiseks kasutatud mõõtevahendi kohta, selle taatlemine, mõõtmise teostanud isiku nimi ja amet, mõõtmise aeg ja koht, millise sõiduki kiirust mõõdeti ning mõõtmise tulemus.** Protokollis osas tuleb täita VTMS § 19 lg 1 p 6 nõudeid (RKL 3-1-1-105-03).

Ülaltoodu põhjal võib kokkuvõtvalt öelda, et riikliku järelevalve käigus läbiviidavad toimingud jagunevad oma olemuselt kaheks ning mõjutavad vääртеomenetlust järgmiselt:

- 1) Haldustoimingu läbiviimisel on vääртеo toimepanemine ilmne (nt isiku läbivaatuse käigus avastatakse ilma Eesti maksumärkideta sigaretid) ning toiming on esimeseks menetlustoiminguks vääртеomenetluses.
- 2) Haldustoimingu läbiviimisel ei selgu süüteo tunnused, st vääртеo toimepanemine on hinnanguline, kuna on vaja teostada veel ekspertiis, et sedastada vääртеokoosseisu olemasolu (nt joobe tuvastamine, kaubamärgi rikkumise tuvastamine). Kuivõrd on olemas süüteo kahtlus, siis on tegemist esimese menetlustoimingu vääртеomenetluses, samas kahtluse äralangemisel (ekspertiisi tulemuses ei selgu süüteo tunnused) saab isik haldustoimingu läbiviimist vaidlustada halduskohtus.

6.3. Vääртеomaterjaliga tutvumine

VTMS § 19 lg 1 p 6 alusel on menetlusosalisel isikul õigus tutvuda menetlustoimingu protokolliga (ei ole märgitud, et kõigi materjalidega). VTMS § 114 lg 5 sätestab, et kui kohtuväline menetleja on juba otsuse teinud, siis kaebuse esitamiseks kohtusse on menetlusosalistel õigus 15 päeva jooksul vääртеotoimikuga tutvuda ja teha sellest väljakirjutusi või taotleda tasu eest koopiaid tegemist toimiku materjalidest.

Vääртеotoimik koostatakse alles kohtuvälise menetluse lõpuleviimisel (§ 81 lg 1).

Praktikas tuleb lahendada menetlusosaliste isikute taotlusi, kus nad soovivad teha väljakirjutusi või saada koopiaid juba jõustunud otsusega vääртеoasjadest. PS §44 kohaselt on Eesti kodanikul õigus seaduses sätestatud korras tutvuda tema kohta riigiasutuses ja kohaliku omavalitsuse ning riigi ja kohaliku omavalitsuse arhiivides hoitavate andmetega. Lähtuda tuleb põhiseadusest kui ülemuslikumast õigusaktist. VTMS-s vastavad sätted puuduvad, mistõttu on Siseministeerium teinud ettepaneku selle kehtestamiseks asjaajamise korraldamise juures kohtuvälises menetluses analoogiliselt § 114 lg 5 sättele järgmises sõnastuses: Menetlusosalised võivad kohtuvälise menetleja jõustunud otsusega või vääртеomenetluse lõpetamise määrusega vääртеoasjas vääртеotoimikuga tutvuda ja teha sellest väljakirjutusi või taotleda tasu eest koopiaid tegemist toimiku materjalidest kohtuvälise menetleja juures.

Vääртеomaterjalidega tutvumise juures on tekkinud probleem ka seoses menetlusosaliste õigustega. Menetlusosaliseks on menetlusalune isik ja tema kaitsja (§ 16), aga ei ole tunnistaja, ei ole ka alaealise menetlusaluse isiku lapsevanem (kui ta ei ole kaitsja). VTMS § 62 – kohtuvälise menetluse kohta ei ole lubatud andmeid avaldada enne otsuse tegemist kui nende teatavaks saamine võib kahjustada vääртеomenetlust, riigi- või ärisaladust, kõlblust, perekonna- või eraelu või alaealise huve. VTMS § 2 vääртеomenetluses kohaldatakse selle erisusi arvestades kriminaalmenetluse sätteid. KrMS § 214 kohaselt võib kohtueelse menetluse andmeid avaldada üksnes prokuratuuri loal ja tema määratud ulatuses. Järelikult ei saa siinjuures KrMS aluseks võtta, kuna prokuratuur ei osale vääртеomenetluses. Seega tuleks vastav regulatsioon kehtestada VTMS-s. Kui avaldaja või kannatanu soovib tutvuda nt vääртеomenetluse käigus tehtud otsusega, siis lähtudes eeltoodud sätetest on menetlusaluse isiku õigused laiemad kui avaldaja õigused. Avaldaja õigust tutvuda vääртеoasjaga neis sätetes ei nähtu.

6.4. Menetlustähtajad

6.4.1. Tähtaja arvutamine

Väärteomenetluses lähtutakse tähtaegade arvutamisel KrMS-s sätestatust. Hoolimata VTMS § 137 lg-s 3 kasutatud sõnadest “alates päevast” ei ole alust lugeda apellatsioonitähtaja hulka päeva, millal otsus oli pooltele kättesaadav, sest KrMK § 85 lg 1 teine lause sätestab, et tähtaegade arvutamisel ei arvestata tähtaja hulka seda tundi ega ööpäeva, millest loetakse tähtaja algust (RKL 3-1-2-2-03).

Sama põhimõte on sätestatud KrMS § 171 lg-s 1.

Isiku kahtlustatavana kinnipidamisel arvutatakse tähtaega tema kinnipidamise hetkest (KrMS § 172)

6.4.2. Tähtaja ennistamine

Kaebetähtaja ennistamisel mõistetakse **mõjuva põhjusena** sellist objektiivset takistust, mis tegi isikul võimatuks kaebuse tähtaegse esitamise. Siia kuuluvad nii isikuvälised asjaolud (loodusõnnetus, transpordi- või sidehäire jms) kui ka isikuga vahetult seotud asjaolud (raske haigus, ajutine vaimutegevuse rike jms) (vt ka RKL 3-1-1-77-98). Kui isik koostab ja postitab kaebuse ajal, mil ta arstitõendi kohaselt oli haige, siis ei esine mõjuvat põhjust menetlustähtaja möödalaskmiseks, sest haigus ei takistanud kaebuse koostamist ega esitamist (RKL 3-1-1-144-03).

KrMS § 172 lg 2 kohaselt on mõjuvad põhjused:

- äraolek, mis ei seonu menetlusest kõrvalehoidumisega;
- muu asjaolu, mida peetakse mõjuvaks.

6.5. Menetluskulud

Ekspertiisi määramisel ja tegemisel ei ole tähtsust asjaolul, kas või millise menetlusosalise taotlusel ekspertiis määrati ja tehti. 1. jaanuaril 2002. a jõustunud Kohtuekspertiisiseaduse §26 lg-st 1 tulenevalt määrab kohtuekspertiisi tehtud ekspertiisi maksumuse kindlaks ekspertiisiasutus, arvestades ekspertiisile kulutatud aega ja vahendeid ning menetleja kutsel kohtuekspertiisi ilmumise kulusid, ning nende kulude kohta lisatakse õiend ekspertiisiaktile või ekspertiisist keeldumise aktile (RKL 3-1-1-55-03).

KrMS § 173. **Kriminaalmenetluse kulud**

(1) Kriminaalmenetluse kulud on:

- 1) menetluskulud;
- 2) erikulud;
- 3) lisakulud.

(2) Menetluskulud hüvitab käesoleva seadustiku järgi kohustatud isik menetleja määratud ulatuses.

(3) Erikulud hüvitab isik, kelle süül need on tehtud.

(4) Lisakulud jäävad selle isiku kanda, kellel need on tekkinud.

Märkimist väärrib asjaolu, et menetluskulude hulka kuuluvad ka joobe tuvastamisega tekkinud kulud.

KrMS § 180 lg-st 1 tulenevalt peab süüdimõistva kohtuotsuse korral menetluskulud hüvitama süüdimõistetu, õigeksmõistva kohtuotsuse korral aga riik (KrMS § 181 lg 1). KrMS § 183 sätestab, et ka kriminaalmenetluse lõpetamise korral hüvitab menetluskulud riik, kui KrMS-s ei ole sätestatud teisiti.

Menetluskulude tasumise kord on eraldi sätestatud VV 13.08.02 määrus nr 262 “Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusajade menetlusest osavõtjatele kulude tasumise kord”. VV 22.07.04 määrus nr 258 “Kriminaalmenetluse erikulude suurus ja arvestamise kord.”

6.6. Menetlusdokumendid

Menetlusdokumendid (VTMS 8. ptk) jagunevad 2 suureks liigiks lähtuvalt sellest, kas nende koostajaks on kohtuväline menetleja või kohus.

Määrus ja menetlustoimingu protokollid, mis vormistatakse väärteomenetluses tõendeid kogudes, koostatakse **VTMS-ga reguleerimata juhtudel kriminaalmenetluse nõuete kohaselt, arvestades väärteomenetluse erisusi** (VTMS § 47 lg 2).

Menetlusdokumendid koostatakse **eesti keeles**. Juhul kui menetlusdokument on koostatud mõnes muus keeles, lisatakse selle eestikeelne tõlge (KrMS § 144). Uurimis- või muu menetlustoimingu protokollit tutvustamise regulatsioon on sätestatud KrMS §-s 152.

Kohtuvälise menetleja poolt koostatud dokumendid on (VTMS § 47 lg 1 p 1):

- väärteoprotokoll;
- menetlustoimingu protokoll;
- määrus;
- otsus.

Väärteoprotokoll koostatakse vaid üldmenetluses (VTMS §-d 68-70), mitte hoiatamis- ega kiirmenetluses (VTMS § 55 lg 1 p 2).

Kohtuvälise menetleja **otsus** võib olla hoiatamisotsus (VTMS § 54), kiirmenetluse otsus (VTMS § 57) ja üldmenetluse otsus (VTMS § 74).

Kohtu poolt koostatud dokumendid on:

- määrus;
- kohtuistungit protokoll;
- otsus (VTMS § 47 lg 1 p 2).

Määrused jagunevad **põhistatud menetlusotsustusteks ja menetlusotsustusteks, mida ei pea põhistama**. Esimese määruse liigiga on tegemist otsustusega, mis vormistatakse eraldi menetlusdokumendina ja pannakse väärteotoimikusse (VTMS § 48 lg 1 p 1) – nt väärteomenetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel (VTMS § 73 lg 1 p 2).

Teise määruse liigi puhul on tehakse otsustus üksikküsimuse lahendamise osas (VTMS § 48 lg 1 p 2) – nt lahendatakse otsuse täitmise seaduvaid küsimusi (otsuse sundtäitmisele pööramine).

Kõik isikute pöördumised kohtuvälise menetleja poole väärteomenetlusega seoses kuuluvad lahendamisele VTMS nõudeid järgides. Üldjuhul tähendab see menetlusotsustust ning määruse koostamist. Kui isiku pöördumine on lahendatav menetlusotsustust tegemata, vaid on seotud isikule mingite asjaolude selgitamisega, ei ole määruse koostamine vajalik. Sellistel juhtudel selgitatakse isikule asjaolusid vastavalt pöördumistele ja avaldustele reageerimiseks ettenähtud korras. Näiteks isiku poolt lahendi posti teel saatmise taotluse esitamisel saadetakse talle lahend posti teel ning seda ei pea vormistama määrusena. Kindlasti tuleb määrusega lahendada sellised otsustused nagu lahendi täitmise edasilükkamine, ebaselguste lahendamine, dokumentide ja asjade tagastamine. Samuti ülalnimetatud otsustustest keeldumised. Oluline element väärteomenetluses tehtavates määrustes on edasikaebamise korra selgitamine. Edasikaebamise kord on nõutav üksnes põhistatavates määrustes (VTMS § 48 lg 4). Juhtudel kui edasikaebamise kord puudub, tuleb määruse lõpposas sellele ka viidata.

Justiitsminister on kehtestanud menetlusdokumentide näidisvormid kohtuvälises menetluses (RTL, 06.01.2003, 2, 3).

7. KOHTUVÄLINE MENETLUS

VTMS reguleerib kolme kohtuvälise menetluse liiki:

- 1) hoiatamismenetlus;
- 2) kiirmenetlus;
- 3) üldmenetlus.

Väärteomenetluse lõpuleviimine seisneb lahendi tegemises, kas siis konkreetse menetlusliigi valikus karistamiseks isikut väärteotoimepanemise eest või väärteomenetluse lõpetamine määrusega.

Hoiatamis- ja kiirmenetlused on kokkuleppemenetlused, mille eesmärgiks on menetluse kiiremaks ja ratsionaalsemaks muutmine. Kokkulepe seisneb menetlusaluse isiku ja ametniku vahel karistuse mõistmises. Menetlusliigi valik võib sõltuda ka väärteotoime keerukusest ja laadist, mille üle otsustab menetleja pärast tõendite kogumist üldmenetluse printsiipe arvestades väärteotoimepanemise kohta.

7.1. Hoiatamismenetlus

7.1.1. Üldtingimused

Hoiatamismenetlus kuulub kohaldamisele **vähetahtsa väärteo puhul** ja seisneb isiku **karistamata jätmises** ning selle asemel hoiatustrahvi määramises (VTMS § 53 lg 1).

Vähetahtsa väärteo mõistet ei ole VTMS-s defineeritud, st tegemist on määratlemata õigusmõistega⁴⁰. Vähetahtis saab olla tegu seoses muude sarnaste tegudega ning eelkõige sõltuvuses konkreetse teo toimepanemise asjaoludest ja teo toimepanijast. Hoiatamismenetluse kohaldamine on kohtuvälise menetleja otsustada ning seetõttu oleks õigem, kui asutusesiseselt kehtestatakse põhimõtted, milline väärtegu on vähetahtis ehk millistel juhtudel kohaldada hoiatamismenetlust. Sel juhul, nagu see teatud väärtegu osas mõnedes piirkondades juba toimib, on tegemist kohaliku korrakaitsepoliitika kujundamisega.

Riikliku korrakaitsepoliitika kujundamine peaks aga toimuma väärteomenetlust teostava asutuse juhi poolt, et tagada Põhiseaduse §-s 12 sätestatud võrdse kohtlemise põhimõte, st sarnaste väärtegu lahendamine peaks toimuma riigis ühtsetel alustel.

Hoiatusmenetlust on soovitatav rakendada:

- alaealiste õigusrikkujate puhul, kes ei ole varem süütegusid toime pannud (suitsetamine, lahja alkoholi tarbimine vms)
- täisealiste isikute suhtes, kui nad ei ole varem süütegusid toime pannud (näiteks avaliku korra ja heakorra eeskirjade rikkumiste eest nagu sigaretikoni mahaviskamine, maha sülitamine, öörahu rikkumine vms).

Karistamata jätmise tähendab seda, et **kohtuvälise menetleja otsus hoiatusmenetluses ei leia kajastamist karistusregistris** (KarRegS § 4 lg 1 p 2).

Hoiatamismenetluse kohaldamise tingimuseks on, et menetlusalusele isikule on selgitatud tema õigused (VTMS § 19, vt p 3.2.1), sh õigus keelduda hoiatamismenetlusest ja on selgitatud hoiatamismenetluse korda.

Hoiatamismenetluses võib kohaldada hoiatustrahvi või suulist hoiatamist.

7.1.2. Hoiatustrahv

Hoiatustrahvi kohaldamise tingimused on antud VTMS § 53 lg-s 3. Oluline on see, et menetlusalune isik annab tema ülekuulamise protokollis eraldi allkirja selle kohta, et **ta on hoiatamismenetlusega nõus**. Isikule tuleb selgitada selle menetluse eripärasid, eelkõige seda, et **hoiatamisotsust ei saa kaebemenetluse korras vaidlustada** (VTMS § 114 lg 2). Seega tuleb menetlusalune isik üle kuulata, ülekuulamisprotokollil peab olema tema allkiri ka selle kohta, et ta teab hoiatamismenetluse läbiviimise korda.

Kui menetlusalune isik ei anna nõusolekut hoiatamismenetluse kohaldamiseks, kohaldatakse kiir- või üldmenetlust.

Hoiatustrahv võib olla:

- füüsilisele isikule 25-200 krooni;
- juriidilisele isikule 200-1 000 krooni.

Nagu näha, on hoiatamistrahv märksa väiksem võrreldes karistusega, mida üldmenetluses määratakse.

Hoiatamistrahvi määramise kohta koostab kohtuvälise menetleja hoiatamisotsuse. Hoiatamisotsus koostatakse kahes identses eksemplaris ja kohtuvälise menetleja kirjutab sellele alla. Menetlusaluselt isikult võetakse allkiri, et ta otsuse kätte saanud. Allkirja võtmine on oluline, kuna alates allakirjutamise päevast **7 päeva jooksul peab hoiatustrahv olema tasutud**. Nimetatud ühtajal hoiatustrahvi tasumata jätmisel **uuendab** kohtuvälise menetleja väärteomenetluse kiir- või üldmenetluse korras. Kui menetlusaluselt isikult ei võetud allkirja otsuse kättesaamise kohta, antud tähtaeg kulgema ei hakka. Hoiatustrahvi tasumise kontrollimine on kohtuvälise menetleja ülesanne. Menetluse uuendamine on hoiatustrahvi tähtaegsel mittetasumisel **kohustuslik**.

Isegi kui menetlusalune isik tasub hoiatustrahvi näiteks 9 päeva pärast, mitte 7 päeva jooksul. Sel juhul tuleb hoiatustrahvi summa tagastada ning isikut karistada, kas kiirmenetluse või üldmenetluse korras.

---

⁴⁰ Määratlemata õigusmõiste kohta vt lähemalt K. Merusk. Administratsiooni diskretsioon ja selle kohtulik kontroll. Tartu, 1997, lk 67-99.

7.1.3. Suuline hoiatamine

Kohtuväline menetleja võib hoiatustrahvi määramisel asemel piirduda ka **suulise hoiatamisega**, kui ta leiab, et see on piisav mõjutusvahend (VTMS § 53 lg 2). Suulise hoiatamise korral hoiatamisotsust ei koostata (VTMS § 54 lg 1). Kuid ka selle menetlusliigi puhul tuleb menetlusalusele isikule selgitada tema õigusi, kohustusi ning hoiatusmenetluse korda (VTMS § 19, vaata punkti 3.2.1). Tulenevalt VTMS §-st 19 on isikul õigus anda ka ütlusi, kuna VTMS § 54 ei sätesta selles osas erikorda. Ütlused tuleb aga kirjalikult fikseerida ning sellest tulenevalt tekib küsimus, kas ikka on tegemist suulise menetlusega.

Ilmselt on tegemist puudusega seaduse regulatsioonis, kuna suulise hoiatamise mõte on selgelt selles, et teatud väärtegade puhul võib menetleja piirduda vaid suulise hoiatamisega, mõjutamiseks isikut edaspidi väärtegade toimepanemisest hoiduma.

Kohtupraktikas on samuti hoiatustrahvi ja suulise hoiatamise erisusi tunnistatud. Harju Maakohus on leidnud, et juhul kui kohtuväline menetleja lõpetas vääртеomenetluse VTMS § 30 lg 1 p 1 alusel otstarbekuse kaalutlustel ning piirdus suulise hoiatamisega VTMS § 53 lg 2 kohaselt. Isik esitas kaebuse, kuna ei tagatud tema õigusi, mis on ettenähtud VTMS § 53 lg-s 3: ei ole küsitud tema nõusolekut hoiatamismenetluse kohaldamiseks ja allkirja selle kohta ta ei ole andnud. Harju Maakohus jättis kaebuse rahuldamata, kuna viide VTMS § 53 lg-s 3 sätestatud õigustele ja kohtuvälise menetleja kohustustele ei ole asjakohane, sest nimetatud säte reguleerib hoiatamistrahvi määramist, mis ei ole samane suulise hoiatusega. Suuline hoiatus ei vaja menetlusalusele isikule õiguste selgitamist ega ülekuulamist. Vääртеomenetluse lõpetamine oli kooskõlas VTMS § 53 lg-ga 5, mille kohaselt hoiatamismenetluse kohaldamine VTMS § 53 lg 1 või lg 2 sätestatud korras lõpetab vääртеomenetluse (Harju Maakohtu 08.10.2003 otsus vääртеoasjas nr 3/9-145/03). Maakohtu seisukoht, et suuline hoiatus ei vaja menetlusaluse isikule õiguste selgitamist ega ülekuulamist on vale, kuna vastavad õigused tulenevad juba VTMS § 19-st.

Menetlusalune isik kuulatakse üle ja koostatakse menetlusaluse isiku ülekuulamise protokoll. Selle pöördele annab menetleja oma allkirja suulise hoiatamise kohaldamise kohta.

Selleks, et suulise hoiatamise kohaldamise alused oleksid üheselt mõistetavad, tuleks VTMS § 54 täiendada.

NB! Suuline hoiatus ei ole karistus ning seda ei kanta karistusregistrisse.

7.1.4. Hoiatamismenetluse probleemid

Näide: A (16-aastane) juhtis mootorsõidukit, omamata selleks õigust karistatav Liiklusseaduse § 74¹ lg1 järgi. B lubas teda mootorsõidukit juhtima karistatav Liiklusseaduse § 74² järgi. Politseinik tegi mõlemale hoiatusotsuse (25 ja 150 krooni).

Vaieldamatult ei tohiks siin piirduda hoiatustrahviga. Sellest tekib küsimus, kuidas hoiatustrahvi tühistada, et määrata karistuse, mis peaks sellistele väärtegadele järgnema.

VTMS § 114 lg 2 ei näe ette võimalust hoiatusmenetluse käigus määratud hoiatustrahvi vaidlustamiseks ka isikul endal, rääkimata kõrvalseisjatest või sellise otsusega mittedõustavatest kohtuvälise menetleja ametnikest. Vastavalt VTMS § 54 lg 3 p 2 on kohtuvälisel menetlejal kohustus uuendada vääртеomenetlus kiir- või üldmenetluse korras juhul, kui isik ei ole seitsme päeva jooksul hoiatusotsuse kättesaamise päevast alates hoiatustrahvi täies ulatuses tasunud. Järelikult kui A ja B ei tasu ära neile määratud rahatrahvi 7 päeva jooksul, on võimalik alustada kiir- või üldmenetlust ning neid karmimalt karistada.

Näide: Sama juhtum, mis eelmises näites, kuid kohtuväline menetleja koostab hoiatamisotsuse, millel puuduvad menetlusaluse isiku nõusolekud hoiatamismenetluse kohaldamiseks. Kuivõrd neile määrati väike rahatrahv, siis isikud tasuvad selle koheselt ära. Kuid kahe nädala pärast kohtuvälise menetleja juht avastab antud puuduse hoiatamisotsuses. Samas A ja B avastavad ka antud asjaolu ning soovivad vaidlustada siiski hoiatamisotsust, kuna see ei ole vormistatud VTMS kohaselt õiguspäraselt ning et rahatrahv tühistatakse. Kohtuväline menetleja oma otsust tühistada ei saa. Samuti ei saa A ja B esitada kaebust hoiatamisotsuse suhtes.

Seadusandja eesmärk võis olla suunatud kaebemenetluse välistamisele menetlusökonoomikast lähtudes, kuna tegemist on vähetähtsa vääртеoga ning karistus ei ole ka suur. Samas EV Põhiseaduse § 15 kohaselt on igapäev õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Eeltoodust lähtuvalt tuleks asuda seisukohale, et VTMS § 114 lg 2 on kohaldatav nendel juhtudel, kui on järgitud hoiatamismenetluse nõudeid. Menetlusnormide rikkumise korral peaks aga ka hoiatamisotsus olema vaidlustatav.

Menetluse uuendamise kohustus ja hoiatamismenetluse alternatiiv kiir- ja üldmenetluse näol tähendab ka seda, et ka hoiatusmenetlusele tuleb suhtuda täie põhjalikkusega. Menetluse uuendamisel peavad hoiatamis-

menetluses kogutud tõendid olema piisavad selleks, et väärtegu menetleda kiir- või üldmenetluse korras. Seetõttu peab kohtuväline menetleja alati mõtlema, kas kogutud tõenditest on piisav väärteo menetlemiseks teistes menetlustes.

Ohud hoiatamismenetluse rakendamisel:

- menetlusalune isik ei tasu hoiatustrahvi;
- väärteomenetlus tuleb trahvi tasumata jätmisel uuendada kiir- või üldmenetluse korras;
- ei ole kogutud piisavalt tõendeid, et väärtegu uuendada ja menetleda kiir- või üldmenetluse korras.

7.2. Kiirmenetlus

7.2.1. Üldtingimused

Kiirmenetlust kohaldatakse, kui väärteo toimepanemise **asjaolud on selged** ja selle otsustab kohtuväline menetleja. Antud menetlusliigi kohaldamine ei sõltu väärteo (vähe)tähtsusest, vaid lähtub **väärteo menetlemise kiiremaks muutmisest**. Antud menetluses ei koostata väärteoprotokoll, vaid kohe kiirmenetluse otsus. Kiirmenetluse otsusega mõistetav karistumäär on piiratud.

Kiirmenetluse kohaldamiseks tingimused on loetletud VTMS § 55 lg-s 1. Sarnaselt hoiatamismenetlusega eeldab kiirmenetluse kohaldamine menetlusaluse isiku kirjalikku nõusolekut, mis tuleb fikseerida ülekuulamise protokollis st menetlusaluse isikule tuleb võimaldada anda **ütlusi väärteo toimepanemise kohta** (VTMS § 55 lg 1 p 3). Antud regulatsioon kohustab kohtuvälist menetlejat teostama menetlusaluse isiku ülekuulamist, mis tuleb vormistada eraldi ülekuulamise plangil (VTMS § 56 lg 1). Tähelepanu tuleb juhtida sellele, et juriidilise isiku puhul peab ütlusi andma juriidilise isiku **seaduslik esindaja**. Kui menetlusalune isik **keeldub** ütluste või allkirja andmisest, loetakse see kiirmenetlusega **mitte nõustumiseks**.

Kiirmenetlust **ei või** kohaldada kui:

- menetlusalune isik ei nõustu kiirmenetluse kohaldamisega;
- menetlusalune isik on 14-18 aastane või psüühikahäirega;
- on vaja otsustada konfiskeerimise või aresti kohaldamine (VTMS § 55 lg 3).

Kiirmenetluse otsuses võib määrata:

- füüsilisele isikule kuni 100 trahviühiku suuruse rahatrahvi;
- juriidilisele isikule kuni 20 000 krooni suuruse rahatrahvi (VTMS § 55 lg 2).

Nendest piirmääradest tuleb kinni pidada ka juhtudel, kui KarS § 63 lg 3 nõudeid arvestades määratakse mitme väärteo eest mitu karistust. Üldsumma seejuures kiirmenetluse otsuses ei tohi olla suurem kui 6000 krooni. Juhul kui menetleja peab otstarbekaks korrakaitsepoliitika huvides ja arvestades teo või tegude raskusastet, määrata isikule suurem trahv kui 6000 krooni, siis peaks kindlasti läbi viima üldmenetluse.

7.2.2. Asjaolud on selged

Väärteo toimepanemise **asjaolud on selged**, kui kohtuväline menetleja arvates on väärteoasja menetlemisel kogunud piisavalt tõendeid, et lahendada VTMS §-s 108 loetletud küsimused. Asjaolude selgus tähendab eelkõige seda, et väärteo kvalifikatsioon on üheselt kindlaks määratud.

Riigikohus leidis, et **VTMS-st ei tulene, et menetlusaluse isiku poolt väärteo toimepanemise eitamine oleks kiirmenetlust välistav asjaolu**. Kiirmenetluse otsustamise kohaldamise otsustab kohtuväline menetleja. Menetlusalune isik ei pruugi seejuures nõustuda rikkumisega, kuid ta peab andma nõusoleku kiirmenetluse kohaldamiseks (RKL 3-1-1-60-03, 3-1-1-19-04). Kui menetleja on veendunud, et tal õnnestub väärteo toimepanemine menetlusaluse isiku poolt tõendada ka teiste tõendite alusel ning on järgitud menetlusnõudeid VTMS § 55 lg-s 1 sätestatule, võib kiirmenetlust kohaldada. Praktikas on kujunenud välja, et kiirmenetlust kohaldatakse siiski vaid juhul, kui menetlusalune isik end süüdi tunnistab väärteo toimepanemises.

7.2.3. Nõustumine kiirmenetlusega

Riigikohus on leidnud, asja lahendamisel on rikutud oluliselt kaebaja (menetlusaluse isiku) kaitseõigust, kuna kiirmenetluse otsusel **puuduvad kaebaja allkirjad** nii selle kohta, et talle on **tutvustatud tema õigusi** kui ka selle kohta, et ta **nõustub kiirmenetlusega**. VTMS § 56 lg-st 4 tuleneb, et kui menetlusalune isik ei

ole ütlusi või allkirja kiirmenetlusega nõustumise kohta andnud, **ei saa kohaldada kiirmenetlust, vaid tuleb alustada üldmenetlust**. Riigikohus lõpetas väärteomenetluse antud asjas, kuna menetlust mõjutanud vead said alguse kohtuvälises menetluses. VTMS ei võimalda Riigikohtul ega Tallinna Linnakohtul saata asja kohtuvälisele menetlejale uueks menetlemiseks, mis võimaldaks viga parandada üldmenetluse alustamisega (RKL 3-1-1-109-03).

7.2.4. Ütluste andmine

Kui kiirmenetluses ülekuulamisprotokollile on isik omakäeliselt kirjutatud “olen tutvunud” – kas seda võib lugeda ütluste andmiseks väärteo toimepanemise kohta VTMS § 55 lg 1 p 3 kohaselt? Riigikohus leidis, et seadus ei määra, milline peab olema kiirmenetluses **menetlusaluse isiku poolt antud ütluste sisu ja maht**. VTMS §-s 56 ei räägita mitte igasugustest ütlustest vaid **“ütlustest väärteo toimepanemise kohta”**. Menetlusaluse isiku ütlused väärteo toimepanemise kohta on **väärteomenetluses tõendiks**, sest nad sisaldavad faktilisi andmeid, mille alusel **on võimalik teha kindlaks**:

- teo vastavust väärteokoosseisule;
- õigusvastasust;
- isiku süüd teo toimepanemises;
- muud väärteoasja õigeks otsustamiseks tähtsust omavaid asjaolusid.

Märge “olen tutvunud” neid andmeid ega asja õigeks otsustamiseks tähtsust omavaid asjaolusid ei sisalda ning seda ei saa lugeda menetlusaluse isiku poolt väärteo toimepanemise kohta antud ütluseks (RKL 3-1-1-100-03). Seega ei ole menetlusalune isik ütlusi andnud ning see on samastatav ütluste andmisest keeldumisega. Ütlus “olen tutvunud” kannab menetluslikku koormist, mitte tõenduslikku koormist.

Piisav ei ole ütlusena väärteo toimepanemise kohta käsitleda sõnu “nõus”, “kahetsen” vms. Kui isik ei soovi anda pikemaid ütlusi, tuleb menetlus läbi viia üldmenetluse korras.

7.2.5. Kiirmenetluse otsus

Kiirmenetluse otsusele esitatavad nõuded on kirjas VTMS §-s 57. Otsusele kirjutab alla kohtuvälise menetleja ametnik. Menetlusalusele isikule antakse otsuse üks eksemplar ja ta annab allkirja otsuse kättesaamise kohta analoogiliselt hoiatamismenetlusega. Otsuse peale saab esitada 15 päeva jooksul kaebuse maa- või linnakohtusse.

Isik esitas kaebuse selle kohta, et kohtuvälise menetleja andis isikule otsuse koopias, mitte originaali. Kaebuses leitakse, et menetlusalusel isikul tuleb anda otsuse esimene, vahetult täidetud eksemplar, mitte selle koopias. See nõue peab tagama võimaluse kontrollida kogu otsuse teksti, ilma, et sealt midagi kaduma oleks läinud, mis koopias halvema kvaliteedi tõttu võib juhtuda. Riigikohus leidis, et VTMS § 57 lg-s 3 sätestatu tähendab, et mõlemal otsuse eksemplaril on võrdne õiguslik tähendus ja sellest ei tulene nõuet, et menetlusalusele isikule antakse vahetult täidetud eksemplar. Sisu kattuvuse nõuet on praktikas lahendatud otsuse isekopeeriva teise eksemplariga (RKL 3-1-1-21-04).

7.3. Üldmenetlus

7.3.1. Üldtingimused

Väärteomenetlust alustatakse esimese menetlustoiminguga (vt p 6.1.1)

Väärteomenetluse alustamisest või alustamata jätmisest teatatakse avaldajale 15 päeva jooksul. Menetluse alustamata jätmise puhul viidatakse teatises kaebeõigusele VTMS §-de 59, 76 kohaselt (vt p 7.4).

Kuriteotunnuste ilmnemisel edastatakse väärteomaterjal kriminaalmenetluse alustamiseks prokurörile VTMS § 61 järgi. Kui kohtuväliseks menetlejaks on kohtueelse uurimise asutus, siis alustatakse kriminaalmenetlust prokurörile materjale saatmata. Kui väärteomenetlust on juba alustatud ja menetluse käigus ilmnevad süüteo kuriteo tunnused, lõpetatakse väärteomenetlus vastavalt VTMS § 29 lg 1 p 4 ja 75.

Kohtuvälise menetluse kohta ei ole lubatud avaldada andmeid enne otsuse tegemist, kui nende teatavaks saamine võib kahjustada väärteomenetlust, riigi või ärisaladust, kõlblust, perekonna- või eraelu või alaealise huve (VTMS § 62). Väärteoasju võib ühendada või eraldada VTMS § 63 järgi ja tingimustel.

7.3.2. Väärteoprotokoll

Erinevalt hoiatus- ja kiirmenetlusest koostatakse üldmenetluses **väärteoprotokoll**.

Üldmenetlus on sarnane HÕS alusel läbiviidava menetlusega. Erinevalt HÕS § 222 lg-st 2, mille kohaselt oli haldusõiguserikkumise protokollil puhul tegemist tõendiga, VTMS sellist tõendit eraldi ei nimeta. Vastavalt VTMS § 31 lg-le 1 tuleb ka väärteomenetluses lubatavate tõendiliikide kindlaksmääramisel lähtuda KrMS §-s 63 sisalduvast loetelust koos VTMS 5. peatükis sätestatud erisustega. Mingeid väärteoprotokollil käsitletavaid erisusi aga VTMS 5. peatükis ei sisaldu ja KrMS § 63 lg-s 1 ei nimeta tõepoolest väärteoprotokollil iseseisva tõendina.

Oluline on järgida protokollil sisule kehtestatud nõudeid, kuna protokollil võib sisuliselt käsitada **süüdistuse esitamisenä** kriminaalmenetluses. Riigikohus on võrrelnud väärteoprotokollil ja süüdistuskokkuvõtet järgnevalt: **“Väärteoprotokoll on käsitletav menetlusdokumendina, mis on kriminaalmenetluses võrreldav süüdistuskokkuvõtte (KrMK § 174) või süüdistusaktiga (KrMS § 154) ja milles fikseeritakse süüdistusfunktsiooni kandja (väärteomenetluses kohtuväline menetleja) veendumus väärteo toimepanemise kohta koos selle veendumuse põhjustusega.**

Samas on väärteoprotokollil avaram tähendus võrreldes süüdistuskokkuvõtte või süüdistusaktiga. Nimelt, vastavalt VTMS § 69 lg 2 p-dele 3 ja 4 ning lg-le 7 võidakse väärteoprotokollil kanda ka menetlusala isiku ja tunnistaja ütlusi. Arvestades seda, et KrMK § 48 lg 2 kohaselt on need ütlused tõendid, tuleb ka väärteoprotokollil lugeda tõendiks niivõrd, kui võrd ta sisaldab kõnealuseid ütlusi. Kooskõlas VTMS §-ga 2 peab ka väärteomenetluses olema menetlusala isikule tagatud KrMK §-s 128 sätestatud võimalus panna ülekuulamise järgselt ütlusi kirja ka omakäeliselt. Selle õiguse realiseerimiseks ei oleks otstarbekas anda menetlusala isikule kätte väärteoprotokollil ja lasta ütlusi sellesse kirja panna. Kuid ilmselt oleks otstarbekam kasutada eraldi protokollil ka juhtudel, mil on alust arvata, et ülekuulamine ei saa piirduda paari-kolme küsimuse esitamisega (RKL 3-1-1-105-03).

Antud lahend tehti KrMK-i kehtivuse ajal, kuid KrMS kehtima hakkamine antud regulatsiooni oluliselt ei muutnud. KrMS § 74 lg 4 kohaselt võib tunnistaja ülekuulamisel pärast vaba jutustamist kirjutada ütlused ülekuulamisprotokollil omakäeliselt, mille kohta tehakse protokollis märge. VTMS § 65 lg 1 järgi on sama õigus ka menetlusala isikul.

Väärteoprotokoll on kohtuvälises menetluses menetlusdokument, milles vaid fikseeritakse väärteo toimepanemine ja selle toime pannud isik ning tõendid, millega väärteo toimepanemine ja isiku süü on tõendatud.

Protokoll on väärteo arutamise aluseks kohtumenetluses (VTMS § 87). Kohus ei saa protokollil raamidest väljuda, sest vastasel juhul asuks ta süüdistaja rollil.

Väärteoprotokollil sisu vastavalt VTMS §-le 69:

1) Sissejuhatuse nõuded on ära toodud lg-s 1.

2) Põhiosa tuleb märkida (lg 2):

- Väärteo lühike kirjeldus ning teo toimepanemise aeg ja koht (p 1).

Väärteo lühikirjeldus peab sisaldama nii faktilisi kui ka juriidilisi asjaolusid, samas faktilised asjaolud ei tohi sisaldada juriidilist hinnangut.

Näide: Vale on: OÜ Kauplus hoidis letil all ebaseaduslike sigarete NorthStar (faktilised asjaolud sisaldavad juriidilist hinnangut – juriidiline on siin sõna “ebaseaduslik”).

Õige on: OÜ Kauplus hoidis letil all ilma Eesti maksumärkideta sigarete NorthStar, millega rikkus TubS § 3 lg 1 p 1, 2, 3, 6 kohustuslike nõudeid ning pannes seega toime TubS § 21-6 lg-s 2 sätestatud väärteo.

Faktiline asjaolu, et need maksumärkideta sigaretid olid OÜ Kaupluses peab olema tõendatud.

Riigikohus on leidnud, et väärteoprotokollil sisalduv järeldus: menetlusala isik on toime pannud tollieeskirjade rikkumise, mis seisnes tollijärelevalve all oleva kaubaga ebaseaduslike toimingute tegemises” ei ole käsitletav mitte väärteokirjeldusena vaid Tolliseadustiku §-s 283² ettenähtud väärteo koosseisu kirjeldusena ja seega õigusliku hinnanguna väärteoprotokollil tuvastatule. Nentides, et faktilised asjaolud puuduvad väärteokirjelduses, kuid seda ei loetud oluliseks menetlusnormide rikkumiseks (RKL 3-1-1-65-04).

Kui väärteo toimepanemine on seotud muu õigusakti nõuete rikkumisega (nt KarS § 262 kohaselt avaliku korra rikkumise aluseks olev kohaliku omavalitsuse avaliku korra eeskiri), siis vastavate nõuete rikkumine tuleb ära näidata viidates vastavatele normidele.

- Väärteo kvalifikatsioon: seaduse nimetus, paragrahv, lõige ja punkt (p 2).
- Menetlusaluse isiku ja tunnistajate ütlused või viide, et ütlused on protokollitud eraldi (p 3, 4). Muud tõendid ja andmed, mis on vajalikud väärteoasja lahendamiseks (p 7).

Kui ütlused ei mahu väärteoprotokollile, tehakse protokolliga vastavale välja märkus selle kohta, et ütlused on protokollitud eraldi.

Väärteoprotokollis tuleb viidata asjas kogutud teistele tõenditele st ei ole vaja tuua eraldi välja nende sisu.

Kui eelpool toodud nõudeid ei ole seaduse kohaselt järgitud, siis paraku kaasneb kohtuvälise menetleja otsuse ühistamine. Näitena võib tuua Riigikohtu otsuse, milles leiti, et antud väärteoasjas ei ole võimalik teha otsust üksnes väärteoprotokollil alusel, kuna väärteoprotokoll sisaldab ainult rikkumise lühikirjeldust, mis ei ole piisav, et otsustada, kas rikkumine on toime pandud. Rikkumise lühikirjelduseks on märgitud: “Juhtis sõidukit kinnitamata turvavööga”. Protokollist ei tulene, kes ja milliste tingimuste juures selle kindlaks tegi. Seetõttu on vajalik, et väidetava rikkumise fikseerinud ametiisik teeks kõik võimaliku tõendite kogumiseks. Selliseks tõendusmaterjaliks võivad olla näiteks menetlusaluse isiku ja tunnistajate ütlused. Käesoleva asja protokollis ei ole näidatud ühtki tõendit (RKL 3-1-1-101-03)

- Kui väärteoasja arutamine kuulub kohtu pädevusse, siis teave selle kohta, kas menetlusalune isik soovib väärteoasja arutamisest osa võtta (p 6).

Vastava märke võib teha kohtuvälise menetleja ametnik. Kui isik leiab, et ta ei soovi asja arutamisest osa võtta, ei pea maa- või linnakohtunik menetlusalust isikut teavitama asja arutamisest. Kui maa- või linnakohtunik siiski leiab, et menetlusaluse isiku osavõtt asja arutamisest on vajalik lähtudes väärteomenetluse huvidest, siis võib kohtunik teha isikule osalemise kohustuslikuks (VTMS § 89 lg 2).

VTMS § 68 lg 2 sätestab, et kui väärteoprotokolliga koostades tuleb tõendusteavet täiendada või muuta väärteo kvalifikatsiooni, täiendatakse protokolliga. Samas VTMS § 69 lg 3 ütleb, et kui väärteoprotokolliga kantud väärteo kvalifikatsiooni on vajalik muuta, täiendatakse protokolliga kandega uue väärteokvalifikatsiooni kohta, märkides iga kvalifikatsiooni muutmise kuupäeva ja lisades kohtuvälise menetleja allkirja. Aga kui on vaja täiendada tõendusteavet (nt ekspertiisiaktist tulenev eksperdi arvamus), siis kuidas toimub vormistamine? VTMS-s puudub täpne regulatsioon selle kohta. Järelikult tuleb vastus leida KrMS-st. Väärteoprotokoll on kriminaalmenetluses süüdistusega võrreldav st paralleelne võib tõmmata lähtudes KrMS-st. Seega kui on vajadust täiendada või parandada väärteoprotokolliga, tuleks koostada väärteoprotokolliga lisa, kus tuua kõik parandused või täiendused. Samas on vaja kindlasti tagada menetlusaluse isiku õigused.

Lisa juurde kirjutada:

- pealdises nii palju andmeid, et seondub eelneva väärteoprotokolliga samas väärteoasjas;
- kvalifikatsiooni osas;
- tõendusteabe täienduse osas;

Kui protokollile tehakse täiendus, tuleb protokoll anda isikule uuesti tutvumiseks, vastulause esitamise õiguse tagamine jne.

Kui isik keeldub allkirja andmisest väärteoprotokollil temale õiguste tutvustamise ja protokolliga kättesaamise kohta. Samuti kui isik keeldub ütluste andmisest. Kas see on vaadeldav menetlusaluse isiku kaitseõiguse rikkumisena? Riigikohtu arvamus kohaselt, et kuna väärteoprotokollis on märgitud selle kohta, et menetlusalune isik keeldus seletusest ja allkirjast. Kui isik kasutab oma õigust ning keeldub ütlustest ja allkirjast, siis ei ole võimalik neid saada sh ka allkirja õiguste tutvustamise kohta. Järelikult ei ole rikutud ka menetlusaluse isiku kaitseõigust (RKL 3-1-1-51-04).

Väärteoprotokollile on võimalik 15 päeva jooksul selle koopia kättesaamisest esitada **vastulause** (VTMS § 69 lg 6). 30 päeva jooksul väärteoprotokolliga menetlusalusele isikule või tema kaitsjale kättesaamisest alates peab kohtuvälise menetleja tegema lahendi (VTMS § 70 lg 4). Lahend tehakse kirjalikus menetluses menetlusosalisi välja kutsumata (VTMS § 72 lg 1). Vastulause on menetlusaluse isiku selgitused ja põhjendused väärteoprotokolliga sisu kohta – miks isik ei pea õigeks menetleja poolt märgitud teo kvalifikatsiooni või teo kirjeldust või vms ning millega ta seda tõendab. Vastulause esitamine on

menetlusaluse isiku õigus ning seda teeb ta siis, kui protokoll on juba koostatud. Vastulause esitatakse eraldi lehel. Seadus ei keela ka suulist vastulause esitamist ning sel juhul peaks vastulaused protokollima. Kui isik ei kasuta vastulause esitamise õigust, **ei saa seda tõlgendada süü (väärteo toimepanemise) tunnistamisena.**

Riigikohus on leidnud, et seadus ei sätesta kohtuvälise menetleja kohustust teavitada menetlusalust isikut enne otsuse tegemist vastulause esitamise võimalusest (RKL 31-1-51-04). Eeltoodu on ilmselgelt vale seisukoht, kuna sellega rikutakse isiku kaitseõigust. VTMS § 69 lg 6 **kohustab** väärteoprotokolli lõpposas ära tooma menetlusaluse isiku ja tema kaitsja õiguse esitada kohtuvälise menetlejale väärteoasjas vastulause 15 päeva jooksul. Kuivõrd VTMS § 72 lg 1 kohaselt teeb kohtuvälise menetleja lahendi (otsuse) esitatud vastulause alusel, siis järelikult kuigi isik võib keelduda oma õiguste tutvumise kohta allkirja andmisest, tuleb talle tema õigusi tutvustada.

Väärteoprotokollis peab olema märgitud, et kohtuvälise menetleja lahend (otsus) peab olema menetlusosalisele kohtuvälise menetleja juures kättesaadav 30 päeva möödudes väärteoprotokolli koopia menetlusalusele isikule või tema kaitsjale kätteandmisest alates (VTMS § 70 lg 4). Kui lahendi tegemise kuupäev langeb päevale, mil kohtuvälise menetleja töökorraldusest tulenevalt ei ole võimalik kätte saada lahendit (nt puhkepäev), märgitakse väärteoprotokollile lahendi kättesaamise kuupäevana järgmine tööpäev, millal isikul on võimalik lahend kätte saada.

Lahendi kättesaadavaks tegemise tähtaega võib lühendada ainult menetlusaluse isiku nõudmisel (VTMS § 70 lg 4) ning vastav taotlus peab olema kirja likult lisatud väärteotoimikule.

7.3.3. Tõendid isiku süü kohta

Riigikohus on käsitlenud kiiruse ületamise tõendamist, et kuigi VTMS ja KrMK ei sätesta sõnaselgelt politseiametniku kohustust tuvastada kiirust ületanud juhile mõteseadme näitu, tuleneb selline kohustus juhtudel, kui sõiduki juht vaidlustab mõõtmistulemuse õigsust, **süüdistusmenetluse avalikkuse põhimõttest. Mõteseadme tulemuse tutvustamine tuleb kanda väärteoprotokolli.** Juhul aga, kui mõõtmist teostavad ja väärteoprotokolli koostavad erinevad isikud või mõõtmine ei toimu väärteoprotokolli koostamise kohas, on hädavajalik **fikseerida mõõtmistulemused mõõteriista kasutamise protokollis ehk menetlustoimingu protokollis, mis peab vastama VTMS §s 49 sätestatud nõuetele** ja milles muude asjaolude kõrval on vajalik näidata andmed mõõtmiseks kasutatud mõõtevahendi kohta, selle taatlemine, mõõtmise teostanud isiku nimi ja amet, mõõtmise aeg ja koht, millise sõiduki kiirust mõõdeti ning mõõtmise tulemus. **Protokolli osas tuleb täita VTMS § 19 lg 1 p 6 nõudeid** (RKL 3-1-1-105-03).

Väärteoprotokollis tuleb kajastada **kõik tõendid**, mis on väärteotoimikus, vastasel juhul võib kohus jätta need arvestamata.

7.3.4. Üldmenetluse otsus

Üldmenetluse otsuse tegemisel tuleb kohtuvälisel menetlejal juhendada VTMS §-dest 74 ja 108. **Otsus koostatakse väärteoprotokolli alusel** Sellele viitab konkreetselt VTMS § 74 lg 1 p 7 regulatsioon, mille kohaselt tuleb otsusele märkida otsuse tegemise aluseks oleva väärteoprotokolli kuupäev ja koostaja nimi. Arvestades veel VTMS § 87 sätestatud, et väärteoasja arutatakse ainult menetlusaluse isiku suhtes ja väärteoprotokollis sätestatud ulatuses, peab väärteoprotokollis olema kajastatud kõik asjaolud, mis on toodud VTMS §-s 69, sest kohus saab teha otsuse ainult väärteoprotokolli alusel. Samuti ka kohtuvälise menetleja lahendab väärteoasja väärteoprotokollis märgitud tegevuse piires. Olukordi, kus alles otsusest selgub, et isik on süüdi tunnistanud varasemast süüdistusest suuremas mahus, on Riigikohtu kriminaalkolleegium oma lahendites käsitlenud menetlusõiguse olulise rikkumisena (Riigikohtu lahendid nr 3-1-1-42-00, 3-1-1-18-00, 3-1-1-80-99).

Menetlusaluse isiku kaitseõiguse oluline rikkumine otsuse koostamisel:

- uue kvalifikatsiooni juurde lisamine;
- uute tõendite lisamine.

Menetlusalune isik põhimõtteliselt ei või ka esitada uusi tõendeid, peab olema motiveeritult põhjendatud, miks vastulauset ei esitatud.

7.3.4.1. Otsuse sisu (VTMS § 74)

NB! VTMS-s otsesõnu pole nimetatud, kuid otsuses peab kajastuma:

- teo õigusvastasus ja süüilisus;
- tõendid, millele on tuginetud;
- menetlussätted, mis on aluseks otsuse tegemisel.

Peamine nõue seisneb selles, otsus oleks **motiveeritud**. Kohtuväline menetleja peab selgelt välja tooma, milliste tõendite alusel, neile viidates ta ühe või teise järelduse teeb.

Vastulauses esitatu mitteamvestamise põhjendus (p 8) peab olema sisuline hinnang ja vastavatele õigusnormidele viidatud (õiguslik alus) seisukoht.

Menetlusalusele isikule mõistetud rahatrahvi määr või KarS § 63 lg 1 kohaldades rahatrahvi määr seadusesätte alusel, mis näeb ette raskeima karistuse või KarS § 63 lg 3 kohaldades rahatrahvi määrad iga väärteto eest eraldi (p 11).

Kui kohtuvälise menetleja ametnik ei suuda otsustada, kas tegemist on KarS § 63 mõistes ühe või mitme teoga, tuleb lähtuda printsiibist, et kahtlused tõlgendatakse menetlusaluse isiku kasuks. Sellistel juhtudel tuleb kohaldada KarS § 63 lg 1 ja määrata üks karistus.

Kui KarS § 63 lg 1 kohaldades üks tegu vastab mitmele süüteokoosseisule, siis määratakse üks karistus. Seejuures ei ole lubatud määrata eraldi karistusi iga koosseisu järgi ning ka karistuste liitmise või katmise instituuti ei tunne karistusõigus väärtetegude menetlemisel. KarS § 63 lg 1 normi sisuline tähendus seisneb selles, et määratakse ainult üks karistus (mitte iga koosseisu järgi eraldi) ning karistumäär ei tohi olla suurem kui kogumis olevatest koosseisudest kõige rangem sanktsioon. Teatud juhtudel puudub võimalus hinnata, milline seadusesäte näeb ette rangema karistuse nt KarS § 262 ja alkoholiseaduse § 70 (avaliku korra rikkumine ja avalikku kohta joobunud olekus ilmumine), kuna mõlemad sanktsioonid on kuni 3000 krooni. Järelikult ei saa ka otsuses KarS § 63 lg 1 nõudeid kohaldades eraldi viidata ühele konkreetsele sättele.

Rahatrahvi määramise otsustes enim praktikas esinenud vead:

- otsustega on määratud rahatrahve summades nt 200.- ja 2 000.- krooni, mis ei vasta trahviühikutele;
- otsustel märgitud kas ainult trahviühikud või ainult summa – peavad olema mõlemad.

7.4. Kaebemenetlus kohtuvälises menetluses

Menetlusosalisel ja menetlusvälisel isikul on õigus kuni asjas kohtuvälise menetleja otsuse tegemiseni esitada kohtuvälise menetleja juhile kaebus kohtuvälise menetleja:

- tegevuse peale;
- määruse peale väärtetemenetluse lõpetamise või konfiskeerimise otsustamise kohta.

Kaebeõigust peaks saama kasutada vaid see isik, kelle õigusi on menetleja tegevusega või väärtetemenetluse lõpetamisega rikutud.

Kohtuvälise menetleja tegevuse peale on võimalik esitada kaebus kohtuvälise menetleja juhile ning tema otsustusega mitte nõustumise korral maa- või linnakohtule (VTMS § 76 lg 3). Siinjuures tuleb märkida, et VTMS § 76 lg 3 sõnastuses ei ole üheselt mõistetav, kuivõrd viidatakse ainult VTMS § 76 lg-le 1. See annab võimaluse tõlgenduseks, et § 76 lg 2 alusel kohtuvälise menetleja määrust vaidlustades on võimalik otse pöörduda kohtu poole. Loogiline on skeem, kus kõigepealt saab kohtuvälise menetleja tegevuse peale, kaasaarvatud menetluse lõpetamise määruse tegemine, kaebuse esitada menetleja juhile ning seejärel kohtusse. Seda mõttearendust toetab ka VTMS § 78 lg 1 sõnastus.

Kui menetlusosaline soovib vaidlustada kohtuvälise menetleja tegevusetust nt kohtuväline menetleja ei määra tema taotluse alusel ekspertiisi, siis põhimõtteliselt ei saaks ta seda vaidlustada VTMS § 76 alusel. Kui kohtuvälise menetleja juhile laekub vastava sisuline kaebus, siis peaks juht selle lahendama. Menetlusosaline võib pöörduda õiguste ja vabaduste rikkumisel kohtuvälise menetleja tegevusetusega halduskohtusse ja viidata, et VTMS § 76 kohaselt pole võimalik antud kaebust esitada kohtuvälise menetleja juhile. Seega peaks VTMS § 76 täiendama.

Oluline on, et kohtuvälise menetleja tegevuse peale **kaebuse esitamine ei peata vaidlustatud tegevust** (VTMS § 76 lg 5). Järelikult võib menetleja menetlustoimingu läbiviimist jätkata, olenemata esitatud kaebusest.

Kaebuse lahendamine kohtuvälise menetleja juhi poolt peab toimuma kaebuse kättesaamisest alates **viie päeva** jooksul kirjalikus menetluses (VTMS § 77 lg 1). Kohtuvälise menetleja juht võib kaebuse lahendamise pädevuse volitada teisele ametnikule **oma õigusaktiga**.

Kui kohtuvälise menetleja ametniku tegevuse peale esitatakse kaebus ja seda lahendab sama ametnik, siis on tegemist VTMS § 77 nõuete rikkumisega, kuna ametnik ületab oma ametivolitusi ning ta on kohustatud kaebuse edasi andma kõrgemalseisvale juhile.

Kui kaebuse esitanud isik ei nõustu kohtuvälise menetleja juhi määrusega kaebuse lahendamise kohta, võib ta selle edasi vaidlustada maa- või linnakohtus (VTMS §-d 78, 79). Maa- või linnakohtul puudub võimalus VTMS § 78, 79 järgi jätta kaebus läbivaatamata, kuna vastavat regulatsiooni pole sõnastatud. Näiteks kui esitatakse kaebus suulise hoiatuse osas, mida maa- või linnakohus ei tohiks menetlusse võtta, kuna otsus antud vääртеoasjas on juba tehtud. Samamoodi kui kaebuse esitamise tähtaegu on ületatud.

Tallinna Linnakohus arutades menetlusvälise isiku esitatud kaebust kohtuvälise menetleja tegevuse peale, mil probleemiks oli, et kohtuvälise menetleja keeldus vääртеomenetluse alustamisest VTMS § 29 lg p 1 alusel. Isik vaidlustas selle kohtuvälise menetleja juhi juures, kes tühistas ametniku määruse mitte alustamise kohta, samas lõpetas vääртеomenetluse VTMS § 30 lg 1 alusel otstarbekuse kaalutlusel. Kuivõrd sel motiivil menetluse lõpetamine eeldab, et on alustatud vääртеo menetlus mingi vääртеo tunnustel, tühistas VTMS § 79 lg 3 p 2 alusel kohtunik kohtuvälise menetleja juhi määruse. Kohtunik leidis, et iseenesest sellise menetluslahendi (määruse) koostamine, mis ei ole kooskõlas menetlusnormidega ja sisult mõistmatu, on tegevus, mis rikub kaebaja õigusi õigusselgusele (Tallinna Linnakohtu 15.01.2004 otsus vääртеoasjas nr 4-1154/03).

8. VÄÄRTEOASJA ARUTAMINE MAA- VÕI LINNAKOHTUS

Vääртеoasja võib arutada:

- kohtuvälise menetleja (vaata eespool p 7);
- kohus.

Vääртеoas ja arutab maa- või linnakohtunik, kui:

- vääртеoasja arutamine või konfiskeerimise otsustamine on seaduse alusel maa- või linnakohtu pädevuses;
- vääртеoasja arutades on vaja otsustada aresti mõistmine.

Kohtuvälise menetleja võib teha järgmiseid lahendeid:

- otsuse rahatrahvi määramise kohta;
- vääртеomenetluse lõpetamise määruse VTMS §-s 29 või 30 sätestatud alusel.

Rahatrahvi määramise otsuse tegemisel tuleb juhinduda VTMS §-st 108, mis kehtestab otsuse sisulised nõuded ja VTMS §-st 74, mis kehtestab nii sisulised kui formaalsed nõuded. Osad nõuded kattuvad.

Näide: Kohtuvälise menetleja otsustas saata kohtusse arutamiseks vääртеoasja, mille karistus ei näe ette aresti ja menetleja võib asjas teha ka ise lahendi. Kohtule otsustati asi saata objektiivsuse huvides, kuna üks osapool oli politseiametnik. Advokaat vaidlustas selle toimingut, väites, et kuna sanktsioon ei näe ette aresti, ei saa materjali kohtule saata.

Kui asja arutamine on kohtuvälise menetleja pädevuses ning puuduvad seaduse sätted vääртеoasja saatmiseks kohtusse, siis ei ole õigust asja kohtule üle anda.

Juhul kui vääртеoasja arutamine kuulub kohtu pädevusse (VTMS § 83 p d 1 ja 2), saadab kohtuvälise menetleja 20 päeva jooksul protokollile koopia kättesaamisest vääртеoasja koos protokollile esitatud vastulausega maa- või linnakohule (VTMS § 71 lg 1).

9. KAEBEMENETLUS MAA- JA LINNAKOHTUS, RINGKONNAKOHTUS, RIIGIKOHTUS

9.1. Kaebemenetlus maa- ja linnakohtus

Maa- või linnakohtusse võib esitada kaebuse järgmiste kohtuvälise menetleja otsuste peale:

- kiirmenetluses tehtud otsuse peale;
- üldmenetluses tehtud otsuse peale.

Kaebuse võib esitada ainult menetlusosaline ja kaebuse esitamise tähtaeg on 15 päeva (VTMS § 114 lg 1).

Kui kaebus on nõuete kohaselt kohtule esitatud, otsustab kohus, kas ta vaatab asja läbi kirjalikus menetluses või määrab kohtuistungi. Kirjalikus menetluses on võimalik asja menetleda, kui menetlusosaliste seisukoht on välja selgitatud ning nad on märkinud, et nad ei soovi kohtus osaleda (VTMS § 120 lg 1). Asja lahendamine kirjalikus menetluses on kohtu koormust arvestades oluliselt kiirem kui asja arutamiseiga kohtuistungil.

Kohus arutab asja **täies ulatuses** sõltumata kaebuses esitatud nõude piiridest, kontrollides kohtuvälise menetleja otsuse tegemise aluseks olnud faktilisi ja õiguslikke asjaolusid (VTMS § 123 lg 2).

Kaebuse korral on oluline, et see vastaks nõuetele (VTMS § 115). Kaebusele esitatavate nõuete eesmärk on kohtumenetluse sujuva ja kiire läbiviimise võimaldamine. Seetõttu tuleb VTMS §-de 117 ja 118 kohaselt kõrvaldada kaebuse puudused kohtuliku eelmenetluse käigus. Puuduste kõrvaldamata jätmine võib küll komplitseerida vääртеoasja menetlemist ja seda ka pikendada, kuid ei too iseenesest kaasa ebaseadusliku ega põhjendamatu kohtuotsuse tegemist. Juhul kui kaebus on määratud kohtulikule arutamisele, lasub kohtul VTMS § 123 lg-st 2 tulenevalt kohustus arutada vääртеoasja täies ulatuses, sõltumata esitatud kaebuse piiridest ja kontrollides kohtuvälise menetleja otsuse tegemise aluseks olevaid nii faktilisi kui õiguslikke asjaolusid. Ja seda sõltumata kaebuses kõrvaldamata jäänud puudustest (RKL 3-1-1-19-04).

Oluline on see, et kohus ei siiski lubamatult VTMS § 123 lg 2 alusel laiendada kaebuse arutamist. Nimelt lähtub kohus kaebemenetluses siiski kohtuvälises menetluses tehtust. Sellest lähtuvalt ongi Riigikohus leidnud järgmist. Kiirmenetluse otsuse peale esitatud kaebust läbi vaadates on kohus seotud kiirmenetluse otsuses toodud rikkumise kirjeldusega. Kohtul on küll nii üld- kui kiirmenetluse otsuste peale esitatud kaebuste läbivaatamisel õigus muuta teo kvalifikatsiooni, kuid kohus ei saa väljuda vääртеoprotokollis või kiirmenetluse otsuses sisalduva vääртеokirjelduse piiridest (3-1-1-75-03).

Maa- ja linnakohtul on pädevus kaebuse lahendamisel teha üks järgmistest otsustest (VTMS § 132):

- jätta kohtuvälise menetleja otsus muutmata ja kaebus rahuldamata;
- tühistada kohtuvälise menetleja otsus täies ulatuses või osaliselt ja teha uus otsus, kui see ei raskenda menetlusaluse isiku olukorda;
- tühistada kohtuvälise menetleja otsus ja lõpetada vääртеomenetlus VTMS § 29 või § 30 alusel.

9.2. Apellatsioonimenetlus

Apellatsiooni saab esitada I astme kohtu otsuse peale (VTMS § 136 lg 1):

- rahatrahvi või aresti mõistmise kohta (VTMS § 107 lg 1 p1);
- vääртеomenetluse lõpetamise kohta, kui esineb vääртеomenetlust välistav asjaolu sel kujul, et teos puuduvad vääртеo tunnused või kui vääртеomenetlus on lõpetatud otstarbekuse kaalutlusel (VTMS § 107 lg 1 p 2).

Seadusandja on jätnud reguleerimata, kas saab vaidlustada VTMS § 107 lg-s 2 sätestatud määrust, millega lõpetatakse vääртеomenetlus VTMS § 29 lg 1 p-de 2-7 alusel. Määruste hulgas, mis on loetletud VTMS §-s 191, seda välja toodud ei ole. Tegemist lüngaga ning kuna isiku põhiseaduslik õigus asja kohtulikule arutamisele (PS § 15) on täidetud ning sellise määruse vaidlustamist ette ei ole nähtud, siis ilmselt ei saa VTMS § 107 lg-s 2 alusel tehtud lahendit appellaatsioonimenetluses vaidlustada.

Apellatsiooni ei saa esitada I astme kohtu otsuse peale, mis on tehtud VTMS § 132 alusel (VTMS § 136 lg 2), st nendel juhtudel kui maa- ja linnakohus on vääртеoasja arutanud kaebemenetluse käigus.

Eeltoodud loetelusid võrreldes on võimalik väga selgelt näha seadusandja tahet muuta väärteomenetlus riigi jaoks otstarbekamaks ja odavamaks, st rakendada **menetlusökonomikat**.

Apellatsioonitähataja osas on samuti toimunud muudatused võrreldes HÕS-ga, kuna uue elemendina on sätestatud, et kui kohtumenetluse pool soovib kasutada appellatsioonioigust, peab ta sellest kirjalikult teatama 7 päeva jooksul alates kohtuotsuse või selle lõpposa kuulutamisest (§ 137 lg 1). Kaebuse esitamise tähtaeg on 15 päeva alates päevast, mil I astme kohtu otsus oli kohtus tutvumiseks kättesaadav. HÕS § 306 alusel oli kaebuse esitamise tähtajaks 10 päeva.

Nõuded appellatsioonile (VTMS § 139) on võrreldes HÕS-ga § 307² suuremad ja täpsemad:

- kaebuses esitatakse ringkonnakohtu nimetus, kellele kaebus esitatakse;
- kui kaebuse esitajal on kaitsja, siis tema andmed;
- kaebaja peab oma taotlust ja seisukohti paremini põhjendama: tuleb näidata, millises osas otsust vaidlustatakse ja esitada taotluse sisu ja põhjendus;
- kas apellant soovib kohtuistungist osa võtta ja kas ta soovib, et menetluses osaleb kaitsja, kui tal seda ei ole;
- isiku andmete konkreetsed nõuded.

Üldise reegli kohaselt arutab ringkonnakohus väärteoasja esitatud kaebuse piires, v.a juhul, kui ilmneb väärteomenetlusõiguse oluline rikkumine või materiaalõiguse ebaõige kohaldamine, millega on raskendatud menetlusaluse isiku olukorda. Eeltoodud asjaoludel laiendab ringkonnakohus väärteoasja arutamise piires kõigile sama väärteoasja menetlusalustele isikutele.

Ka appellatsioonimenetlus võib sarnaselt asja arutamisele maa- ja linnakohtus toimuda kirjalikus menetluses (VTMS § 145)

9.3. Kassatsioonimenetlus

Õigus esitada kassatsioon (VTMS 155):

- kohtumenetluse poolel I astme kohtuotsuse peale, mis on tehtud kohtuvälise menetleja otsuse peale esitatud kaebust läbi vaadates (nn hüppeline kassatsioon);
- kohtumenetluse poolel, kui tema suhtes on kasutatud appellatsioonioigust;
- kohtumenetluse poolel ringkonnakohtu otsuse suhtes, mis on tehtud I astme kohtu otsuse peale.

Kassatsiooni esitamise õigus on menetlusalusel isikul advokaadi vahendusel ning alates 01.01.2004 jõustunud VTMS § 155 lg 2 muudatuse kohaselt kohtuvälise menetlejal või tema advokaadist esindajal. Siiani võis Riigikohtusse menetlus pooled pöörduda ainult advokaadi vahendusel. Põhjendusena, miks antud regulatsiooni muudeti, on eelnõu seletuskirjas märgitud, et väärteomenetluses tuleks eeskujuks võtta halduskohtumenetluses sätestatud põhimõte, mille kohaselt riigi või kohaliku omavalituse esindaja suhtes ei kohaldata nõuet, et esindaja Riigikohtus peab olema advokaat. Tuleb ka arvestada, et väärteomenetluses sätestatud nn "hüppeline kassatsioon" suurendab kohtuväliste menetlejate poolt esitatavate kassatsioonide arvu ja seetõttu võivad omavalitusasutuste ja riigiasutuste kulutused õigusabile olla väga suured. Ka võib tekkida olukord, et õigusabi summade puudumise tõttu ei saa kohtuvälised menetlejad kassatsioone esitada ja seetõttu ei teki Riigikohtu lahendeid küsimustes, mis on tõusetunud seaduse kohaldamisel. Riigikohtusse kassatsioone esitatavate ametnike kvalifikatsiooni on vajalik tõsta neile koolituste korraldamisega.

Kassatsioonioiguse kasutamisest tuleb samuti sellest kirjalikult teatada maa- või linnakohtule või ringkonnakohtule seitsme päeva jooksul. Kassatsiooni esitamise tähtaeg on 30 päeva alates päevast, mil kassatsiooni aluseks olev otsus oli kättesaadav.

Kassatsiooni alusteks on:

- materiaalõiguse ebaõige kohaldamine (VTMS § 149);
- menetlusõiguse oluline rikkumine (VTMS § 150).

Võrreldes HÕS-ga on VTMS §-s 158 esitatud eraldi nõuded kassatsioonikaebusele.

9.4. Teistmismenetlus

Teistmismenetluse eesmärk on anda kohtumenetluse pooltele täiendav võimalus vaidlustada juba jõustunud kohtulahendit ning teistmise aluseks on tervikuna võttes uued asjaolud, mis varasemal teadmisel kohtu poolt oleksid omanud tähendust. VTMS §-s 180 toodud teistmise alused on analoogilised KrMS §-s 366 sätestatuga ning kuna need ei ole muutunud ka KrMK-ga võrreldes, saab tugineda Riigikohtu senisele praktikale:

- teise kohtuotsusega tuvastatud kannatanu valeütlus on jõustunud kohtulahendite tühistamise alus juhul, kui lahendite ebaseaduslikkus või põhjendamatus tulenes valeütlustest” (RKL 3-1-2-1-96);
- väidetav tunnistaja valeütlus ja uurija poolt kuriteo toimepanemine teistitava kriminaalasja kohtueelsel menetlemisel ei ole muu olulise asjaolu ilmnenine AKKS § 771 lg 3 p 5 mõttes, kui ülaltähendatu on süüdimõistva kohtuotsusega tuvastamata (RKL 3-1-2-2-96);
- “muu olulise asjaolu” all tuleb mõista faktilisi asjaolusid, mitte aga kohtupraktikat seaduse tõlgendamisel (RKL 3-1-2-1-98).

9.5. Määruskaebemenetlus

Määruskaebemenetluse eesmärk on anda kohtumenetluse pooltele võimalus vaidlustada üksikuid kohtu määrusi, mis võivad omada tähendust vääртеoasja menetlemise osas tervikuna. Siiski on määruskaebemenetlust piiratud, nimetades kohtu määrused, mida vaidlustada ei saa.

VTMS § 191 p 10, selles osas, mis ei võimaldanud kaebemenetlust maa- ja linnakohtus kaebuse käiguta või läbi vaatamata jätmise määruse peale kaevata, tunnistati Riigikohtu poolt põhiseaduse vastaseks, kuna see reegel riivas isiku Põhiseaduse § 15 lg 1 esimeses lauses sätestatud kohtusse pöördumise õigust koostoimes Põhiseaduse § 24 lg-s 5 sätestatud õigusega pöörduda kõrgema kohtu poole kohtulahendi kontrollimiseks (RKL 3-4-1-1-04).

Samas VTMS § 191 p 10 ülejäänud osas on kehtiv.

Näide: Ida-Viru Maakohtu 27.12.02 otsusega lõpetati vääртеomenetlus AS Viru Kaevandus suhtes maapõueseaduse § 83 lg 2 p 1 järgi teos vääртеo tunnuste puudumise tõttu. Kohtuotsuse peale esitas Keskkonnainspeksioon 13.01.03 apellatsioonkaebuse Viru Ringkonnakohtule. Viru Ringkonnakohtu kohtuniku 27.01.03 määrusega jäeti apellatsioonkaebus läbi vaatamata. Määruse motiivide kohaselt esitatakse VTMS § 137 lg 3 kohaselt apellatsioon kohtuotsuse teinud kohtule 15 päeva jooksul alates päevast, mil maa- või linnakohtu otsus on kohtumenetluse pooltele kohtus tutvumiseks kättesaadav. Maakohtu otsus oli pooltele kättesaadav alates 27.12.02 ja apellatsiooni esitamise tähtajaks oli seega 10.01.03 Keskkonnaministeeriumi kassatsioonkaebus (mis oli postitatud 13.01.03) saabus maakohtusse 14.01.03. Kohtumääruses ei peetud vajalikuks kohaldada kriminaalmenetluse sätteid põhjendusega, et apellatsioonkaebuse esitamise tähtaeg on VTMS-s selgelt ja ühemõtteliselt reguleeritud. Määruse kohaselt on kohtumenetluse pooltel õigus esitada selle peale kümne päeva jooksul määruskaebus.

Viru Ringkonnakohtu kohtuniku 27.01.03 määruse peale esitas määruskaebuse Keskkonnainspeksiooni esindaja vandeadvokaat, kes taotleb määruse tühistamist.

Riigikohus ei rahuldanud määruskaebust, kuna VTMS § 191 p 10 kohaselt on välistatud määruskaebuse esitamine vääртеomenetluse asjas tehtud apellatsiooni käiguta või läbivaatamata jätmise määruse peale.

Riigikohus nentis küll, et vastavalt AKKS § 68 lg 1 p-le 9 on kriminaalmenetluses apellatsiooni ja kassatsiooni, samuti erikaebuse- või protesti läbivaatamata jätmise kaebused erikaebe (määruskaebe) korras vaidlustatavad. Veelgi enam: seisukohta, et kriminaalmenetluses peab kindlasti olema võimalik vaidlustada kõnealuseid kaebuse läbivaatamata jätmise määrusi, on põhjendatud ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi poolt tehtud lahendites 3-1-1-37-98 (RT III 1998, 14, 150) ja 3-1-1-108-00 (RT III 2000, 27, 299). Ka 01.07.04 jõustuva kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt on kõnealused kohtumäärused määruskaebe korras vaidlustatavad. Kui VTMS § 191 p 10 välistab otseselt kaebuse esitamise võimaluse ringkonnakohtus käiguta või läbi vaatamata jäetud määruse peale (RKL 3-1-1-35-03).

10. LAHENDI JÕUSTUMINE JA TÄITMISELE PÖÖRAMINE

10.1. Lahendi jõustumine

Kohtuvälise menetleja otsus, kohtu otsus ja määrus jõustuvad, kui nende peale ei ole kaebust esitatud ja kaebuse tähtaeg on möödunud (VTMS § 199 lg 1 ja 2). Nii kiir- kui ka üldmenetluse otsuse peale kaebuse esitamise tähtaeg on 15 p, kuid esimesel juhul otsuse kättesaamisest (VTMS § 114 lg 3), teisel juhul alates, mil otsus on menetlusosalisele kohtuvälise menetleja juures kättesaadav (VTMS § 114 lg 4). Kohtuvälise menetleja lahendi jõustumise juures ei reguleerita olukorda, kui isik on kaebemenetluse tähtaja mööda lasknud, kuid on taotlenud kaebetähtaja ennistamist (VTMS § 118 lg 2 p 1 alusel peab maa- või linnakohtunik vaatama läbi kaebetähtaja ennistamise taotluse).

Erandid on järgmised:

- lahendit vaidlustatakse teistmise korras (lg 2);
- kohtuotsus aresti mõistmise kohta jõustub selle tegemisest (lg 3);
- kirjalikus menetluses tehtud kohtumäärus jõustub selle tegemisest (lg 4);
- kohtuvälises menetluses tehtud määrus jõustub selle tegemisest (lg 5).

VTMS §-s 200 on deklareeritud jõustunud lahendite kohustuslikkust kõikide Eesti Vabariigi territooriumil viibivate isikute suhtes.

10.2. Lahendi täitmisele pööramine

HÕS-ga võrreldes on VTMS-s täpsemalt reguleeritud karistuste (rahaträhv ja arest) ning mittekaristusliku mõjutusvahendi (konfiskeerimine) täitmisele pööramine. Kohtuvälise menetleja ja kohtu lahend pööratakse täitmisele reeglina alates jõustumisest, v.a kui täitmisele pööramist on edasi lükatud (VTMS § 201 lg 1). Kui väärteoasi on apellatsioon- või kassatsioonistmest tagastatud, pööratakse see täitmisele tagastamise päevast alates 3 päeva jooksul (VTMS § 203 lg 2). Viivitamata pööratakse täitmisele isiku arestist vabastav kohtuotsus (VTMS § 205 lg 1).

Võrreldes varasemaga on jäänud samaks põhimõte, et jõustunud otsuse või määruse pöörab täitmisele selle tegija (VTMS § 202).

VTMS näeb ette mitu alust, mil kohus võib karistuse täitmisele pööramisest üldse loobuda. Lahendit ei pöörata täitmisele ega täideta, kui on möödunud 1 aasta väärteo kohta tehtud otsuse jõustumisest (KarS § 82 lg 1 p 3)⁴¹ ja kui otsuse täitmisele pööramist ei ole edasi lükatud.

Rahaträhvi vabatahtlik täitmise aeg on 15 päeva otsuse kättesaamisest. Juhul kui selle aja jooksul trahvi ei tasuta, pööratakse lahend viivitamata täitmisele ning lahendi koopia kaaskirjaga saadetakse kohtutäiturile ehk asutakse lahendit sundkorras täitma (VTMS § 204 lg 2). Siiski on võimalus, et lahendi täitmine lükatakse edasi. Samuti võib toimuda rahaträhvi asendamine arestiga ja viimase täitmisele pööramine (§ 211).

Aresti pööratakse täitmisele viivitamata, kui ei ole täitmist edasi lükatud (§ 205 lg 1). Konfiskeerimise puhul saadab täitmisele pöörav menetleja konfiskeeritud vara riigi omandisse üleläänud asitõendi asukoha järgsele maavalitsusele koos otsuse või määruse jõustumise märkega ja konfiskeerimise aluseks oleva menetlusdokumendi koopiaga (§ 206 lg 1).

Lahendi täitmisele pööramise regulatsiooni osas on ilmnunud järgmised puudused:

- VTMS § 204 lg 1 sätestab, et otsus rahaträhvi kohaldamise kohta loetakse täidetuks ja otsust täitmisele ei pöörata kui rahaträhv on täies ulatuses 15 päeva jooksul tasutud. Väärteomenetluse seadustiku § 57 ja § 74 kohaselt võib kohus või väärtegu menetlev kohtuvälise menetleja mõjuvatel põhjustel määrata rahaträhvi tasumise ositi, järgides karistusseadustiku §-s 66 sätestatud. Kuid kui rahaträhvi tasumine on määratud ositi, (ositi tasumise tähtaeg on üle 15 päeva), kas siis sellisel juhul tuleb rahaträhvi

---

⁴¹ Karistuse täitmise aegumise regulatsioon, mis on sätestatud KarS §-s 82, teenib eesmärki, et otsuse täitmine ei toimuks ebamõistlikult pika aja pärast ja isik oleks kaitstud olukorras, kus täitur kui avaliku võimu esindaja ei suuda seaduses sätestatud tähtaja jooksul korraldada kohtu- või kohtuvälise menetleja otsuse täitmist (RKL 3-2-1-22-03). Samas lahendis on käsitletud karistuse täitmise aegumise peatumise küsimust.

täitmisele pööramisel lähtuda trahvist tervikuna või osamaksete kaupa? Käesoleval ajal on ositi määratud rahatrahvi täitmisele pööramine reguleerimata.

Rahatrahvi ositi maksmine peab olema tehtud rahatrahvi määramise otsuses ning hilisemalt võib vastavalt vääriteomenetluse seadustiku §-le 210 ositi tasumise tähtaega pikendada kuni 6 kuud. Praktikaga aga pöörduvad kodanikud taotlusega ositi maksmise kohta alles peale otsuse tegemist, kui nad on teada saanud määratud trahvi suuruse. Kuna menetlus on kirjalik, st menetlusalust isikut otsuse tegemisel välja ei kutsuta, puudub tal võimalus taotluse esitamiseks otsuse koostamise ajal. Seega oleks mõistlik seaduses ette näha võimalus ositi tasumise taotlus lahendada pärast otsuse tegemist nt kohtuvälise menetleja määrusega või täiendava otsusega.

- Karistamisotsuse jõustumise juures on vajalik lahendada ka olukord, kus inimene loobub maa- või linnakohtu otsuse kuulutamisel kassatsiooniõigusest, kuid siiski teatab hiljem kassatsioonisoovist (7 päeva jooksul). Selgusetu on, kas sellisel juhul otsus jõustub kuulutamisest või on tähtajaks 7 päeva (kassatsiooniõiguse kasutamise teatamise tähtaeg). Samuti on reguleerimata, millise tähtaja jooksul peab olema lahend kohtumenetluse pooltele kättesaadav.

10.3. Lahendi täitmisel tekkivate küsimuste lahendamine

Lahendi täitmisel võib olla asjaolusid, mille tõttu ei ole võimalik viivitamatult karistusena kohaldatud aresti või rahatrahvi täitmisele pöörata. Juhul kui süüdlane on esitanud avalduse karistuse täitmise edasilükkamiseks, tuleb lahendit täitval menetlejal otsustada, kas see rahuldada või jätta rahuldamata (VTMS § 209 lg-d 1 ja 2).

Aresti puhul võib selliseks asjaoluks olla nt süüdlase haigus või rasedus. Rahatrahvi korral süüdlase varanduslik seisund, mis ei võimalda tal viivitamatult karistust täita.

VTMS § 211 võimaldab kohtul kohtutäituri avalduse alusel asendada rahatrahvi arestiga, kui süüdlane ei ole rahatrahvi ei ole tasunud või osalise rahatrahvi maksetähtaegu täidetud ja süüdlasel ei ole vara, millele sissenõuet pöörata.

VTMS § 212 kohaselt tuleb VTMS-s reguleerimata jäetud küsimustes ja muude lahendi täitmisel ilmnevate kahtluste ja ebaselguste korral lahendit täitval menetlejal üritada probleeme lahendada oma määrusega kirjalikus menetluses.

VTMS §-s 212¹ on reguleeritud hoiatustrahvi kandmine eelarvesse, sõltuvalt sellest milline menetleja hoiatustrahvi kohaldas.

Kasutatud kirjandus

1. Aas Norman, Feldmanis Laura, Hirvoja Martin, Jaggo Olavi, Lembit Aivar. 2002. Karistusõigus. Üldosa. Sisekaitseakadeemia, Tallinn.
2. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 2002. Juura, Õigusteabe AS, Tallinn.
3. Ernits, M., Pikamäe, P., Samson, E., Sootak, J. 1999. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Tallinn-Tartu-Kiel.
4. Jaggo Olavi, Järvet Tanel, Kergandberg Eerik, Ploom Tristan. 2004. Kriminaalmenetlus. Sisekaitseakadeemia, Tallinn.
5. Koolmeister Indrek. Kõnest teaduskonverentsil Politsei. Õigus. Riik. 05.05.2004. Avaldamata.
6. Kühl Kristian. 2002. Karistusõigus. Üldosa. Juura, Õigusteabe AS, Tallinn.
7. Merusk Kalle. 1997. Administratsiooni diskretsioon ja selle kohtulik kontroll. Juura, Õigusteabe AS, Tartu.
8. Narits, Raul. 1995. Õiguse entsüklopeedia. Juura Õigusteabe AS, Tallinn.
9. Pikamäe Priit. 2003. Süüteo koosseis: subjektiivne koosseis. Juura, Tallinn.
10. Pikamäe Priit. 2003. Kaastäideviimise määratlemine. Juridica 3.
11. Pikamäe Priit, Sootak Jaan. 2002. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Juura, Tallinn.
12. Pradel Jean. 1999. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. Juridica 8.
13. Saareväli Mauno. 2004. Joobeseisundi tuvastamise kui sündi sisaldava menetluse kohasus kehtivas õiguskorras. Juridica 6.
14. Samson Erich. 1999. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. Juridica 8.
15. Sootak, Jaan. 1997. Kriminaalpoliitika. Juura, Õigusteabe AS, Tartu.

Viidatud normatiivaktid

1. Advokatuuriseadus. RT I 2001, 36, 201; RT I 2001, 102, 676; RT I 2002, 57, 357; RT I 2003, 4, 22; RT I 2004, 30, 208
2. Alkoholi-, tubaka- ja kütuseaktsiisi seadus. RT I 2003, 2, 17; RT I 2003, 48, 345; RT I 2003, 88, 59; RT I 2003, 90, 602
3. Apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustik. RT I 1993, 50, 695; 3, 15; 86/87, 1487; RT I 1996, 6, 101; 31, 63; 48, 943; RT I 1998, 17, 265; 51, 756; RT I 1999, 16, 271; RT I 2000, 35, 222; 40, 249; 58, 376; 86, 542; RT I 2001, 53, 306; RT I 2001, 53, 313; RT I 2002, 29, 174; 50, 313; 56, 350; 64, 391
4. Asendustäitmise ja sunniraha seadus. RT I 2001, 50, 283; 94, 580
5. Eesti Vabariigi põhiseadus. RT 1992, 26, 349; RT I 2003, 29, 174; 64, 429
6. Ehitusseadus. RT I 2002, 47, 297; 99, 579; RT I 2003, 25, 153; RT I 2004, 18, 131
7. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni. RTII, 01.04.1996, 11/12, 34
8. Euroopa Liidu kodaniku seadus. RT I 2002, 102, 599; RT I 2004, 19, 134; 28, 189
9. Haldusõigusrikkumiste seadustik. RT 1992, 29, 396; RT I 2001, 3, 5; 17, 76; 18, 87; 21, 115, 116; 31, 174; 42, 236; 53, 312, 313; 56, 333, 335, 339; 53, 314; 58, 356; 65, 378;
10. Isikut tõendavate dokumentide seadus. RT I 1999, 25, 365; RT I 2004, 2, 4; 28, 189
11. Joobeseisundi tuvastamise ja joobeastme määramise ning joobeastme määramise vaidlustamise kord. VV 02. 04. 2001. määrus nr 120. RT I 2001, 35, 196
12. Karistusseadustik. RT I 2001, 61, 364; RT I 2004, 7, 40; 46, 329; 54, 387; 56, 401
13. Karistusseadustiku rakendamise seadus. RT I 2002, 56, 350; RT I 2003, 26, 156
14. Kohalike maksude seadus. RT I 1994, 68, 1169; RT I 2003, 88, 591; RT I 2004, 45, 319
15. Kohaliku omavalitsuse korraldamise seadus. RT I 1993, 37, 558; RT I 2004, 41, 277; 56, 399
16. Kohtuvälise menetluse menetlusdokumentide näidisvormide kehtestamine. Justiitsministri 16.12.2002.määrus nr 82. RTL, 06.01.2003, 2, 3

17. Korruptsioonivastane seadus. RT I 1999, 16, 276; 87, 791; RT I 2004, 46, 329
18. Kriminaalmenetluse erikulude suurus ja arvestamise kord. VV 22.07.04 määrus nr 258. RTI, 05.08.2004, 60, 427
19. Kriminaalmenetluse koodeks. ENSV ÜT 1961, 1, 4 ja lisa; RT I 2002, 29, 174; 56, 350; 63, 387; 64, 390, 391
20. Kriminaalmenetluse seadustik. RT I 2003, 27, 166; RT I 2003, 83, 558; 88, 590; RT I 2004, 46, 329; 54, 387
21. Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusajade menetlusest osavõtjatele kulude tasumise kord. VV 13.08.02 määrus nr 262. RT I 2002, 72, 430; RT I 2004, 51, 359
22. Liikluseeskiri. VV 2.02.2001. määrus nr 48. RT I 2001, 15, 66; RT I 2003, 22, 131
23. Liiklusjärelvalve teostamise kord. VV 20.02.2001. määrus nr 67. RT I 2001, 19, 103
24. Liiklusseadus. RT I 2001, 3, 6; 93, 565; RT I 2004, 30, 208; RT I 2004, 46, 329
25. Maksukorralduse seadus. RT I 2002, 26, 150; 57, 358; 63, 387; 99, 581; 110, 660; 111, 662; RT I 2004, 2, 7; 28, 188, 189; 30, 208; 45, 319
26. Perekonnaseadus. RT I 1994, 75, 1326; RT I 2004, 14, 92; 22, 148
27. Piirivalveseadus. RT I 1994, 54, 903; RT I 2004, 28, 188
28. Politseiseadus. RT 1990, 10, 113; RT I 2004, 28, 188; 54, 390
29. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. RT I 1993, 63, 892; 79, 1186; RT I 2004, 27, 180; 30, 206; 41, 276; 56, 404
30. Riigi õigusabi seadus. RT I 2004, 56, 403
31. Süütegude Karistusseadustiku järgi kvalifitseerimise juhend. Justiitsministri 23. 08. 2002. määrusega nr 54. RTL 2002, 95, 1480
32. Tallinna Tuletõrje- ja Päästeameti põhimäärus. KO, 05.11.2003, 162, 2353.
33. Tolliseadus. RT I 2004, 28, 188
34. Tolliseadustik. RT I 2001, 88, 531; RT I 2003, 88, 591
35. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. RT I 1998, 43-45, 666; 108/109, 1783; RT I 2004, 30, 208; 46, 329
36. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I 2002, 35, 216; RT I 2003, 13, 64; RT I 2003, 78, 523
37. Tubakaseadus. RT I 2000, 59, 379; RT I 2004, 18, 131
38. Välismaalaste seadus. RT I 1993, 44, 637; RT I 2004, 2, 2; 19, 134; 28, 189; 30, 208
39. Väärteomenetluse seadustik. RT I 2002, 50, 313; 110, 654; RT I 2004, 46, 329; 54, 387, 390
40. Väärtpaberituru seadus. RT I 2001, 89, 532; RT I 2004, 36, 251; 37, 255
41. Äriseadustik. RT I 1995, 26-28, 355; RT I 2003, 88, 591
42. Ühistranspordiseadus. RT I 2000, 10, 58; RT I 2003, 20, 116; 58, 387; 71, 471